

Журнал 15.01.1999 жылдан бастап шығады.
Токсан сайын шығады.

Журнал издаётся с 15.01.1999г.
Выходит ежеквартально.

Қазақстан Республикасының инвестициялар және даму министрлігінде тіркелген
Тіркелу номері: 15710-Ж
Тіркелу күні: 24 қараша 2015ж., Астана қ.

Меншік иесі: «Д.А.Қонаев атындағы Еуразиялық заң академиясы» мекемесі
Мақсаты мен міндеттері: академияның және басқа да оқу орындарының профессорлық – оқытушылық құрамының, сонымен қатар тәжірибедегі қызметкерлердің ғылыми мақалаларын жарыққа шығару.

Зарегистрирован в Министерстве по инвестициям и развитию Республики Казахстан.

Регистрационный номер: 15710-Ж.

Дата регистрации: 24 ноября 2015 г., г.Астана.

Собственник: Учреждение «Евразийская юридическая академия им.Д.А.Кунаева».

Цель и задачи: публикация научных статей профессорско-преподавательского состава академии, других учебных заведений, а также практических работников.

Редакция мекен-жайы:

Алматы қ., Құрманғазы, 107.
Телефоны: 8 (727) 292-98-77, 350-78-88

Адрес редакции:

г.Алматы, ул.Курмангазы, 107.
Телефон: 8 (727) 292-98-77, 350-78-88

**ҒЫЛЫМИ-РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС
НАУЧНО-РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ**

Автономов А.С. – заведующий сектором сравнительного правоведения Института государства и права Российской Академии наук, доктор юридических наук, профессор (г.Москва, Российская Федерация).

Булекбаев С.Б. – доктор философских наук, профессор, проректор Казахского Университета международных отношений и мировых языков им.Абылай хана.

Жалаири Ө.Ш. - доктор юридических наук, профессор, ректор Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева. Председатель Совета.

Койгельдиев М.К. – доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой КазНПУ им.Абая.

Мауленов К.С. – доктор юридических наук, профессор Международного университета информационных технологий.

Рогов И.И. – доктор юридических наук, профессор, председатель Конституционного Совета Республики Казахстан.

Сабден О.С. – доктор экономических наук, профессор, академик НИА РК, руководитель центра экономической политики и глобализации Института экономики КН МОН РК.

**ҒЫЛЫМИ-РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА
НАУЧНО-РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ**

Главный редактор - **Алибаева Г.А.** – доктор юридических наук, профессор, проректор по научно-исследовательской работе Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева.

Айтхожин К.К. – доктор юридических наук, профессор Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева.

Алиева М.Б. – кандидат филологических наук, доцент Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева.

Гинзбург А.Я. – кандидат юридических наук, профессор кафедры уголовного права, криминалистики и правоохранительной деятельности Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева.

Дауылбаев К.Б. – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой экономических и общеобразовательных дисциплин Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева.

Жайлин Г.А. – кандидат юридических наук, профессор, кафедры гражданско-правовых дисциплин Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева.

Магауова А.С. – доктор педагогических наук, профессор Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева.

Сатова А.К. – доктор психологических наук, профессор Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева.

Утибаев Г.К. – доктор юридических наук, профессор кафедры уголовного права, криминалистики и правоохранительной деятельности Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева.

СОДЕРЖАНИЕ

Алпысбаева Э.С., Алтынбаев Е.Т. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТТІ ЖЕТІЛДІРУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	3
Е.Т. Алтынбаев, К. Хавдал КОНСТИТУЦИЯНЫ СОТТЫҚ ҚОРҒАУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	9
Әбдірайымова Г.С. ҚАЗАҚ ДАЛАСЫНДА ҚАЗАҚ-ОРЫС МЕКТЕПТЕРІНІҢ АШЫЛУЫ (1870 Ж.)	14
Е. Даулетбаев МЕДИЦИНАЛЫҚ ҚЫЗМЕТКЕР ҰҒЫМЫН ҚҰҚЫҚТЫҚ СӘЙКЕСТЕНДІРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ	20
В.Е. Евстратов ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ТЕРРОРИЗМА	26
Ержанұлы Азамат СЛУЧАИ НАСТУПЛЕНИЕ, ИЗМЕНЕНИЯ ИЛИ ПРЕКРАЩЕНИЯ ДОГОВОРА КОМПЛЕКСНОЙ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ЛИЦЕНЗИИ	33
Кожатаева Эльмира ПОНЯТИЕ, ОСНОВАНИЕ И УСЛОВИЯ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЕЙ	37
Культемирова Л.Т. ПРАВОВОЙ МЕХАНИЗМ РЕАЛИЗАЦИИ УПРАВЛЕНИЯ В ОРГАНАХ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ	42
Қаратағас Д. ИМУЩЕСТВЕННЫЕ ПРАВА АВТОРОВ	49
Мамыров Е. АВТОРЛЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ ЖЕКЕЛЕГЕН АВТОРЛЫҚ ҚҰҚЫҚ ҰҒЫМДАРЫНЫҢ СИПАТТАМАСЫ	53
Нұрлан Е.Е. ПОНЯТИЕ, СОДЕРЖАНИЕ И СИСТЕМА ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	57
Телеубек Д.Б. НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ ПРИНЦИПА НУЛЕВОЙ ТЕРПИМОСТИ К ПРАВОНАРУШЕНИЯМ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	66

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТТІ ЖЕТІЛДІРУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Алпысбаева Э.С.¹, Алтынбаев Е.Т.¹

¹Д.А. Қонаев атындағы Еуразиялық заң Академиясының аға оқытушысы, заң
ғылымдарының магистрі

¹Д.А. Қонаев атындағы Еуразиялық заң Академиясының оқытушысы, заң
ғылымдарының магистрі

Түйіндеме. Мақалада Мемлекеттік қызметтің әлеуметтік құбылыс ретінде қалыптасуы мен дамуы, оның түрлері, миссиясы, принциптері, функциялары мен модельдері туралы қазіргі заманғы білім жүйесі болып табылатын мемлекеттік қызметті тиімді ұйымдастырудың теориялық негіздері қарастырылған. Отандық мемлекеттік қызметті реформалау және одан әрі жетілдіру процесінде пайдалану орынды болатын бірқатар идеялар талданды. Мемлекеттік қызметтің құқықтық, қоғамдық, ұйымдастырушылық, саяси, экономикалық және адамгершілік сияқты әлеуметтік институттар жүйесі ретіндегі кеңейтілген тұжырымдамасы ұсынылды. Кәсіби басқару қызметін жетілдіру мемлекеттік қызметшілердің белгілі бір мамандық бойынша (экономист, заңгер, инженер және т.б.) білімін, іскерлігін, дағдыларын мемлекеттік басқару білімдерімен, іскерліктерімен және дағдыларымен үйлестіруіне бағытталған. Мемлекеттік қызметтің теориялық негіздерін одан әрі дамыту барлық басқару ғылымдарының жетістіктерін және оларды теориялық тұрғыдан түсінуді қажет ететіні атап өтілді. Қазақстан Республикасында мемлекеттік қызметті жетілдіру жөніндегі практикалық ұсынымдардың негізінде оның функцияларының бір бөлігін нарықтық құрылымдарға беруді және басты стратегиялық мәселелерге шоғырландыруды көздейтін мемлекеттік басқарудың дәстүрлі нысандарынан "жаңа мемлекеттік басқаруға" көшуге байланысты шетелдік оң тәжірибені талдау жатыр. Мемлекеттік қызметтер көрсетуге сервистік тәсілді дамыту, Мемлекеттік басқарудың тиімділігін, икемділігін, ашықтығын арттыру және Мемлекеттік қызметтерді тұтынушы азаматтармен неғұрлым тығыз байланыс ұсынылады. Қазақстандық мемлекеттік қызметті дамытудың негізге алынатын қағидаттарының бірі меритократия болуға тиіс.

Түйін сөздер: Мемлекеттік қызмет, әлеуметтік институт, жаңа мемлекеттік басқару, функцияларды табыста, тиімділік, меритократия.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Аннотация: В статье рассмотрены теоретические основы эффективной организации государственной службы, представляющие собой систему современных знаний о становлении и развитии госслужбы как социального явления, ее типах, миссии, принципах, функциях и моделях. Проанализированы ряд идей, которые целесообразно использовать в процессе реформирования и дальнейшего совершенствования отечественной государственной службы. Предложена расширенная концепция госслужбы как системы социальных институтов – правового, общественного, организационного, политического, экономического и нравственного. Совершенствование профессиональной управленческой деятельности ориентировано

на то, чтобы государственные служащие сочетали знания, умения, навыки по конкретной специальности (экономист, юрист, инженер и т. д.) со знаниями, умениями и навыками государственного управления. Отмечено, что дальнейшее развитие теоретических основ госслужбы требует использования достижений всех управленческих наук и их теоретического осмысления. В основе практических рекомендаций по совершенствованию государственной службы в Республике Казахстан лежит анализ положительного зарубежного опыта, связанного с переходом от традиционных форм государственного управления к «новому государственному управлению», предполагающему делегирование части его функций рыночным структурам и сосредоточение на главных стратегических вопросах. Рекомендуется развитие сервисного подхода к оказанию государственных услуг, повышение эффективности, гибкости, прозрачности госуправления и более тесная связь с гражданами – потребителями государственных услуг. Одним из основополагающих принципов развития казахстанской государственной службы должна быть меритократия.

Ключевые слова: Государственная служба, социальный институт, новое государственное управление, делегирование функций, эффективность, меритократия.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF IMPROVING THE CIVIL SERVICE IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract. The article discusses the theoretical foundations of an effective organization of public service, which is a system of modern knowledge about the formation and development of public service as a social phenomenon, its types, mission, principles, functions and models. A number of ideas that are appropriate to use in the process of reforming and further improving the country's public service are analyzed. An extended concept of public service is proposed as a system of social institutions: legal, social, organizational, political, economic and moral. Improvement of professional managerial activities is aimed at ensuring that public servants combine knowledge, skills and abilities in a specific professional area (economist, lawyer, engineer, etc.) with knowledge, skills and abilities of public administration. It is noted that further development of the theoretical foundations of public service requires using the achievements of all management-related sciences and their theoretical conceptualization. The basis of practical recommendations for improving public service in the Republic of Kazakhstan is an analysis of positive international experience concerning transition from traditional forms of public administration to “the new public administration” involving the delegation of some of its functions to market structures and a focus on key strategic issues. The development of a service approach to the provision of public services, an increase in efficiency, flexibility, and transparency of public administration and a closer connection with citizens who use public services are recommended. One of the fundamental principles for the development of Kazakhstan's public service should be meritocracy.

Keywords: Public service, social institution, new public administration, delegation of functions, efficiency, meritocracy.

Қазіргі заманғы мемлекеттік қызметті тиімді ұйымдастырудың теориялық негіздерін, ең алдымен, оның әлеуметтік құбылыс ретінде қалыптасуы мен дамуы саласындағы білім жүйесі ретінде қарастырған жөн. Сондай-ақ, ең көп таралған түрлерге, миссияның ерекшеліктеріне, Мемлекеттік қызметтің нақты принциптеріне,

---

сондай-ақ оның негізгі функциялары мен тиімділігі дәлелденген модельдерге назар аудару керек.

Заманауи ғылыми зерттеулер нәтижесінде мемлекеттік қызметті оңтайлы реформалау және одан әрі жетілдіру бойынша бірқатар теориялық негіздемелер мен практикалық ұсынымдар әзірленді. Авторлардың пікірінше, оны модернизациялау мен кеңейтудің ғылыми тұжырымдамасы, ең алдымен, әлеуметтік институттар жүйесі ретінде ең перспективалы болып табылады. Бұл жағдайда біз негізінен құқықтық, қоғамдық, ұйымдастырушылық, саяси, экономикалық және моральдық бағыттарды айтамыз.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, қазіргі заманғы мемлекеттік қызметтің негізгі бөлімшелерінің қызметі ең алдымен ведомстволық емес, ұлттық міндеттерді шешуге бағытталған деп қорытынды жасауға болады. Оның басты мақсаты-жалпы азаматтық қоғамды дамыту, оның жетілуін арттыру және мемлекеттің ұйымдастырушылық, экономикалық және саяси міндеттерін сәтті шешу, ұлтты адамгершілік сауықтыру.

Қазіргі әдебиеттерде әкімшілік құқық бойынша Мемлекеттік қызметке тиісті міндеттерді шешу және мемлекеттің функцияларын жүзеге асыру мақсатында мемлекеттік органдардың қызметшілері орындайтын кәсіби еңбек қызметінің ерекше түрі ретінде анықтама беріледі [1, 138-бет].

Осылайша, "мемлекеттік қызмет" ұғымын анықтай отырып, бір жағынан, мемлекеттік органдар мен мемлекеттік қызметкерлер атынан орындайтын мемлекеттің міндеттері мен функцияларын бөліп көрсету керек, екінші жағынан, осы функцияларды жүзеге асыру және нақты міндеттерді шешу жөніндегі еңбек қызметінің ерекшеліктерін қарастыру қажет.

Қазіргі мемлекеттік қызметті тиімді ұйымдастырудың теориялық негіздері оның институтын бірнеше маңызды аспектілерде қарастыруды қамтиды:

* Әлеуметтік. Әлеуметтік аспектіде қаралатын мемлекеттік қызмет мемлекеттік ұйымдарда тиісті лауазымдарды атқаратын белгілі бір адамдар мемлекеттің тапсырмасы бойынша жүзеге асыратын кәсіби қоғамдық пайдалы қызмет түрі ретінде айқындалуы мүмкін.

* Саяси. Мемлекеттік қызметтің теориялық негіздерінің бұл аспектісі белгілі бір мемлекеттік саясатты жүзеге асыруда кәсіби қызметті жүзеге асырумен байланысты. Ол елдің барлық саяси күштері әзірлеген мемлекеттік-саяси мақсаттарға қол жеткізу үшін тиісті жағдайларды қамтамасыз етуді көздейді және мемлекет пен тұтастай қоғамның одан әрі дамуын айқындайтын міндеттер.

* Социологиялық. Қазіргі заманғы мемлекеттік қызмет жұмысының әлеуметтанулық аспектісінің ерекшелігі тұтастай алғанда қоғамның және оның жекелеген топтарының заңды қажеттіліктерін қанағаттандыру саласындағы мемлекеттің тиісті функцияларын іс жүзінде жүзеге асыруды қамтиды. Осыған байланысты мемлекеттік органдардың әртүрлі қоғамдық бірлестіктермен және жекелеген азаматтармен диалогын дамытудың өзектілігі күшейе түсуде.

* Құқықтық. Мемлекеттік қызметті тиімді ұйымдастырудың теориялық негіздерінің құқықтық аспектісі мемлекеттік-қызметтік қатынастардың оңтайлы құқықтық шеңберін анықтаумен байланысты. Мұнда ең бастысы лауазымдық міндеттерді іс жүзінде орындау, мемлекеттік органдардың белгілі бір құзыреттері шегінде қызметшілердің белгіленген өкілеттіктерін іске асыру үшін оңтайлы құқықтық база құру болып табылады[2, 97б.].

Бұл ретте Қазақстанның мемлекеттік қызметшілерін біріктіретін әлеуметтік топ деңгейінде:

-Мемлекеттік қызмет туралы қолданыстағы заңнаманы құқық қолдануды оңтайландыру, оны одан әрі дамыту және жетілдіру;

-халыққа әлеуметтік қызмет көрсетуді қоса алғанда, қоғамның әлеуметтік мәселелерін шешуге мемлекеттік қызметшілерді неғұрлым белсенді тарту;

-үздік әлемдік тәжірибені ескере отырып, отандық мемлекеттік қызметте прогрессивті кадр саясатын жүргізуге ұдайы назар аудару;

-осы қоғамдық саяси институттың күрделілігі мен кешенділігін ескере отырып, Қазақстан Республикасының мемлекеттік аппаратын басқаруды жетілдіру;

-басқарушылық еңбек ең күрделі және жауапты болып табылатындығын назарға ала отырып, мемлекеттік қызметшілердің табыс деңгейін олардың еңбегінің күрделілігіне сәйкес тұрақты мониторингтеу және объективті бағалау;

мемлекеттік қызметшілердің мінез-құлқын бақылауды жүйелі түрде күшейту, олардың қоғамдық мораль нормаларын сақтауын және қызметтік мінез-құлықтың жалпы қабылданған қағидаттарына негізделген талаптарды мүлтіксіз орындауын ынталандыру.

Мұның бәрі қазіргі заманғы мемлекеттік қызметті ұйымдастыруды одан әрі жетілдіру үшін мемлекеттік қызметшілерді конкурстық іріктеудің тиімді жүйесі қажет деп санайтын шетелдік зерттеушілердің пікіріне толық сәйкес келеді [3]. Үлкен әлеуметтік бағдар және олардың кәсіби қызметінің ұйымаралық келісімділігі [4], сондай-ақ мемлекеттік қызметтерді ұсынатын әлеуметтік кәсіпорындарды дамыту [5].

Нақты мемлекеттік қызметшінің мүдделерін ескеруді көздейтін жеке деңгейде мемлекеттік қызметтің әлеуметтік институттар жүйесі ретіндегі жалпы тұжырымдамасы міндетті түрде мыналарды көздеуге тиіс:

мемлекеттік қызметшілердің құқықтық, қоғамдық, ұйымдастырушылық, саяси мәртебесін тиісті түрде арттыру ғана емес, сонымен қатар отандық Мемлекеттік қызметтің экономикалық және адамгершілік аспектілеріндегі беделінің тиісті деңгейін қамтамасыз ету;

мемлекеттік аппарат қызметкерлерінің лайықты өмір сүру деңгейін қамтамасыз етуге тиісті кепілдіктермен, жеңілдіктермен және мүмкіндіктермен қазақстандық мемлекеттік қызметшілер құқықтарының заңмен белгіленген шектеулерін өтеу;

- аса құнды кадрлардың мемлекеттік қызметтен жеке секторға кетуіне жол бермеу мақсатында қазіргі еңбек нарығында жұмыс беруші ретінде мемлекеттің нақты бәсекеге қабілеттілігін міндетті түрде қамтамасыз ету.

Жалпы, кең мағынада Мемлекеттік қызметтің қазіргі тұжырымдамасы кәсіби басқару қызметін жалпы дамытудың теориялық негізі ретінде қарастырылуы керек.

Бағдарламалық-мақсатты әдісті қолдану мемлекеттік қызметтің жүйелі дамуына ықпал етеді, бұл оның ішкі жұмысының көрсеткіштерін жақсартуда және әлеуметтік-экономикалық дамудың жалпы динамикасымен тығыз байланыста көрінеді [6].

Т.В. Лесина және Д. А. Черновтың [7] пікірінше, қазіргі мемлекеттік қызметтің тиімділігін арттырудың маңызды резерві-бұл жерде нақты тиімділікті әрдайым қаржылық көрсеткіштермен өлшеуге болмайтындығын ескере отырып, олардың қызметінің нәтижелерін бағалауға КРІ ұтымды анықтау және қолдану арқылы мемлекеттік қызметшілерді қосымша ынталандыру.

Халықаралық практикада қабылданған мемлекеттік қызметті дамытудың прогрессивті тұжырымдамасы мемлекеттік қызметшілердің нақты мамандық бойынша

(мысалы, экономист, заңгер, инженер және т.б.) арнайы білімді, іскерлікті және дағдыларды кәсіби біліммен, мемлекеттік басқару дағдыларымен оңтайлы үйлестіруін болжайды, бұл жоғары, бас және жетекші лауазымдар үшін ерекше маңызды.

Мемлекеттік қызметшілерді мұндай лауазымдарға олардың кәсіби қасиеттерін, болашақ қызмет саласындағы құзыреттілік деңгейін ескере отырып, сондай-ақ басқарушылық қызметке және қандай да бір жобаны іске асыратын командада тиімді жұмыс істеу қабілеті бойынша іріктеу өте маңызды. Мұның бәрі жетілген азаматтық қоғамда қабылданған және барлық дамыған елдерде қолданылатын нақты және еркін бәсекелестік жағдайында қазіргі заманғы конкурстық рәсімдерді пайдалану кезінде ғана мүмкін болатыны сөзсіз.

М.М. Дикажев қазіргі жағдайда мемлекеттік қызметті жасақтау мен оның жұмыс істеуінің шетелдік модельдерін тиімді қолданудың негізгі проблемаларын зерттеді [8].

Оның пікірінше, мемлекеттік қызметті сәтті реформалау үшін азаматтар мен мемлекеттік органдар арасындағы өзара іс-қимылды түбегейлі өзгерту қажет. К.Г. Асриянц пен А. Д. Алимйрзаева бұған толық келіседі [9], олар мемлекеттік қызметті реформалаудың перспективалы бағыттарының бірі бүгінде билік органдары мен қоғамның өзара іс-қимылын оңтайландыру болып табылады, бұл жаңа ақпараттық технологияларды енгізуге және азаматтарды басқаруға тартуға негізделген тиімді диалогты қамтамасыз етеді деп санайды.

Бұл тұрғыда шетелдік зерттеушілердің көзқарасы бойынша перспективалы [10] микроблогтар мен әлеуметтік желілерді пайдалану мемлекеттік қызметтерді ұсыну процестерінің ашықтығын арттыруға және олардың сапасын едәуір жақсартуға мүмкіндік береді, әсіресе шалғай және ауылдық өңірлер үшін.

Халықаралық практикада мемлекеттің қатысушы моделін қалыптастырудың тағы бір маңызды резерві Волонтерлік қызметті дамыту болып саналады. Атап айтқанда, АҚШ-та еріктілер мемлекеттің маңызды функцияларының бірі – қауіпсіздік пен құқықтық тәртіпті қамтамасыз етуге белсенді қатысады [11].

В.Б. Слатинов пен К. г. Меркулованың [12] пікірінше, мемлекеттік аппараттың барлық заманауи реформаларының негізгі мақсаты тұрақты экономикалық даму және әлеуметтік прогресс стратегиясын әзірлеу мен іске асыруға бағытталған "Даму мемлекеті" деп аталатын құру болып табылады. Бүгінде мемлекеттік қызметтің перспективалық тұжырымдамасын әзірлеу бұрын-соңды болмағандай кешенді жүйелі тәсілді белсенді пайдалануды талап етеді, бұл неғұрлым тиімді Жалпы ғылыми әдістердің негізі болып табылатыны белгілі. Мұндай тәсіл Мемлекеттік қызметтің әлеуметтік құбылыс ретіндегі ұйымдастырылуы мен жұмыс істеуінің мәнін неғұрлым тереңірек ашуға ықпал етеді, оның оңтайлы құрылымын, типін, тиісті деңгейлер мен функционалдық түрлер бойынша қажетті өзгерістерді неғұрлым дәл және негізделген таңдау жасауға мүмкіндік береді.

Бүгінде мемлекеттік қызметтің перспективалық тұжырымдамасын әзірлеу бұрын-соңды болмағандай кешенді жүйелі тәсілді белсенді пайдалануды талап етеді. Бұл неғұрлым тиімді жалпы ғылыми әдістердің негізі болып табылатыны белгілі. Мұндай тәсіл Мемлекеттік қызметтің әлеуметтік құбылыс ретіндегі ұйымдастырылуы мен жұмыс істеуінің мәнін неғұрлым тереңірек ашуға ықпал етеді, оның оңтайлы құрылымын, типін, тиісті деңгейлер мен функционалдық түрлер бойынша қажетті өзгерістерді неғұрлым дәл және негізделген таңдау жасауға мүмкіндік береді.

Қазіргі заманғы мемлекеттік қызметтің теориясы мен практикалық жетілдіру бағытын дамытудың аса маңызды тренді оның жүйесіндегі саяси тағайындаулардың оңтайлы үйлесімін іздеу және жекелеген азаматтардың да, жалпы қоғамның да

қажеттіліктері мен мүдделеріне ашықтықты, демократиялылықты, зейінділікті күшейту жолымен үнемі жетілдірілетін мемлекеттік қызметшілердің партиядан тыс кәсіби корпусын еркін қалыптастыру болып табылады.

Нақ сондықтан да мемлекеттік қызметті одан әрі деполитизациялау бүгінгі күні әлемнің неғұрлым дамыған елдерінің көбінде мемлекеттік басқару теориясы мен практикасында неғұрлым маңызды үрдіске айналуға.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Егоров В. К. Энциклопедия государственного управления. – М.: Перспектива, 2014. – 530 с.
2. Уткин Е. А., Денисов А. Ф. Государственное и региональное управление. – М.: ЭКМОС, 2012. – 320 с.
3. Barfort S., Harmon N. A., Hjorth F., Olsen A. L. Sustaining honesty in public service: The role of selection // *American Economic Journal: Economic Policy*. – 2019. – Vol. 11, Iss. 4. – P. 96–123. – DOI: 10.1257/pol.20170688.
4. Eriksson E., Andersson Th., Hellström A., Gadolin Ch., Lifvergren S. Collaborative public management: coordinated value propositions among public service organizations // *Public Management Review*. – 2020. – Vol. 22, Iss. 6. – P. 791–812. – DOI: 10.1080/14719037.2019.1604793.
5. Powell M., Osborne S. P. Social enterprises, marketing, and sustainable public service provision // *International Review of Administrative Sciences*. – 2020. – Vol. 86, Iss. 1. – P. 62–79.
6. Борщевский Г. А. Оценка тенденций развития государственной службы: вопросы методологии // *Вопросы государственного и муниципального управления*. – 2017. – № 1. – С. 103–128.
7. Лесина Т. В., Чернов Д. А. Ключевые показатели эффективности на службе. Эффективность работы госслужащих // *Вестник евразийской науки*. – 2018. – № 2. – С. 101–114.
8. Дикажев М. М. К вопросу о перспективах применения зарубежных моделей комплектования и функционирования государственной службы в Российской Федерации // *Вестник экономической безопасности*. – 2019. – № 3. – С. 255–260.
9. Асриянц К. Г., Алимйрзаева А. Д. Перспективные направления реформирования государственной службы в РФ // *Региональные проблемы преобразования экономики*. – 2018. – № 12. – С. 25–32.
10. Yang Yang, Yuan Liu, Chee Wei Phang, June Wei. Using microblog to enhance public service climate in the rural areas // *Government Information Quarterly*. – 2020. – Vol. 37, iss. 1. – Art. 101402. – DOI: 10.1016/j.giq.2019.101402.
11. Musso J. A., Young M. M., Thom M. Volunteerism as co-production in public service management: application to public safety in California // *Public Management Review*. – 2019. – Vol. 21, Iss. 4. – P. 473–494.
12. Слатинов В. Б., Меркулова К. Г. Реформа бюрократии как условие становления «государства развития»: перспективы и ограничения модернизации государственной службы России // *Среднерусский вестник общественных наук*. – 2019. – № 1. – С. 161–177.

КОНСТИТУЦИЯНЫ СОТТЫҚ ҚОРҒАУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Е.Т. Алтынбаев¹, К. Хавдал¹

¹Д.А. Қонаев атындағы Еуразиялық заң Академиясының оқытушысы, заң ғылымдарының магистрі

¹Д.А. Қонаев атындағы Еуразиялық заң Академиясының аға оқытушысы, заң ғылымдарының магистрі

Түйіндеме. Мақалада Конституцияны соттық бақылаудың ерекшеліктеріне талдау жасау үшін ең әуелі Конституция мен конституциялық бақылаудың жалпы мәнін зерттеу арқылы нақты тақырыптың мағынасын анықтау мақсат етілді. Сондықтан да, Конституция – жоғарғы заңдық күшке ие құжат, ол бүкіл заң шығару ісінің қайнар көзі болып табылады деген ерекше қасиеттерін оның қорғалуын жоғары деңгейде қамтамасыз ету арқылы ғана сақтай аламыз айтылады.

Негізгі заң ретіндегі Конституцияның жоғарлылық қасиеті- бұл кез келген нормативтік құқықтық акт билік органының немесе оның лауазымды адамының кез келген әрекеті (немесе әрекетсіздігі) Конституцияға, оның нормалары мен қағидаларына сәйкес келуге тиістілігін білдіреді.

Конституцияның жоғарлылығы – құқықтық актілердің кең жүйесінің біртұтастығын және қайшы келмеуін қамтамасыз ету қажеттілігінен туындады. Тек осылай ғана кез келген Конституцияның негізгі мақсаты жүзеге асырылуы мүмкін, азаматтың құқықтарына кепілдік ету, биліктің демократиялық және рационалды құрылысын, оның демократиялық қызмет етуін қамтамасыз ету сияқты мәселелер оңтайлы шешіліп жүзеге асырылып отырады. Демек, осыншама маңызды мәселелердің іс жүзінде заңға сәйкес атқарылып отыруы үшін арнайы органдардың Конституцияға ресми бақылау жүргізу сөзсіз қажет екендігін мақалада нақты дәлелдермен түсіндіру қарастырылды.

Түйін сөздер: Конституция, құқық, конституциялық бақылау, конституциялық сот, жоғарлылық, демократия, мемлекет, негізгі заң, қамтамасыз ету.

ОСОБЕННОСТИ СУДЕБНОЙ ЗАЩИТЫ КОНСТИТУЦИИ

Аннотация. Статья направлена на анализ специфики судебного контроля за соблюдением Конституции, прежде всего, на определение смысла той или иной темы путем изучения общего смысла Конституции и конституционного контроля. Следовательно, Конституция - это документ высшей юридической силы, являющийся источником всего законодательства, который может быть сохранен только при обеспечении высокого уровня его защиты.

Верховенство Конституции как основного закона означает, что любой нормативный правовой акт, любое действие (или бездействие) государственного органа или его должностного лица должны соответствовать Конституции, ее нормам и принципам.

Верховенство Конституции обусловлено необходимостью обеспечить целостность и непротиворечивость широкой системы правовых актов. Только так может быть реализована основная цель любой Конституции, оптимально решены такие вопросы,

---

как обеспечение прав граждан, обеспечение демократической и рациональной структуры правительства, его демократического функционирования. Таким образом, статья дает четкое объяснение необходимости специальных органов для осуществления официального контроля над Конституцией, чтобы гарантировать, что такие важные вопросы решаются в соответствии с законом.

Ключевые слова: Конституция, закон, конституционный контроль, конституционный суд, верховенство, демократия, государство, основной закон, безопасность.

FEATURES OF JUDICIAL PROTECTION OF THE CONSTITUTION

Abstract. The objective of this article is to analyse the specifics of judicial control over the observance of the Constitution, first of all, at determining the meaning of a particular topic by studying the general meaning of the Constitution and constitutional control. Consequently, the Constitution is a document of supreme legal force, which is the source of all lawmaking, which can be preserved only with a high level of protection.

The supremacy of the Constitution as a fundamental law means that any normative legal act, any action (or inaction) of a state body or its official must comply with the Constitution, its norms and principles.

The supremacy of the Constitution is due to the need to ensure the integrity and consistency of a wide system of legal acts. Only in this way can the main goal of any Constitution be realized, such issues as ensuring the rights of citizens, ensuring the democratic and rational structure of the government, and its democratic functioning can be optimally resolved. Thus, the article provides a clear explanation of the need for special bodies to exercise official control over the Constitution to ensure that such important issues are resolved in accordance with the law.

Keywords: Constitution, law, constitutional review, constitutional court, rule, democracy, state, fundamental law, security.

Конституция, Ата Заң (лат. *constitutio* — яғни «бекіту», «құрылым» сөздерінен шыққан) — Мемлекеттің негізгі заңы, елдегі барлық басқа заңдарға қатысты жоғары заңды күшке ие заң немесе заңдар тобы.

Конституция осы заманғы мемлекеттіліктің маңызды белгісі, мемлекеттің бастапқы саяси және құқықтық құжаты болып табылады [1,163 б]. Қазіргі кезде Парсы шығанағындағы кейбір абсолютті монархияларда (Сауд Арабиясында, Оманда) ғана Конституция жоқ. Мемлекеттің барлық басқа заңдары оның қағидаларына барынша сәйкестендіріле отырып қабылданады. Конституциялық қағидалардың бұзылуы өте елеулі құқық бұзушылық болып табылады.

Болжалды қолданылу мерзіміне қарай Конституция тұрақты және уақытша Конституцияларға бөлінеді. Уақытша Конституциялар елдің түпкілікті конституциялық құрылымын әзірлеу қажет болатын өтпелі кезеңде қабылданады. Кейде уақытша Конституция көптеген жылдар бойына қолданыста болады. Керісінше, тұрақты Конституцияның қолданылу уақыты өте қысқа болуы мүмкін. Қазіргі әлемдік тәжірибеде жаңа Конституция қабылдаудың түрлі тәсілдері қолданылады. Атап айтқанда, Конституцияны парламент, құрылтай жиналысы, референдум қабылдайды немесе аралас тәсілдермен қабылданады.

Конституциялық бақылаудың қажеттілігі негізінде бірнеше себептер жатыр. Біріншіден, конституциялық нормалар әдетте құрылтайшылық немесе бастапқы

сипатқа ие болып келеді. Қазақстан Республикасы Конституциясының преамбуласында Конституцияны Қазақстан халқы қабылдайтындығы көрсетілген: «Қазақстан республикасының халқы республикалық референдумда жалпы халықтың дауыс беру жолымен осы Конституцияны қабылдайды». Конституциямен көзделген барлық басқа актілер құрылтайшылық билік болып табылатын Конституцияның актілеріне қайшы келмеуі тиіс. Өйткені, Конституциямен белгіленген төмен тұрған және құрылтайшылық билік өкілеттілігіне ие, соған сай олар шығаратын актілер де Конституцияда белгіленген олардың құзіретіне сәйкес болуы керек.

Республикамызда конституциялық бақылау түрлерін жетілдіру, Конституцияның дәлме-дәл орындалуын қамтамасыз ету тұсында басқа елдердің оны ұйымдастыру тәжірибесін оқу қажет болары сөзсіз.

Жай заңдарға қарағанда, Конституция тұрақты, ұзақ мерзімге есептелген болуы қажет. Мәні бойынша Конституцияның шегінде оның қағидаларының негізінде бүкіл мемлекеттің механизмі реттелді және азаматтардың құқықтары мен бостандықтары қорғалды, қамтамасыз етілді, қоғамдық дамудың көптеген сфералары: экономикалық, әлеуметтік, мәдени анықталды. Олай болса негізгі заңның тұрақтылығы конституциялық бақылау жүйесін құруды талап етеді. Сондықтан, конституциялық реттеуге тек тұғырлы немесе негіз болатын қоғамдық қатынастар жатады.

Конституцияның қоғам өмірінің барлық салаларын құқықтық реттеп отыруға мүмкіндігі жоқ. Сондықтан да құқықтағы кемшіліктер басқа да құқықтық актілермен толықтырылады. Ал бұл құқықтық актілер конституциялық нормаларға қайшы келмеуі тиіс.

Сонымен, Конституциялық бақылау деп – тиісті органдардың Конституцияның және конституциялық заңдылықтардың үстемділігін қамтамасыз ету мақсатындағы қызметі ұғынылады. Ол актілердің және бұхаралық билік органдары қызметінің, сондай-ақ қоғамдық бірлестіктердің қызметінің Қазақстан Республикасы Конституциясына сәйкестігі мәселесін шешуде көрініс табады.

Демек, конституциялық бақылау немесе қадағалау дегеніміз – бұл заңдар мен өзге актілердің Конституцияға сәйкестігін тексеруді, азаматтардың жоғарғы деңгейде құқықтары мен бостандықтарын қорғауды, билікті бөлу қағидаларын орындауды қамтамасыз ететін демократиялық институттың бірі [2, 81 б].

Конституциялық бақылаудың рөлі қазіргі жағдайда тіптен арта түсті. Өйткені, Парламент бұрынырақтағы конституциялардағыдай бірден-бір заң шығарушы орган болып табылмайды. Басқа да заң шығарушы органдардың болуы құқық шығарушылыққа ие билік органдары жүйелерінің иерархиясын, соған орай құқықтық актілердің өзіндік иерархиясын алдыға тартады. Бұл жағдайда олардың қарама-қайшылығы және конституцияға сәйкессіздігі, тәуекелі артады.

Сонымен қатар Конституция адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарына кепілдік береді, ал конституциялық бақылаудың бір қызметі – Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес олардың сақталуын қамтамасыз ету болып табылады.

Заң тәжірибесінде заңдылықтың және өзге актілердің конституциялығына бақылау кең етек алды. Алайда, көп елдерде ұзақ уақыт бойы арнаулы конституциялық бақылау органдары болған жоқ, социалистік елдерде бұл қызмет Парламенттің тұрақты алқалық органына жүктелді.

Конституциялық бақылау институтының отаны – Америка құрама штаттары болып табылады. Онда бұл қызмет жалпы құзіретті соттарға берілген. Конституциялық қадағалауды жүзеге асыру мәселелері әлемдік практикада әртүрлі шешіледі.

Конституциялық бақылаудың жүйесі туралы айтсақ, қазіргі жағдайдағы Конституцияны қорғауды жүзеге асыратын органдардың үш нұсқасы бар:

Жалпы соттар – соңғы инстанциясы жоғары сот болып табылады.

Арнайы құрылған конституциялық соттар

Сотқа жатпайтын – Конституциялық Кеңестер.

Конституциялық Кеңесті «квзисот» органдары деп те атайды. Ал Ю.Ким Конституциялық қадағалауды жүзеге асыратын органдарды үш түрін емес, төрт түрін көрсетеді. Оның айтуынша заңдардың конституциялығын тексеру үшін бірінші барлық соттарға жүктелген, екінші тек Жоғарғы сотқа және төртінші, соттың сипатында емес арнайы органдар, яғни Ю.А.Ким конституциялық бақылауды жүзеге асыратын соттарды – жай соттар және Жоғарғы сот деп екіге бөліп қарастырып отыр.

Жалпы соттар жүзеге асыратын конституциялық бақылау негізінен англосаксондық құқықтық елдерде кеңінен тарады – АҚШ, Дания, Австралия, Бразилия, Норвегия, Индия т.б. (Ұлыбританияның өзі бұған кірмейді). Мысалы АҚШ Конституциясының 1-ші тарауының 3 бабына сәйкес сот билігі Жоғарғы сотқа және төменгі соттарға берілген [3, 246 б]. АҚШ соты қылмыстық немесе азаматтық істі қарап жатқан кез келген тарап процесте қолданудағы заңның Конституциялық еместігі туралы арыздануы мүмкін. Бұл жағдайда негізгі процесс тоқталады немесе кейінге қалдырылып, мәселе - яғни заңның Конституцияға сәйкес еместігі туралы іс қарау басталады. Конституцияға сай емес деп танылған заң соттармен, әкімшілік және өзге органдармен қолданылмайды, олай болса ол шынайы мәнінен айырылады. Бұрынғы КСРО Республикасының бірі – Эстонияда да осы бірінші модель қолданылады, ал Ю.Кимнің айтуынша екінші модель, яғни Эстония Конституциясына сәйкес мемлекеттік (жоғары) сотбір мезгілде Конституциялық қадағалау соты болып табылады. Бұндай түрге – Гвинея, Камерун елдерінде жатқызуға болады. Істі Жоғарғы сот инстанциясына дейін жеткізудің ұзақ, көпсатылы процедурасы, заңның күшіне енгенге дейін алдын ала бақылаудың мүмкін еместігі және басқа да себептер мен соңғы он жылдықта конституциялықты қамтамасыз етудің бұл жүйесі кең таралмады. Осы жүйені қолданған кейбір елдер континентальдық Еуропа мемлекеттері таңдаған жолға көшті, яғни Конституциялық соттар немесе Конституциялық Кеңес түріндегі арнайы органдар құра бастады.

Мысалы: ГФР-да – Федералдық Конституциялық Сот, Испанияда – Конституциялық соттар құрылды.

Конституциялық бақылауды жүзеге асыратын Конституциялық соттар аталған елдерден басқа Австрия, Италия, Турция, Ресей және бұрынғы одақтас Республикалардың кейбіреулерінде де құрылған.

Конституциялық соттардың құзіретіне кіретін мәселелерді үш топқа бөлуге болады, бірінші топ, құқықтық актілердің Конституциялығы мәселелерін қамтиды, яғни заңдар және басқа да нормативтік құқықтық актілер конституциялық қадағалауға жатады, екінші топты – лауазымды адамдардың қызметтерінің конституциялығы мәселелері құрайды. Конституциялық бақылау мен қатар соттар да өзге де қызметтерді атқарады: мемлекеттің жоғарғы органдарының құзіреттері туралы дауларды қарайды, Президент сайлауын және референдумның өткізілуінің дұрыстығын қарайды ж.т.б. Үшінші топқа: жалпы соттардың конституциялық мәселелер жөніндегі шешімдеріне қадағалау кіреді. Кейбір мемлекеттер мамандандырылған конституциялық соттар құру кезінде жалпы соттар жүйесінен кейбір жеке элементтерді алды. Италияда тікелей Конституциялық сотқа өтініш білдіру мүмкіндігімен қатар (ол белгілі бір орган мен лауазымды адамдарға берілген) «жалпы құқық» тәртібі сақталған, яғни процесстегі

тарап немесе судьяның өзі процесте қолданылып жатқан заңның Конституцияға сай келмейтіндігі туралы қорытындыға келсе, бұл мәселені Италияның Конституциялық сотына бере алады.

Сольвадорда, тағы басқа елдерде араласқан вариант көзделген, яғни жоғарғы сот құрамында конституциялық қадағалау жөнінде ерекше палатаның құрылуы. Мұндай жағдайда ақырғы инстанция Жоғарғы сот емес, сот палатасы болып табылады. Мысалы, Сальвадордың 1983ж. Конституциясына сәйкес кез келген азамат өзінің құқығы бұзылғаны туралы Жоғарғы соттың Конституциялық секциясына арыздануы мүмкін. Конституциялық соттар құқық және азаматтардың істерін қарамайды. Жоғарғы соттан айырмашылығына келсек Жоғарғы сотты белгілі бір орган немесе лауазымды адам сайланады, ал конституциялық соттар негізінен қаралатын мәселеге неғұрлым кең қарастыруды қамтамасыз ету үшін орналасқан негізде құрылды.

Конституциялық сот – бір қатар елдердегі конституциялық бақылау бірден-бір немесе басты міндеті болып табылатын ерекше орган. Жоғарғы соттардан өзгеше түрде ол жалпы соттар жүйесіне кірмейді [4, 138 б].

Бір елдерде (мысалы Ресейде) ол ерекше санаттағы сот деп саналып, тиісінше сот жүйесіне кіреді, екінші бір елдерде (мысалы Германияда, Италияда, Румынияда, Болгарияда, Моңғолияда) сот билігіне жатпайтын ерекше бақылау органы болып табылады. Конституциялық Соттың мүшелеріне парламент сайлайды (Германияда, Хорватияда), не мемлекет басшысы тағайындайды (Кипрде); кейде Конституциялық Сот мүшелерін парламенттер, басқа да билік және әділет органдары тағайындайды. Конституциялық бақылау жасаумен қатар Конституциялық Соттың конституцияны түсіндіруге, саяси партиялар қызметінің конституцияға сәйкестігі мәселесін шешуге, құзырет туралы дауларды қарауға, т.б. құқығы бар.

Қазақстан Республикасында Конституциялық Сот 1995 жылға дейін елімізде нормативтік актілердің Конституцияға сай келуін қадағалайтын орган болып келді [5]. Ол 1992 жылы 6 маусымда қабылданған "Қазақстан Республикасының Конституциялық соты туралы" Қазақстан Республикасының Заңы негізінде құрылды. "Қазақстан Республикасының Конституциялық сотын сайлау туралы" Қазақстан Республикасы Жоғарғы Кеңесінің 1992 жылғы 2 шілдедегі Қаулысымен Конституциялық Сот құрамы 11 адамнан жасақталды. Тиісті заңға және 1993 жылғы Қазақстан Республикасы Конституциясына сәйкес Конституциялық Сот республика Конституциясын қорғау жөніндегі сот билігінің жоғары органы болып табылады. Оған Конституцияны қорғау және оның мәртебелілігін қамтамасыз ету міндеті жүктелді және оның заңдар мен өзге де құжаттарды Конституцияға сай емес деп табуы республика аумағында олардың күшін жояды деп көрсетілді.

"Қазақстан Республикасы Конституциялық соты туралы" Заңда анықталғандай, бұл органның құзыретіне актілердің конституциялылығын қараумен қатар, Қазақстан Республикасы Президентінің, Министрлер Кабинеті мүшелерінің Жоғарғы сот пен Жоғарғы төрелік сот төрағаларының, Бас прокурордың, Қазақстан Республикасы дипломатиялық, өзге де өкілдіктерінің өкілеттігін мерзімінен бұрын тоқтату туралы мәселе қозғалған ретте олардың Республика Конституциясы мен заңдарын сақтауы туралы қорытынды беру, азаматтардың конституциялық құқығына қатысты құқық қолдану тәжірибесінің Конституцияға сай келуі туралы істерді қарау, тиісті заңда көрсетілген нақты мәселелер бойынша іс қозғау, және т.б. құзыреттері қарастарлған еді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Ғ. Сапарғалиев «Қазақстан Республикасының Конституциялық құқығы». Академиялық курс. өңделіп толықтырылған, 2 – басылым. Алматы: Жеті жарғы 2008 ж.
2. Караев А. А. Правовая охрана Конституции: традиции демократического конституционного и опыт Казахстана. Алматы, 2010 г.
3. Маклаков В. В. «Конституционный контроль в зарубежных странах» ИНФРА-М. 2010 г.
4. Нудненко, Л. А. Конституционное право России: учебник для вузов / Л. А. Нудненко. - 6-е изд., перераб. и доп. - Москва: Издательство Юрайт, 2020 г.
5. «Қазақстанда конституциялық бақылаудың қалыптасуы мен дамуы». © egemen.kz <https://egemen.kz/article/7201>.

УДК 94(574)

ҚАЗАҚ ДАЛАСЫНДА ҚАЗАҚ-ОРЫС МЕКТЕПТЕРІНІҢ АШЫЛУЫ (1870 Ж.)

Әбдірайымова Г.С.

*Д.А Қонаев атындағы Еуразиялық заң академиясының аға оқытушысы,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы, Sanat_baspasi@mail.ru*

Түйіндеме. Мақалада 1870 жылы Қазақ даласында негізгі қазақ-орыс мектептерінің ашылуының алғышарттары қарастырылады. Сондай-ақ, қазақ даласында қазақ-орыс мектептерін ашу кезінде енгізілген орыс әліпбиі бүгінгі күнге дейін өзінің маңызын жоғалтпағаны, сондай-ақ қазақ зиялыларының шығармаларындағы Ана тілі туралы мәселе шетте қалмағаны атап өтілді. Мақалада сонымен қатар білім беру саласындағы қазақ зиялыларының рөлі туралы айтылады. Қазақ даласында қазақ-орыс мектептерінің ашылуы патшалық Ресейдің отаршылдық саясатына негізделді. Алайда, ХІХ ғасырдың соңында қазақ даласында ашылған қазақ-орыс мектептері Қазақстандағы білім беру саласындағы алғашқы мектептер болды, бұл мақалада тарихи тұрғыдан талданып, фактілермен расталды.

Түйін сөздер: мұсылман мектептері, реформа, Орыс Географиялық Қоғамы, миссионер, кітапша, бөтен адамдар, дала комиссиясы, Ұлттық идеялар, қазақ зиялылары.

ОТКРЫТИЕ КАЗАХСКО-РУССКИХ ШКОЛ В КАЗАХСКИХ СТЕПЯХ (1870 Г.)

Аннотация. В статье рассматриваются предпосылки открытия основных казахско-русских школ в казахских степях в 1870 г. Проанализирована научная работа, опубликованная Русским географическим обществом, которая легла в основу его открытия. Также было отмечено, что русский алфавит, введенный при открытиях казахско-русских школ в казахской степи, не потерял своего значения и по сей день, а также не остался в стороне вопрос о родном языке в произведениях казахской интеллигенции. В статье также освещается роль казахской интеллигенции в сфере образования. Открытие казахско-русских школ в казахских степях было основано на колониальной политике Царской России. Однако, казахско-русские школы открытые в

казахских степях в конце XIX века, стали первыми школами в области образования в Казахстане, что и было проанализировано в данной статье с исторической точки зрения и подтверждены фактами.

Ключевые слова: Мусульманские школы, реформа, Русское Географическое Общество, миссионер, брошюра, инородцы, Степное комиссия, национальные идеи, казахская интеллигенция.

OPENING OF KAZAKH-RUSSIAN SCHOOLS IN THE KAZAKH STEEPS IN 1870

Abstract. The article discusses the prerequisites for the opening of the main Kazakh-Russian schools in the Kazakh steppes in 1870. The scientific work published by the “Russian Geographical Society” which formed the basis of its discovery, is analyzed. It was also noted that the Russian alphabet, introduced at the opening of Kazakh-Russian schools in Kazakh steppes, has not lost its significance to this day. The issue of the native language in the works of the Kazakh intelligentsia did not stand aside. The article also highlights the role of the Kazakh intelligentsia in the field of education. The opening of Kazakh-Russian schools in the Kazakh steppes was based on the colonial policy of Tsarist Russia. However, Kazakh-Russian schools, opened in the Kazakh steppes at the end of the XIX century, became the first schools in the field of education in Kazakhstan, which was analyzed in this article from a historical point of view and confirmed by facts.

Keywords: Muslim schools, reform, Russian Geographical Society, missionary, brochure, foreigners, Steppe Commission, national ideas, Kazakh intelligentsia.

XIX ғ. аяғы мен XX ғ. басындағы қазақ халқының ағарту саласында орын алған қазақ-орыс мектептерінің ашылу ерекшеліктері туралы Қазақстан тарихындағы зерттеулерде жалпылама шашыранқылық байқалады. Осы кезде, мұсылмандық оқу орындарында оқитын қазақ, қырғыз балаларына арналып шығарылған әліппелердің қазақ қоғамында біршама қолданыс тапқандығын байқауға болады. Көпшілікке танымал болған М.Кашимовтың «Насихат қазақие» атты кітабында, ескі педагогикалық жүйені сынға алғандығы талданған. Онда, қазақтар арасында бала оқытқан молдалардың әдеби-шығармашылық жұмыспен шұғылданбай отырғандығын, халықтың болашағын ойламау, деп бағалай отырып, сабақ берудің тәсілдерін жеңілдеткен төте оқудың артықшылықтары насихатталған.

Қазақ кітаптарының тарихын зерттеген ғалым Ә. Жиреншин: «XX ғ. бас кезінде шыққан қазақ кітаптары – дәл сол кездегі толқынған әлеуметтік өмірдің айнасы болды. Оған дәлел осы кездегі кітаптар, олар жаңа заман қойған міндеттерге сай, соның талабынан туып отырған халық ойы мен арманын, болашағын бейнелегендігі айқын көрініп тұрады», [1] - деп көрсеткен. Осы мәселе төңірегінде XIX ғасыр мен XX ғасырдың басында жарық көрген кітаптардың тіл мәселесі туралы ғалым Н.Баскаков [2] былай деп жазады: «Түркі әдеби тіл» деп аталатын бірегей тілдің нұсқалары дифференцияланып, ұлттық әдеби тілдердің негізін құрады. Алайда әдеби дәстүрдің ортақтығынан олар бір-біріне жақын болып қалды. Көне осман, көне эзербайжан, көне түркімен, көне өзбек, көне ұйғыр, көне қыпшақ, көне татар тілдерінің араб жазуын ортақ қолдануы соңғы уақытқа дейін барша түрік оқығандарына мәтіндерді еркін оқып, түсінуге мүмкіндік берді». Бұл дәйексөз түркі жұртының сауатты барларының барлығы шыққан кітаптарды тілдік ерекшелігіне қарамай түсіне алғандығын айғақтайды.

Осындай ойды татар кітаптарының жазылу тарихын жан-жақты зерттеген ғалым А.Каримуллин [3] де айтады. Автор: «Біздің есебімізге қарағанда, XIX ғ. басы мен XX ғ. басында татар баспагерлері (XX ғ. басында татарларға тапсырыс беретін қазақ баспагерлері де пайда болды) «қазақ-татар» немесе «татар-қазақ» тілінде, яки татаризмі айқын көрінетін қазақ тілінде 500-ге жуық кітап басып шығарды. Бұлардың тілін анықтауда әжептәуір қиындық туады. Қазан университетінің профессоры Н.Катановтың өзі оларды бірде «қырғыз-қайсақ», екінші жерде «татар», үшіншіде «татар-қырғыз» тілінде жазылған дейді. Бұл жерде А.Каримуллиннің әдеби тілдердің қалыптасу заңдылығын аса қаперге алмағанын, татар баспагерлерінің «редакторлық, корректорлық құқығын» ескермегенін түсінеміз. Алайда бізге керегі «аралас» тілде, немесе «татарша» жазылған кітаптарды қазақтардың оқи алғандығы. Бұл XIX ғасырдың аяғында Ресейдің қоластында өмір сүрген мұсылман халықтарының барлығына тән ортақ жағдай еді.

Осы тұста, XIX ғ. екінші жартысында 1845 жылы құрылған Орыс географиялық қоғамының қазақ халқының қоғамдық-саяси және әлеуметтік-экономикалық жағдайын зерттеуде алатын орны ерекше. Бұл қоғамның бөлімдерін Қазақстанда ашу және жергілікті жерлердегі оның ғылыми орталықтарының жұмыс істеуі, еліміздің территориясын, оның табиғи ресурстарын зерттеуде нақты мағұлматтар беретіні сөзсіз. Оған В.И.Терентьев пен Г.Е.Катановтың [4] және П.П. Семенов-Тянь-Шанский, И.В.Мушкетов, Л.С.Берг, А.И.Пыпинның [5] еңбектеріндегі ғылыми-зерттеулерді жатқызуға болады. Мұндағы П.П.Семенов-Тянь-Шанскийдің зерттеулері Ресейдің шеткері аймақ халықтарының әлеуметтік-экономикалық жағдайын зерттеуде орыс географиялық қоғамының ғылыми жолының басталуына жол салып берсе, И.В.Мушкетов өз әріптестерін өлкенің тарихи ресурстарын зерттеуге бағыттады. Л.С.Бергтың еңбектері табиғат пен адамзаттың үйлесімділігіне арналды және ол орыс географиялық қоғамының 100 жыл бойы атқарған жұмыстарын қортындылаған. Осы еңбектердің ішінде 1917 жылға дейінгі Қазақстанның қоғамдық өміріндегі әлеуметтік тұрмыстық жағдай мен шаруашылық құрылымы А.И.Пыпинның еңбектерінде зерттелген.

Ресейдің осындай ғылыми зерттеу жұмыстарын жүргізуі нәтижесінде, қазақ халқын миссионерлік жолмен отарлау мақсатында жұмыс атқарумен айналысқан ғалымдар да пайда болды. Осы мақсатты көздеген Н.И.Ильминский, Н.И.Остроумов, А.Е.Алекторов [6] сынды миссионерлердің еңбектері үлкен мәселеге айналды. Бұл ғалым-миссионерлердің ұсыныстары негізінде қалыптасқан Ресейдің ресми саясаты, өз қоластындағы мұсылман түркі халықтарының дінін, тілін және дәстүрлі әдет-ғұрпын толық жойып, жергілікті халықты орыстандыру арқылы шоқындыруды көздеген болатын. Осы кездегі миссионерлік іс – Ресейдің рухани тұрғыдан бейбіт жолмен отарлау саясатының бір түрі болды.

1865 жылы құрылған «Далалық комиссия» құрамына ішкі істер министрлігі, Орынбор және Батыс Сібір генерал-губернаторлықтармен бірге православия дініндегі миссионерлер де кірген. Бұл комиссияның алға қойған мақсаттары екі мәселеден тұрды деп айтуға толық негіз бар. Өйткені оның бірі қазақтарды саяси-әкімшілік тұрғыдан басқаруда 1867-1868 жылдардағы Уақытша ережені енгізу болса, екіншісі, саны жағынан аз қазақ халқын православие дініне ендіру, яғни шоқындыру арқылы орыстандыру мақсаты көзделді.

Қазақ халқын шоқындыру арқылы жою жолында бірінші болып еңбек еткен миссионер-ғалым Н.И.Ильминский болды. Қазақтарға христиан дінін қабылдату жолында одан кейінгі орында П.И.Остроумов тұрды. Ол негізінен ислам дінін

зерттеумен айналысты. Оның еңбектерінің барлығы миссионерлік мақсат тұрғысында жазылды.

Әсіресе, қазақ мектептерінде орыс тілін оқыту арқылы миссионерлік жолды іске асыруға болатындығын дәлелдеуге ұмтылған Е.А.Алекторовтың еңбектері XIX ғасырдағы қазақ мектептері мен медреселерінің жандануына кері әсер етті. Осы ғалымдардың еңбектері нәтижесінде Патша үкіметі қазақ даласындағы мектептерді өз қадағалауына алып, мұсылманша оқытуға тиым салды. Соның негізінде 1870 жылы реформа қабылданып, қазақ даласында қазақ-орыс мектептері ресми түрде ашылды.

Жалпы Қазақстандағы қоныстандыру саласында қызмет атқарған жылдарында алған тәжірибесі нәтижесінде қазақтарды қалай шоқындыру жайында ғылыми еңбектер жазған Е.Елисеев [7], миссионерлік жұмысты дамытудың бірнеше әдіс-тәсілдерін ұсынды. Қазақ даласында шоқындыру саясатын жүргізу 1862-1917 жылдар аралығын қамтиды.

XIX ғасырдың соңында қазақтың білім саласында орыс тілін енгізу мәселесі көптеген қарама-қайшылықтар тудырды. Қазақ оқуын түбегейлі өзгерткен Н.И. Ильминский және А.Е. Алекторов сынды орыс миссионерлері, мұсылман қазақтарды христиан дінін қабылдату арқылы, қазақ жерін Ресейге қосып, біртұтас Ресей Империясын құру еді. Сол себепті, отарлаудың бейбіт жолы ретінде қазақ оқуына орыс тілін енгізу қажет болды.

1870 жылы 16 наурыздағы ережеге сәйкес, қазақ қолданысындағы төте жазуды орыс жазуымен ауыстырып, қазақ халқын Ресейдің қоластындағы басқа да мұсылман халықтарымен бірге рухани құлдыққа түсіру көзделді.

Патшалық Ресейдің отары болған, христиан емес халықтар XIX ғ. аяғы мен XX ғасырдың басында енгізілген орыс тіліне байланысты бірігулеріне тура келді. Себебі, әр ұлт өзінің ана тілін өзге тіл үшін ысырып тастағысы келмейді. Ана тілін сақтап қалу мәселесін татар, башқұрт, әзірбайжан, өзбек, тәжік халықтарының өкілдері батыл көтеріп, оны ағартушылықтың белгілі бір сатысы деп бағалауға қол жеткізді. Ұлттық авторлар, бұратана халықтардың зиялы қауымы ұлттық тіл мен дін мәселесін жоғары бағалап, тіпті XX ғ. бас кезінде мұсылмандық факторға үлкен үміт артты. Ағарту саласының бір ағымы болып қалыптасқан ұлттық идеялар XX ғасырдың басында қазақ зиялыларының еңбектерінде ашық айтылды.

Қазақ зиялылары көтерген дін, тіл, жер мәселесінің кейіннен, қазақ баспасөзінде жарияланып жалғасын тапқандығы М, Қозыбаевтың, М. Қойгелдиевтың, К. Нұрпейісовтың, А. Махаеваның [8] еңбектерінде көрініс тапқан. Алаш көсемсіз көрініс тапқан қай баспасөзді парақтап көрсек те, ұлт зиялыларының барлығы да ұлтымыз рухани кемел, иманы берік болуы үшін ана тілдің маңызын терең түсінгенін аңғарамыз.

А. Байтұрсыновтың жасаған жазу тәртібіндегі жаңалығы «татаризмге» тосқауыл, «бай, таза, іргелі, жұрт тілін» сақтап қалуда маңызы зор болды.

М. Дулатовтың «Есеп құралы» және «Қирағат кітабы» еңбегі ана тілінде жазылып, өз ұлтын оқытуда керекті мағлұмат беру көзделген. Білім алудың тиімді методологиялық жолы ұсынылған.

Осы кітаптардың көпшілігі қазақтың мәдениеті мен дүниетанымына байланысты. Сөйтіп бұл байыптаулар «шұбар тілдің» арғы жағында игі мақсат, дәл айтсақ, ел болу үшін қорғаныс мүддесі жатқандығын дәлелдейді.

1917 жылға дейін қазақ жерінде бірнеше газет – журналдардың шыққаны мәлім. Солардың бірі қазақ елінің экономикасы мен саяси жағдайы, тарихы, мәдениеті мен оқу – ағарту ісі, тілі мен әдебиеті хақында келелі сөз қозғаған, шығармаларының денін

ғылыми әрі көркем туынды түрінде жарияланған «Қазақ» газеті мен «Айқап» [9] журналы.

«Айқап» журналы мен «Қазақ» газеті осынау аз ғұмырының ішінде барша қазақ зиялыларын ортақ мақсат жолында топтастыра алды, мыңдаған зерделі жасты тәуелсіздік туының астына жинай білді. Онда қазақ мемлекетін еуропалық жүйемен басқару керектігі туралы ойлар қозғалған.

М.Қойгелдиевтің зерттеуіндегі: «түркістандық және дала облыстары қазақтарын бір мемлекет шаңырағы астына біріктіру мүмкіндігіне 1917 жылдың желтоқсанына дейін екі жақтың саяси басшылары Ө.Бөкейханов та, М.Шоқай да сене қойған жоқ еді», - деген пікірімен келісе отырып, Алашорда автономиясын ресми жариялау мәселесінің өзінде екіге жарылған қазақ азаттық қозғалысы басшыларының басын біріктіру оңайға соқпады.

1918 жылы 6-9 қаңтар аралығында Түркістан қаласында болып өткен Сырдария облысы қазақ-қырғыздарының съезінде қазақ зиялылары көптеген ұсыныстарды талқыға салып, саралады. Бүкілқазақтық екінші съездегі М.Дулатовтың баяндамасы оның жалғасы ретінде болды. Онда: қазақ даласында медресе мен мектептердің аздығы, қазақ тілінде оқулықтар және мұғалімдер жетіспейтіндігі, сондықтан міндетті түрде ұлттық мектептерді құру керектігі тілге тиек етілді. Осы мәселе бойынша құрамы 5 адамнан тұратын бастауыш және орта мектептерге арналған қазақ тілінде оқулық жазатын комиссия құрылды. Комиссия орталық ұлттық кеңеспен бірге болуы керек, деп шешті.

Құрылған комиссияға оқулықтан басқа да жұмыстар жүктелді:

- а) ұлттық мектептерге арналған бағдарламаларды құру;
- ә) мұғалімдерге арналған нұсқауларды бекіту;
- б) бала тәрбиесі жөнінде кітаптар шығару;
- в) барлық қазақ-қырғыз мектептеріне халықтық білім беру іс-шараларының Ережелерін жасау;
- г) қазақ тілінде жазу үлгілерін енгізу;
- д) қазақ тілінде пайдалы кітаптарды, брошюраларды аудару, т.с.с.

Комиссия 1918 жылдың басынан жұмысқа кірісуі керек болды. Қазақ зиялылары өздері құрастырған кітаптарын, бағдарламаларын баспаға жариялап, комиссия құптамаған оқулықтар басылымға шығарылмауы тиіс делінген. Комиссия жұмысына қаражатты облыстық земстволар ұлттық қордан бөлінетіндігі қарастырылған. Бұл жаңа идеяның бастауы, ұрпақ тәрбиесіне, ұрпақ болашағына зор көңіл бөлген. Ондағы бала тәрбиесіне, баланы оқытуға осындай қиын заманда жаңаша бетбұрыс, бұл болашаққа деген сенім еді.

Қазақстанға 1870 жылы қазақ-орыс мектептерінің ашылуымен енгізілген орыс алфавиті күні бүгінге дейін өз жалғасын тапты. Қазақстанда мектептер ашу және сауатсыздықпен күресу саясаты 1920 жылдары жаңа сипатқа ие болып, дамудың жаңа жолына түсті. Патшалық Ресейдің қоластында болған бодан халықтар, 1922 жылы құрылған Кеңес үкіметінің құрамдас бөлігі болып, қайта қалыптасты. Бірақ, орыс тілі өз үстемдігін жоймады, керісінше, он бес одақтас республика арасында ресми тілге айналды. Бұл қазақ тілінің шұбарлануымен, оның қарым-қатынас тілге айналуына әкелді.

Кеңес Одағы ыдырағаннан кейін, қазақ тілінің мәртебесі көтерілді. Еліміз тәуелсіздік алып, қазақ халқының мемлекеттік тілі «Қазақ тілі» деп жарияланды. Қазіргі қоғамның жаңа талаптары, еліміздің алдында жаңа міндеттер қояды. Бүгінгі таңдағы қоғам мен экономиканың, білім негізінде қарапайым классикалық білімді ғана

талап етпейді, сонымен қатар, қазіргі уақыт қиындықтарына жете білушілік пен беделділік тұрғысынан келуде, әр ұлттың өзіне тән ерекшеліктеріндегі құндылықтарын сақтауда ізгілік пен ана тілінің сақталуын талап етеді. Бұл әртүрлі елдердегі білім беру саясаты мен іс-әрекеттерінің жоспарлы іске асуына сәйкес, салааралық қарым-қатынастардың өзіндік үйлесімділігіне әкеледі. Сол себепті, Қазақстан республикасының қазіргі білім беру саясаты әлемдік тұрғыда, халықаралық бейбіт және тұрақты дамуына бағытталуы қажет. Осы тұрғыдан алғанда, елімізде қазақ тілінің рухани құндылығы жоғары бағалануы тиіс.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Жиреншин Ә. Қазақ кітаптарының тарихына. Алматы: Қазақстан, 1971. – 180 б. (152)
2. Баскаков Н. Уйгуро-караукский язык и тюркские языки средневековой. // Советская тюркология. 1970, №4. С. 13-19
3. Каримуллин А. Татарская книга пореформенной России. Казань, Татарское книжное изд-во. 1983. – 320 с. (20)
4. Герентьев В.И. История завоевания Средней Азии. – Т. I-3. – СПб., 1906., Катанаев Г.Е. Воспоминания за шестьдесят пять лет моей сознательной жизни и наблюдения в Сибири. Очерк IX.
5. Семенов-Тянь-Шанский П.П. История полувековой деятельности императорского общества. – Ч. – I-3. – СПб. 1896., Мушкетов И.В. Туркестан. – Т. I. – СПб. 1915., Берг Л.С. Аральское море. Опыт физико-географической монографии. – Изд. Туркестанский отдел. РГО. – 1908., Он же. Всесоюзное Географическое Общество за сто лет. – М. – Л., 1946., Пыпин А.И. История русской этнографии. Т. 1 – 4. СПб. – 1891.
6. Ильминский Н.И. Опыт переложения христианских вероучительных книг на татарский и др. инородческие языки в начале текущего столетия. // Православный собеседник. 1885. №5. Казань., Он же. О переводе православных христианских книг на инородческие языки. – Казань. 1875. Он же. Из переписки по вопросу об применении русского алфавита к инородческим языкам. – Казань. 1867. Он же. Программа школы для крещенных инородцев восточной России. Казань. 1868. Остроумов Н.И. Памяти моего незабвенного учителя Н.И.Ильминского. // Туркестанские ведомости. 27 декабря. 1910. Он же. Кочевники Средней Азии. // Православный собеседник. 1884. №3. Казань. Он же. Историческое и современное значение христианского миссионерства среди мусульман. – Казань. 1894. Он же. Воспоминания о миссионерском отделении при Казанской духовной академии. – Казань. 1899. Он же. Отчет Туркестанской учительской семинарии за XX лет существования. – 30 августа. 1879. Ташкент. 1904. Алекторов А.Е. Указатель книг, журнальных и газетных статей и заметок о киргизах. – Казань. 1900. Он же. Задачи русской школы в инородческой орде. // Московская ведомость. – 1886. №261. Он же. Исламизм и киргизы. // Московская ведомость. 1897. №301.
7. Елисеев. Е. Записки миссионера Букейского стана киргизской миссии за 1892-1899 гг. Петроград, 1900. Он же. Практические советы и разъяснения по вопросам миссионерской практики. – Тобольск, 1909. Он же. Важность и значение миссионерства. «Ответ Петрункевичу». СПб. «Книговед». 1902.
8. Қозыбаев М.Қ. Қазақ тарихы – дала өркениетінің құрамды бөлігі. // Отан тарихы. 1999. №1.-24 б.; М. Қойгелдиев. Тұтас Түркістан идеясы және М. Шоқай. 29 б.; Нұрпейісов К. Алаш һәм Алашорда. Алматы : Ататек, 1995. – 253 б.; Қойгелдиев М. Алаш қозғалысы. Алматы: ; Осы автор. Алаштың азабы. Алматы: Санат, 1995.;

Койгелдиев М., Т.Омарбеков. Тарих тағылымы не дейді? Алматы:Ана тілі. 1993. – 205б.; Махат Д. Қазақ зиялыларының қасіреті. – Алматы, 2001. – 304б.

9.Айқап. Алматы : Қазақ энциклопедиясы, 1995. – 367б.; Қазақ. Алматы : Қазақ энциклопедиясы, 1998. – 557б.

УДК 343.347

МЕДИЦИНАЛЫҚ ҚЫЗМЕТКЕР ҰҒЫМЫН ҚҰҚЫҚТЫҚ СӘЙКЕСТЕНДІРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Даулетбаев Ержан

2 курс магистранты, Д.А.Қонаев атындағы Еуразиялық заң академиясы

Аннотация: Бүгінгі таңда заманауи юриспруденцияның ең өзекті ғылыми бағыттарының бірі медицина қызметкерлерінің қызметін құқықтық реттеу мәселелерін зерттейтін медициналық-құқықтық қатынастар болып табылады. Медициналық-құқықтық қатынастарды азаматтық-құқықтық бағытта қарастыра отырып, ең алдымен медициналық қызметтерді қабылдайтын тараптарға және оларды ұсынатын тараптарға бөлуге болатын осы құқықтық қатынастар объектілерінің құқықтық компоненттерін сипаттау қажет. Медициналық қызметтерді алатын тараптың түсінігі бойынша медициналық қызметтерді тұтынушылар болып табылатын пациенттерді түсіну әдеттегідей. Медициналық қызмет көрсететін тараптар үшін жіктеуді қолдану аясы әлдеқайда кең. Оларға медициналық қызмет көрсететін дәрігерлер, диагностикалық қызмет көрсететін мамандар, оңалту мекемелерінің қызметкерлері, наркологтар, психологтар, стоматологтар, медбикелер, күтушілер, хиропракторлар және дәстүрлі медицина өкілдері жатады. Олар медициналық білімі, медициналық ұйымдардағы қызметі және медициналық қызмет көрсету кезінде пациенттермен тікелей байланысы арқасында медицина қызметкерлері болып саналады. Алайда, медициналық мекемелерде медициналық қызмет көрсететін медициналық мекемелерде де өз жұмысын атқаратын медициналық емес қызметкерлер бар.

Кілтті сөздер: медицина, пациент, құқық, заң, теория, персонал.

ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ ПОНЯТИЯ МЕДИЦИНСКОГО РАБОТНИКА

Аннотация: На сегодняшний день одним из самых актуальных научных направлений современной юрисдикции являются медико-правовые отношения, изучающие вопросы правового регулирования деятельности медицинских работников. Рассматривая медико-правовые отношения в гражданско-правовом направлении, необходимо описать правовые компоненты этих объектов правоотношений, которые можно разделить, прежде всего, на стороны, принимающие медицинские услуги, и стороны, их предоставляющие. По понятию стороны, получающей медицинские услуги, обычно понимают пациентов, которые являются потребителями медицинских услуг. Для сторон, оказывающих медицинские услуги, сфера применения классификации гораздо шире. К ним относятся врачи, оказывающие медицинские

услуги, специалисты по диагностическим услугам, работники реабилитационных учреждений, наркологи, психологи, стоматологи, медицинские сестры, няни, хиропракторы и представители традиционной медицины. Они являются медицинскими работниками благодаря медицинскому образованию, деятельности в медицинских организациях и непосредственной связи с пациентами при оказании медицинских услуг. Однако в медицинских учреждениях имеются немедицинские работники, которые выполняют свою работу и в медицинских учреждениях, оказывающих медицинские услуги.

Ключевые слова: медицина, пациент, право, закон, теория, персонал.

ISSUES OF LEGAL IDENTIFICATION OF THE CONCEPT OF A MEDICAL WORKER

Annotation: Today, one of the most relevant scientific directions of modern jurisprudence is medical and legal relations, which study the issues of legal regulation of the activities of medical workers. Considering medical-legal relations in the civil-legal direction, it is necessary to describe the legal components of these objects of legal relations, which can be divided primarily into the parties receiving medical services and the parties providing them. In the understanding of the party receiving medical services, it is customary to understand patients who are consumers of medical services. For parties providing medical services, the scope of application of the classification is much wider. These include doctors providing medical services, specialists providing diagnostic services, employees of rehabilitation institutions, narcologists, psychologists, dentists, nurses, nannies, chiropractors, and representatives of traditional medicine. They are considered medical workers due to their medical education, service in medical organizations and direct contact with patients in the provision of medical services. However, there are non-medical staff who do their job even in medical institutions that provide medical services.

Key words: medicine, patient, Law, Law, theory, personnel.

Бүгінгі таңда заманауи юриспруденцияның ең өзекті ғылыми бағыттарының бірі медицина қызметкерлерінің қызметін құқықтық реттеу мәселелерін зерттейтін медициналық-құқықтық қатынастар болып табылады. Медициналық-құқықтық қатынастарды азаматтық-құқықтық бағытта қарастыра отырып, ең алдымен медициналық қызметтерді қабылдайтын тараптарға және оларды ұсынатын тараптарға бөлуге болатын осы құқықтық қатынастар объектілерінің құқықтық компоненттерін сипаттау қажет. Медициналық қызметтерді алатын тараптың түсінігі бойынша медициналық қызметтерді тұтынушылар болып табылатын пациенттерді түсіну әдеттегідей. Медициналық қызмет көрсететін тараптар үшін жіктеуді қолдану аясы әлдеқайда кең. Оларға медициналық қызмет көрсететін дәрігерлер, диагностикалық қызмет көрсететін мамандар, оңалту мекемелерінің қызметкерлері, наркологи, психологтар, стоматологтар, медбикелер, күтушілер, хиропракторлар және дәстүрлі медицина өкілдері жатады. Олар медициналық білімі, медициналық ұйымдардағы қызметі және медициналық қызмет көрсету кезінде пациенттермен тікелей байланысы арқасында медицина қызметкерлері болып саналады. Алайда, медициналық мекемелерде медициналық қызмет көрсететін медициналық мекемелерде де өз жұмысын атқаратын медициналық емес қызметкерлер бар. Оларға пациенттер, бухгалтерлер, экономистер, тіркеу бөлімінің қызметкерлері кіреді, олар қаржылық тұрғыдан сауатты кассир алады. Олардың қызметі медициналық ұйымдардың,

---

заңгерлердің, бағдарламашылардың, бизнес мамандарының және т.б. жұмысының ұйымдастырушылық мәселелерімен байланысты, сондықтан басшы жоғарыда аталған барлық мамандардың медициналық мекемелердің қызметкерлерін медициналық қызмет көрсететін және медициналық қызметкерлер ретінде тағайындалатын медициналық мекемелердегі жұмыстары біріктіреді дегенді білдіреді.

Алайда, "медициналық қызметкер" термині медициналық ұйымдарда жұмыс істейтін медициналық және медициналық емес білім беру мамандары үшін әмбебап болғандықтан, заңды және медициналық мамандықтарды зерттеушілердің осы мәселеге арналған көптеген ғылыми еңбектері әлі де бар. Бұл мәселелер "Халық денсаулығы" мемлекеттік бағдарламасының мәтінінде айтылды. Өз табиғаты бойынша, медицина қызметкерлерінің кәсіби қызметінің ерекшелігі мен ерекшеліктерін талдауды ескере отырып, бұл медицина қызметкерлерінің жағдайын, түрлерін, егжей-тегжейін және сипаттамаларын сипаттайтын компоненттер, сегменттер, компоненттер бойынша бүкіл ұғымды тікелей анықтауды қамтиды. Медицина қызметкері ұғымының Бірыңғай проекциясын жаңғырту-бұл медицина қызметкерінің құқықтық мәртебесін анықтауға, медицина қызметкерінің негізгі сипаттамаларын анықтауға, медицина қызметкерінің ерекшеліктерін анықтауға, ғылыми-теориялық деректердің нормативтік элементтері мен компоненттерін абстракциялау арқылы медицина қызметкерлерінің түрлерін талдауға негізделген медицина қызметкері ұғымын құру тәсілі [1].

"Медициналық персонал" ұғымын зерттеуді неғұрлым дәл және жан-жақты қамту үшін оның құқықтық мәртебесін, сипаттамаларын, бөлшектерін, түрлері мен Қазақстан Республикасында жүргізілген ірі құқықтық зерттеулердің нәтижелеріне негізделген теориялық ережелерін ескеру қажет. Басқаша айтқанда, медицина қызметкерлерінің мәртебесін екі тұрғыдан қарау керек-заңды және теориялық.

"Мемлекет денсаулығы және медициналық жүйе туралы" ҚР Заңының нормалары негізінде медицина қызметкерлерінің сипаттамасын заңнамалық қарауды Кодекстің 67-бабында, 1-бабының 1-бөлігінде көзделген нормативтік элементте көруге болады, онда негізгі терминнің сипаттамасында "медицина қызметкерлері" терминіне сипаттама берілген. Осы бапқа сәйкес кәсіптік медициналық білімі бар және медициналық қызметпен айналысатын азаматтар медицина қызметкерлері болып табылады. Медицина қызметкерлерін құрамы бойынша сәйкестендірудің заңмен белгіленген анықтамаларын талдай отырып, кәсіби медициналық білім мен медициналық қызмет құрамы жағынан сәйкес келмейтін екі ұғым екенін және табиғаты бойынша да, бөлшектері бойынша да бір-бірімен байланысты емес екенін көрсетуге болады. Медициналық білім беру, сол норманың анықтамасына сәйкес, медицина кадрларын даярлау, қайта даярлау және біліктілігін арттыру жүйесін білдіреді, ол оқуды аяқтау және мамандық алу туралы ресми құжаттарда көрінеді және белгілі бір мамандық бойынша оқыту, қайта даярлау және біліктілікті арттыру барысында алынған білім мен дағдылардың жиынтығын қамтиды. Медициналық қызметті жеке қарастыра отырып, "мемлекет денсаулығы және медициналық жүйе туралы" ҚР Заңы медициналық қызметті жоғары немесе орта кәсіптік медициналық білімі бар адамның кәсіби қызметі, сондай-ақ азаматтардың денсаулығын сақтауға бағытталған қызметі бар заңды тұлғаның кәсіби қызметі ретінде анықтайтынын атап өтуге болады. Осылайша, орта медициналық білімі бар адам да, медициналық білімі жоқ адам да заңды түрде медициналық қызметкер бола алады, бірақ азаматтардың денсаулығын сақтауға тырысады.

Осы анықтаманы түсіндіре отырып, сіз әр позицияның жалпы мәніне тоқтала аласыз, оған сәйкес жалғыз мақсат-науқастың денсаулығы. Мысалы, денсаулық ауру

мен басқа да физикалық проблемалардан басқа, физикалық, психикалық, психикалық және әлеуметтік жағдайы бар азаматтың жағдайы ретінде сипатталды. Медициналық кеңес беру, психологиялық қолдау, науқасты дұрыс бағытта бағыттау және басқа да нақты іс-әрекеттер науқастың психикалық (психикалық) жағдайын жақсартатын факторлар болып табылатындығын ескере отырып, жоғарыда айтылғандардың барлығын Медициналық қызметке жатқызуға болатындығын атап өтуге болады. Бұл ретте мұны тікелей медициналық мекемелердің қызметкерлері, оның ішінде дәрігерлердің өзінен басқа тіркеу орнының қызметкерлері, ақпараттық бюллетень жазатын бағдарламашылар, техникалық персонал және т.б. жүзеге асыра алады. Ирландия Республикасының "Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы" Заңы "медициналық көмек" ұғымының анықтамасына да түсініктеме береді. Осыған сәйкес медициналық көмек халықтың физикалық, психикалық және әлеуметтік көрсеткіштерін сақтауға және тұрақтандыруға және созылмалы аурулардың ауыр салдарын тұрақтандыруға бағытталған медициналық шараларды қоса алғанда, медициналық шаралар кешені ретінде түсініледі. Осылайша, медициналық көмекті дәрігерлердің өздері ғана емес, фельдшерлер, фармацевттер, фармакологтар және тіпті косметологтар да көрсете алады деп болжауға болады, сонымен қатар медициналық көмек көрсететін медицина қызметкерлерінің санатына сәйкес келетін адамдар саны да кеңеюде. Медициналық қызметтердің коммерциялық секторының даму үрдістерін ескеретін медициналық көмек көрсетудің жоғарыда аталған тұжырымдамасынан басқа, бұл медициналық персоналдың кәсіби қызметінің негізі болып табылады. сондықтан медициналық қызметтер профилактикаға, диагностикаға, емдеуге, оңалтуға немесе паллиативтік қызметке бағытталған денсаулық сақтау саласындағы субъектілердің белгілі бір түрлерінің әрекеттері ретінде айқындалады. паллиативті және тіпті емдік шараларды тек дәрігер ғана қамтамасыз ете алмайтындығын көрсетуге болады. Кейбір жағдайларда заманауи диагностикалық жабдықтың көмегімен диагностикалық қызметті жүзеге асыру үшін медициналық білім алудың қажеті жоқ деп санауға болады [2].

Жоғарыда айтылғандардан басқа, Корей кодексі деңгейінде "денсаулық сақтау және халықтың денсаулық сақтау жүйесі туралы" Заңмен бекітілген Орта медициналық білімі бар медициналық қызметкерлердің рөлі жеткіліксіз екенін атап өткен жөн. Алайда, медицина саласындағы Денсаулық сақтау мекемелері қызметінің едәуір пайызын орта медициналық білімі бар медицина қызметкерлері қамтамасыз етеді. Мұны іс жүзінде талдау көрсеткендей, диагностика, емдеу және оңалту мәселелерінен басқа, пациенттерге күтім жасау медициналық көмек көрсетуде маңызды рөл атқарады, оны тек медбикелер жүзеге асырады. Мұндай жіктеудің проблемасы туралы айта отырып, "ұлттық денсаулық сақтау және денсаулық сақтау жүйелері туралы" ҚР Кодексінде медицина қызметкерлерінің белгілі бір қатынастарында кәсіби, білікті, жоғары технологиялық және әлеуметтік медициналық көмекпен байланысты қызметті жүзеге асыратын жоғары медициналық білімі бар медицина қызметкерлеріне үлкен жеңілдіктер берілетінін атап өткен жөн.

Орта медициналық білімі бар медициналық қызметкерлер кейбір заңдарда тікелей көрсетілмеген. Қазақстан Республикасы Еңбек кодексінің кейбір нормаларында мейірбикелерді орта медициналық білімі бар медицина қызметкерлері ретінде көрсете отырып, салалық шеңберге сілтемелер бар. Егер медбике науқасты диагностикалауға, емдеуге және оңалтуға тікелей қатыспаса да, ол өзінің міндеттерін бірдей маңызды бағытта орындайды. Емдеуші дәрігердің нұсқауларына сүйене отырып, ол әрдайым науқастың қасында болады, бақылау жүргізеді, денсаулық көрсеткіштерін жазады,

---

науқасты тыныштандырады, науқастың жеке гигиенасымен айналысады, көбінесе емдеуші дәрігерге көмектеседі, инъекциялар, тамыр ішілік инфузиялар жасайды және науқасты басқарудың басқа да міндеттерін орындайды. Шын мәнінде, науқасқа күтім жасау кезінде медбике медицина, алдын-алу және оңалту саласында белгілі бір білім деңгейіне ие және кез-келген медициналық мекемеде оның емдеуші дәрігері өзінің функционалды міндеттеріне ие, оның ішінде науқасты диагностикалау, емдеу және оңалту бар, ол белгілі бір уақытты алады. Қалған уақытта науқас тек медбике жүзеге асыратын сауатты күтімді қажет етеді. Сыныптауыш бойынша техникалық және кәсіптік, оқыту шарттарына және орта білімнен кейінгі білім алу үшін білім деңгейіне сәйкес кәсіптер мен мамандықтар тізбесі бойынша. 65 қаңтар 22 Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі, 2016 ж. мейірбикелердің өздері үш түрге жіктелуі мүмкін: кіші медбикелер, жалпы практика медбикелері және кәсіби медбикелер.

Медбике кіші медбике ретінде, Орта медициналық білімі бар, медициналық сипаттағы күрделі емес операцияларды орындайтын, Палатаның тазалығын қадағалайтын және медициналық мекемелердегі мейірбикенің басшылығымен науқастарды күтетін адаммен мейірбике лауазымына балама бар[3].

Жалпы практикадағы мейіргер-бұл орта медициналық білімі бар және учаскелік дәрігердің кабинетінде немесе емхана ауданында өзінің қызметтік міндеттерін орындау кезінде кіші мейіргерге қатысты амбулаториялық, диагностикалық, бухгалтерлік, гигиеналық, емханалық және тәртіптік қызметті қоса алғанда, емдеуші дәрігерге көмек көрсету жөніндегі өз міндеттерін орындайтын адам. Медициналық мекемелерде ол ұйымдастырушылық қызметпен айналысады.

Кәсіби медбикелер дәрігерлерге анестезия, хирургия, перинаталды көмек, неонатальды, регенеративті, физиотерапия, Хирургия, Кардиология және эндокринология, күтім және жүктеме сияқты медициналық қызметтердің нақты салаларында көмектеседі.

Медбикелерді Денсаулық сақтау ұйымдарында оқу-Еңбек жұмыстарын орындау негізінде медицина қызметкерлері ретінде қарастыру ұстанымын қорытындылай келе, оларды ұйымның негізгі және қосалқы құрылымдарына бөлуге болатын медициналық мекемелердегі орнына қарай жіктеу қажеттілігін атап өтуге болады. Оны жұмыс істейтін медициналық мекеменің негізгі қызметкерлеріне жатқызуға болады, өйткені медбике пациентпен тікелей байланыста және пациентпен барлық негізгі жұмыс кеңістігін өткізеді.

Медициналық білімі бар адамдардан басқа профилактикалық қызметті әлі де медициналық ұйымдардың әкімшілік қызметкерлері жүзеге асырады, өйткені олар бюджетті жоспарлайды, алдын алу шараларын ұйымдастырады және іс - қимылдардың реттілігін анықтайды. Медициналық мекемелердің басқарушы персоналы да скринингтік және жаппай медициналық тексерулер жүргізу кезінде пациенттермен тікелей өзара іс-қимыл жасай отырып, халық үшін алдын алу іс-шараларын қамтамасыз етуге белсенді қатысады. Медициналық мекемелердің техникалық қызметкерлерін профилактикалық іс-шараларды қамтамасыз етуге белсенді қатысатын субъектілер ретінде анықтауға болады, өйткені олар халықты дамытуға және оны скринингтік және медициналық тексерулерге шақыруға шақырылады.

Паллиативті көмек бүгінде оның құрамы жағынан гетерогенді. Бүгінгі таңда паллиативті көмек қолмен емдеу, Физиотерапия, йога, гимнастика, цигонг және дәрі-дәрмектерді, дәрі-дәрмектерді және инвазивті араласуларсыз денсаулықты жақсартуға бағытталған басқа да әлеуметтік шаралар арқылы көрсетіледі. Шын мәнінде, оны

массажисттер, Спорт және дене шынықтыру саласындағы мамандар, сондай-ақ Шығыс медицинасы бойынша сертификатталған мамандар орындайды.

Оңалту медицинасы-бұл тек дәрігерлер ғана емес, сонымен қатар байланысты салалардағы мамандар ұсынатын медициналық қызметтер саласы. Бұл әдетте әртүрлі кәсіби қызметкерлер жұмыс істейтін курорттарда, санаторийлерде, клиникаларда-шаруашылық субъектілерінен бастап техниктерге дейін жасалады. Медициналық мекемелерде оңалту көмегін медициналық мекеменің мейіргер персоналы көрсетеді.

Бүгінгі таңда дәрігерлерден басқа, жоғарыда айтылғандай, жоғары медициналық білімі жоқ, медициналық мекемелерде жұмыс істемейтін адамдар да медициналық қызметпен айналысады. "Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы" заң медицина қызметкерлерін кәсіби медициналық білім алатын және кәсіби медициналық қызметпен айналысатын адамдар ретінде бөлетініне қарамастан, осы Заңның ережелері дәстүрлі медицинаны да жоққа шығармайды. Дәстүрлі медицина қоғам жинаған аурулардың алдын алу және емдеу әдістері мен құралдарына сәйкес жүзеге асырылатын практикалық медицинаның бір бөлігі ретінде танылады, бұл дәстүрлі медицинаның көпғасырлық тәжірибесімен расталады. Сондықтан дәстүрлі медицина өкілдерін медициналық дәрі-дәрмектермен қамтамасыз ету арқылы медицина мамандары заңды түрде тани алады.

Заң күші бар және Қазақстан Республикасының аумағында тиімді жұмыс істейтін жоғарыда келтірілген нормативтік элементтерге сәйкес денсаулық сақтау қызметкерлері өз қызметінің негізі ретінде өз денсаулығын қорғай отырып, денсаулық сақтау саласындағы кәсіби міндеттерін орындайтынын көрсете алады. "Мемлекет денсаулығы және медициналық жүйе туралы" ҚР заңы, ол медициналық персоналдың кәсіби қызметін реттеу көзі болып табылатындықтан, саяси, экономикалық, құқықтық, әлеуметтік, мәдени және медициналық сипаттағы денсаулық сақтауды жіктейтін шаралар кешені ретінде Вектор аурулардың алдын алуға және емдеуге, еңбек гигиенасы мен гигиенасын қолдауға, барлық азаматтардың физикалық және психикалық денсаулығын сақтауға және жақсартуға бағытталған және денсаулығынан айырылған жағдайда оларға кейіннен медициналық көмек көрсетеді [4].

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Билинская М.Н. Стандартизация высшего медицинского образования: шаги интеграции в европейское сообщество. - Москва: НОРМА, 2011. – 216 с.
2. Шевчук С.С. К проблеме медицинского права. - Москва: ИСКРА, 2009. – 321 с.
3. Сагиндыкова А.Н. Проблемы реализации конституционного права граждан на охрану здоровья в РК. - Алматы: Атамұра, 2009. – 219 с.
4. Мельникова Л.С. Концептуальные основы правового регулирования в области здравоохранения. - Москва: ПРИОР, 2010. – 221 с.

ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ТЕРРОРИЗМА

Евстратов В.Е.

*Магистрант, Евразийская юридическая академия имени Д.А. Кунаева, Республика
Казахстан, г.Алматы*

Аннотация. Как известно, независимо от форм проявления терроризм превратился в одну из опасных по своим масштабам, непредсказуемости и последствиям общественно политических и моральных проблем, с которыми человечество вошло в 21 век. Он уже приобрел международный, глобальный характер. Глобализация и всё более широкая интернационализация терроризма - неоспоримый факт, перед которым сегодня оказалось человечество. Как глобальная проблема, терроризм требует постоянного внимания и изучения, представляет широкое поле для исследований с последующим их практическим применением. Поэтому в данной статье с позиций исторического подхода автором рассматриваются основные этапы развития такого сложного социально-политического явления, каким является современный терроризм. Выделяются и описываются характерные особенности, присущие терроризму в разные исторические эпохи. Анализируются периоды проявления терроризма, как угрозы национальной безопасности. Автор анализирует исторические пути становления терроризма.

Ключевые слова: терроризм, террор, террористическая деятельность, террористический акт, террористические организации, международный терроризм

ТЕРРОРИЗМНІНІ ПАЙДА БОЛУЫНЫҢ ТАРИХИ АСПЕКТІСІ

Түйіндеме. Терроризм көріністерінің түрлеріне қарамастан, адамзат 21 ғасырға енген қоғамдық саяси және моральдық проблемалардың ауқымы, болжанбауы және салдары бойынша қауіпті мәселелердің біріне айналғаны белгілі. Ол қазірдің өзінде халықаралық, жаһандық сипатқа ие болды. Жаһандану және терроризмнің барған сайын кең интернационализациясы-бүгінде адамзат тап болған сөзсіз факт. Жаһандық проблема ретінде терроризм үнемі назар аударуды және зерттеуді қажет етеді, оларды практикалық қолдана отырып, зерттеу үшін кең өріс ұсынады. Сондықтан, бұл мақалада тарихи көзқарас тұрғысынан автор қазіргі терроризм сияқты күрделі әлеуметтік-саяси құбылыстың дамуының негізгі кезеңдерін қарастырады. Әр түрлі тарихи дәуірлердегі терроризмге тән белгілер ерекшеленеді және сипатталады. Терроризмнің ұлттық қауіпсіздікке қауіп төндіретін кезеңдері талданады. Автор терроризмнің қалыптасуының тарихи жолдарын талдайды.

Түйін сөздер: терроризмнің тарихи аспектісі, терроризм, террор, террористік әрекет, террористік акт, терроризм себептері, террористік ұйымдар, халықаралық терроризм.

HISTORICAL ASPECT OF THE EMERGENCE OF TERRORISM

Abstract. As you know, regardless of the forms of manifestation, terrorism has become one of the most dangerous in its scale, unpredictability and consequences of socio-political and moral problems that humanity has entered the 21st century. It has already acquired an international, global character. Globalization and the increasing internationalization of terrorism is an indisputable fact facing humanity today. As a global problem, terrorism requires constant attention and study, and presents a wide field for research and subsequent practical application. Therefore, in this article, the author considers the main stages of development of such a complex socio-political phenomenon as modern terrorism from the standpoint of a historical approach. The characteristic features of terrorism in different historical epochs are highlighted and described. The article analyzes the current manifestation of terrorism as a threat to national security. The author analyzes the historical ways of formation of terrorism.

Keywords: Historical aspect of terrorism, terrorism, terror, terrorist activity, terrorist act, causes of terrorism, terrorist organizations, international terrorism.

На протяжении всей истории власть часто использовала террор, т.е. разжигание страха. Все деспотические общества основаны на страхе, как и так называемые тоталитарные режимы в современную эпоху. Представление об установленном порядке и принуждение было большей частью единственным путем человечества к безопасности и, в конечном счете, к свободе. Не доходя до самой предыстории - использование террора в целях управления началось с самого рождения организованного общества в качестве средства раскаяния или наказания. Терре означает «сделать трепет» на латыни. Первая террористическая месопотамская империя - Саргон Аккадская. То же самое можно сказать и о первой военной империи античности, ассирийской, чьи жестокие методы репрессии были направлены на то, чтобы сокрушить дух и разбить волю. Объявленный воинственным насилием, террор остается приостановленным, как меч в мирное время, над головами всех, кто осмеливается восстать. В деспотических обществах, составляющих основную часть истории, террор служил инструментом порабощения и гарантом массового послушания. Государственный террор, будь то явный или не явный, происходил столетиями. Еще Тамерлан использовал террор, чтобы уменьшить города, не прибегая к осаде [1, с.67].

Историки в области терроризма указывают, что слово «террор» применяется к государственному террору Французской революции, но часто пренебрегают добавлением того, что в разной степени это явление было константой более ранних эпох, и с тех пор широко распространено. Действительно, терроризм, главная цель которого - терроризировать, является исторически гораздо более широким явлением, чем это предполагает нынешнее использование термина, что, в сущности, сводит его к описанию или анализу незаконного использования насилия в террористической деятельности. Тот факт, что самые известные случаи современного терроризма имеют религиозное измерение, несмотря на их политические цели, должен напоминать нам, что это исторически было характерно и в отношении большинства форм терроризма, таких как еврейские зилоты I века, или Исламские секты ассасинов в XI-XII веках. Действительно, религиозная точка отсчета долгое время была центральной для большинства обществ, и это явление еще не исчерпало себя. В настоящее время

терроризм превосходит партизанскую войну как привилегированное и практически исключительное оружие слабых против сильных. Его основной целью являются умы людей. В этом смысле терроризм является наиболее жестокой формой психологической войны, и его психологическое воздействие обычно понимается намного больше, чем его физические последствия. Терроризм - это способ создания власти в надежде захватить снизу то, что государство имеет на высоком уровне. Отметим, что нет консенсусного определения термина «терроризм». Это отчасти вытекает из того, что данный термин является политически и эмоционально окрашенным, это слово с внутренне отрицательными коннотациями, которое обычно применяется к врагам и противникам.

По мнению Э.С. Дабагян и других экспертов Российской академии наук, термин террорист возник во время господства террора (5 сентября 1793 г. - 28 июля 1794 г.) во Франции. Это был период, длящийся одиннадцать месяцев во время Французской революции, когда правящие якобинцы применяли насилие, в том числе массовые казни гильотиной, чтобы запугать врагов режима и заставить подчиняться государству. Якобинцы, наиболее известные Робеспьер, иногда называли себя «террористами» [2, с.90].

Ученые спорят о том, относятся ли корни терроризма к I-му веку и к сирийским зилотам, к XX-му веку и к аль-Хашшашину, к XIX веку, к Братству Фениан и Народной воле или к другим эпохам. Другие исторические события до террора, иногда связанные с терроризмом, включают в себя «Пороховой заговор», попытку уничтожить английский парламент в 1605 году.

В I веке н.э. еврейские зилоты в провинции Иудеи восстали, убив видных соратников римского правления. В 6 году н.э., согласно исследованиям современного историка Иосифа Флавия, Иуда Галилейский сформировал небольшое и более экстремальное ответвление зилотов, сикариев («кинжалов»). Их усилия также были направлены против еврейских «коллорационистов», в том числе храмовых священников, саддукеев, иродианов и других богатых элит. Согласно Джозефусу, сикарии спрятали короткие кинжалы под их плащами, объединились с толпами на крупных фестивалях, убили своих жертв, а затем исчезли. Их самым успешным убийством был Первосвященник Израиля Ионафан.

В конце XI века возник Хашшашин (Ассасины), ответвление исламской секты шиитских мусульман. Во главе с Хасан-и Саббахом и против правления Фатимидов, военные Хашшашина захватили Аламут и другие крепостные укрепления в Персии. Силы Хашшашина были слишком маленькими, чтобы бросить вызов врагам в военном отношении, поэтому они убили городских губернаторов и военных командиров, чтобы создать союзы с военными могущественными соседями. Например, они убили правителя Хомса Джанах аль-Даулы, чтобы угодить Ридвану Алеппо, и убили Маддуда, эльмира Селюка Мосула, в знак благосклонности регента Дамаска. Хашшашин также совершал убийства в качестве возмездия. По мнению Ю.М. Антоняна, «при некоторых определениях терроризма такие убийства не квалифицируются как терроризм, поскольку убийство политического лидера не пугает политических врагов» [3, с.96].

Приведем еще один исторический пример. «Сыновья Свободы» были подпольной группой, которая сформировалась в Бостоне и Нью-Йорке в 1770-х годах. У нее была политическая повестка дня – независимость британских колоний. Группы участвовали в нескольких актах, которые можно было считать террористическими, и они использовать в целях пропаганды.

Еще один пример, 5 ноября 1605 года группа заговорщиков во главе с Робертом Кейтсби попыталась уничтожить английский парламент во главе с Джеймсом I. Они тайно планировали взорвать большое количество пороха, расположенного под Вестминстерским дворцом. Порошок был изготовлен и поставлен Гаем Фоуксом. Группа собиралась совершить переворот, убив короля Джеймса I и членов обеих палат парламента. Заговорщики планировали сделать одного из детей короля марионеточным монархом, а затем восстановить католическую веру в Англии. Заговорщик арендовал угольный подвал под Палатой лордов и начал накапливать порох в 1604 году. Помимо его основных целей, он убил бы сотни, если не тысячи, лондонцев – это был бы самый разрушительный террористический акт в истории Британии. Английский spymasters раскрыл заговор и поймал Гая Фокса с порохом под Парламентом. Другие заговорщики бежали в Хольбах в Стаффордшире. Перестрелка 8 ноября с властями привела к смерти Роберта Кейтсби, Томаса Перси и братьев Кристофера и Джона Райт. Остальные были захвачены. Фоукс и семь других были судимы и казнены в январе 1606 года. Плановая атака стала известна как «Пороховой заговор» и отмечается в Великобритании каждый 5 ноября с фейерверками, а большие костры с эффектами Гая Фоукса и Папы часто сжигаются. Сравнения часто берутся между сюжетом пороха и современным религиозным терроризмом, такими как нападения в США исламских террористов 9/11 2001 года.

Появление современного терроризма связано с государственным террором во Франции до середины XIX-го века, когда этот термин также стал ассоциироваться с неправительственными группами. Анархизм, часто формировавшийся в союзе с растущим национализмом, был самой видной идеологией, связанной с терроризмом. Нападения различных анархистских групп привели к убийству русского царя и президента США.

В.И. Белоножкин в своих трудах пишет: «В XIX веке были разработаны мощные, стабильные и доступные взрывчатые вещества, глобальная интеграция достигла беспрецедентных уровней, и зачастую радикальные политические движения стали широко влиятельными. Использование динамита, в частности, вдохновило анархистов и было центральным в их стратегическом мышлении» [4, с.119].

В Ирландии также просматриваются события, которые связаны с терроризмом. 28 декабря 1867 года «Феней Гай Фоукс» Джона Тенниэля, была одной из ранних групп, использующих современные террористические методы. Группа называлась братством Фениан. Они были основаны в 1858 году как революционные, воинствующие националистические и католические группы, как в Ирландии, так и среди эмигрантской общины в Соединенных Штатах. После столетий продолжающегося британского правления и в последнее время повлиявшего на разрушительные последствия ирландского картофельного голода 1840-х годов, эти революционные братские организации были созданы с целью создания независимой республики в Ирландии и стали часто совершать акты насилия в столичной Британии для достижения своих целей путем запугивания. В 1867 году члены руководства движения были арестованы и осуждены за организацию вооруженного восстания. Во время передачи в тюрьму, полицейский фургон, в котором они перевозились, был перехвачен, и полицейский сержант был расстрелян. В том же году была сделана более смелая попытка спасения другого ирландского радикала, заключенного в тюрьму Клеркенвелла: взрыв, который уничтожил тюремную стену, убил 12 человек и причинил много травм. Взрыв взбудоражил британскую общественность, вызвав панику. Несмотря на то, что ирландское республиканское братство осудило беспорядки Клеркенвелла как «ужасное

и плачевное событие», организация вернулась к бомбардировкам в Британии в 1881-1885 годах, в результате которой началась динамичная кампания в Фениане, начавшая одну из первых современных террористических кампаний. Вместо ранних форм терроризма, основанных на политическом убийстве, эта кампания использовала современные взрывчатые вещества с явной целью посеять страх в самом сердце столичной Британии, чтобы добиться политической выгоды. Кампания также воспользовалась большей глобальной интеграцией того времени, и бомбардировка была в основном финансирована и организована Братством Фениан в Соединенных Штатах. Первое полицейское подразделение по борьбе с терроризмом было создано в 1883 году столичной полицией, первоначально в качестве небольшой части Департамента уголовного розыска. Он был известен как Специальный ирландский филиал и был обучен методам борьбы с терроризмом для борьбы с Ирландским республиканским братством. Название подразделения было изменено на «Специальный филиал», поскольку с годами его полномочия неуклонно расширились [5, с.86].

Анархизм и «пропаганда дела» также были источниками возникновения терроризма. Понятие «пропаганда деяния» (или «пропаганда по делу»), происходило от французской пропагандистской партии) выступало за физическое насилие или другие провокационные публичные акты против политических врагов, чтобы вдохновить массовое восстание или революцию. Один из первых лиц, связанных с этой концепцией, итальянский революционер Карло Писакан (1818-1857 гг.) писал в своем «Политическом Завете» (1857 г.), что «идеи проистекают из дела, а не наоборот». Анархист Михаил Бакунин (1814-1876 гг.) в своих «Письмах к французу о современном кризисе» (1870 г.) заявил, что «мы должны распространять наши принципы не словами, а делами, потому что это самая популярная, самая мощная, и самая неотразимая форма пропаганды». Французский анархист Поль Брусс (1844-1912 гг.) популяризировал фразу «пропаганда дела»; в 1877 году он привел в качестве примера Парижскую коммуну 1871 года и рабочую демонстрацию в Берне, провокационно используя социалистический красный флаг. К 1880-м годам лозунг начал использоваться, чтобы ссылаться на бомбардировки, рецидивистами и тиранцидами. Отражая это новое понимание этого термина, в 1895 году итальянский анархист Эррико Малатеста описал «пропаганду по делу» (которую он противопоставлял) следующим образом: «Пропаганда дела проявляется в качестве насильственных общинных восстаний, призванных разжечь неизбежную революцию» [6, с.67].

Основанная в России в 1878 году «Народная воля» была революционной анархической группой, вдохновленной Сергеем Нечаевым и «пропагандой дела». Группа разработала идеи, такие как целенаправленное убийство «лидеров угнетения», что станет отличительной чертой последующего насилия со стороны небольших негосударственных групп, и они были убеждены в том, что развивающиеся технологии эпохи, такие как изобретение динамита, позволят им нанести прямой удар по дискриминации. Пытаясь вызвать народное восстание против русского царя, группа убила видных политических деятелей пушками и бомбами, а 13 марта 1881 года убила российского царя Александра II.

Отдельные европейцы также участвовали в политически мотивированном насилии. Например, в 1893 году австралийский анархист Огюст Вайант бросил бомбу во Французскую палату депутатов, в которой один человек получил ранения. В ответ на бомбардировки Вайанта и другие взрывы и попытки покушения, правительство Франции ограничило свободу печати, приняв ряд законов, которые стали известными как «ложные законы» («злодейские законы»). В 1894-1896 годах анархисты убили

президента Франции Мари Франсуа Карно, премьер-министра Испании Антонио Кановаса дель Кастильо и императрицу Австро-Венгрии Элизабет Баварскую [7, с.110].

Соединённые Штаты Америки также демонстрируют зачатки терроризма. До американской гражданской войны аболиционист Джон Браун (1800-1859 гг.) выступал и практиковал вооружённое противодействие рабству, что привело к нескольким нападениям между 1856 и 1859 годами, самая известная атака была начата в 1859 году против арсенала в Харперс-Ферри. Местные войска вскоре вернули форт, и Браун был судим и казнен за измену. Биограф Брауна написал, что целью Брауна было «заставить нацию превратиться в новую политическую модель, создав террор». В 2009 году, в 150-летнюю годовщину смерти Брауна, в известных публикациях новостей обсудили, следует ли рассматривать Брауна как террориста.

В.А. Бурковская в своей книге «Уголовное преследование терроризма» описывает развитие терроризма следующим образом: «Терроризм присутствовал и во время существования Османской Империи. Несколько националистических группировок использовали насилие против Османской империи, когда она была в явном упадке. Одним из них была Армянская революционная федерация (на армянском Дашнакцутю, или «Федерация»), революционное движение, основанное в Тифлисе (Русское Закавказье) в 1890 году Кристопар Микаэляном. Многие члены были частью Народной воли или Хунчакской революционной партии. Группа опубликовала информационные бюллетени, незаконно вела контрабанду оружия и захватила здания, пытаясь привлечь европейское вмешательство, которое заставит Османскую империю сдать под контроль армянские территории. 24 августа 1896 года 17-летний Бабкен Суни возглавил двадцать шесть членов в захвате Имперского Оттоманского банка в Константинополе. Группа потребовала вмешательства Европы, чтобы остановить массовые убийства в Гамидиане и создание армянского государства, но отказалась от угрозы взорвать банк. Последовавшие за этим действия системы безопасности, уничтожили группу» [8, с.68].

Внутренняя македонская революционная организация, вдохновлённая Народной волей, была революционным движением, основанным в 1893 году Христом Татарчевым на македонских территориях под контролем Османской империи через убийства и провоцируя восстания, группа стремилась принудить османское правительство к созданию македонской нации. 20 июля 1903 года группа подстрекала восстание Илиндена в османском Монастире. Группа объявила независимость города и направила требования европейским державам о том, чтобы освободить Македонию. Требования были проигнорированы, и через два месяца турецкие войска разгромили 27 000 повстанцев.

В начале XX века убийство наследника австро-венгерского престола, эрцгерцога Франца Фердинанда из Австрии, ускорило глобальную войну. Революционный национализм продолжал мотивировать политическое насилие в XX веке, большая его часть направлена против западных колониальных держав.

Кандидат политических наук С.С. Веселовский пишет: «Ирландская республиканская армия выступала против британцев в 1910-х годах и вдохновила сионистские группировки «Хагана», «Иргун» и «Лехи» на борьбу с англичанами в течение 1930-х годов в мандате Палестины. Как и сионистские группы, «Братья-мусульмане» в Египте использовали взрывы и убийства, чтобы попытаться освободить территорию от британского контроля» [9, с.75].

Женское избирательное движение в Великобритании также совершало террористические атаки до Первой мировой войны. В 1905, 1908, 1913 годах были три

фазы воинственности; включая гражданское неповиновение, уничтожение государственной собственности и поджоги и взрывы.

Политические убийства продолжались, - убийства короля Умберто I из Италии, убитого в июле 1900 года, и президента США Уильяма Маккинли в сентябре 1901 года. Политическое насилие стало особенно распространено в Имперской России, где несколько министров погибли в первые годы XX века. Высшим должностным лицом был премьер-министр Петр Столыпин, убитый в 1911 году Дмитрием Богровым, шпионом секретной полиции, который состоял в нескольких анархистских, социалистических и других революционных группах [10, с.54].

В 1930-х годах нацистский режим в Германии и правление Сталина в Советском Союзе систематически и в массовом и беспрецедентном масштабе проводили государственный террор. Между тем режим Сталина заклеил своих оппонентов ярлыком «террорист».

Таким образом, нами были рассмотрены основные аспекты возникновения терроризма в разных странах и в разные периоды времени.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Актуальные вопросы развития национальных систем противодействия легализации преступных доходов и финансированию терроризма в государствах - членах ЕврАзЭС / К.Г. Сорокин и др. - М.: Юстицинформ, 2015. - 230 с.
2. Аналитические тетради ИЛА РАН. Выпуск 19. Имидж России в контексте борьбы с международным терроризмом. Латиноамериканское направление / Э.С. Дабагян и др. - М.: Институт Латинской Америки РАН, 2015. - 116 с.
3. Антонян, Ю.М. Терроризм. Криминологическое и уголовно-правовое исследование / Ю.М. Антонян. - М.: Щит-М, 2016. - 306 с.
4. Белоножкин, В. И. Информационные аспекты противодействия терроризму / В.И. Белоножкин, Г.А. Остапенко. - Москва: СИНТЕГ, 2016. - 112 с.
5. Бодански, Йозеф Талибы, международный терроризм и человек, объявивший войну Америке / Йозеф Бодански. - М.: Вече, 2015. - 384 с.
6. Борисов, А. Н. Комментарий к Федеральному закону "О противодействии легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем, и финансированию терроризма" (постатейный): моногр. / А.Н. Борисов. - Москва: СИНТЕГ, 2016. - 288 с.
7. Борьба с терроризмом и его финансированием. Международные и российские правовые акты и документы. - М.: Московская академия экономики и права, Северный город-7, 2015. - 704 с.
8. Бурковская, В. А. Уголовное преследование терроризма / В.А. Бурковская, Е.А. Маркина, В.В. Мельник. - М.: Юрайт, 2015. - 160 с.
9. Веселовский, С. С. Многостороннее сотрудничество в борьбе с транснациональным терроризмом / С.С. Веселовский. - Москва: Машиностроение, 2016. - 272 с.
10. Асеевский, А. Кто организует и направляет международный терроризм / А. Асеевский. - М.: Издательство политической литературы, 2015. - 112 с.

СЛУЧАИ НАСТУПЛЕНИЯ, ИЗМЕНЕНИЯ ИЛИ ПРЕКРАЩЕНИЯ ДОГОВОРА КОМПЛЕКСНОЙ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ЛИЦЕНЗИИ

Ержанұлы Азамат

*Д.А. Қонаев атындағы еуразиялық заң академиясының магистранты, Қазақстан
Республикасы, Алматы қаласы*

Аннотация. Поскольку договор франчайзинга является консенсуальным, то юридическая связь между участниками возникает в момент достижения ими соглашения по существенным условиям договора. Поэтому лицензиар обязан, а лицензиат вправе требовать передачи ему соответствующего лицензионного комплекса. Передачи всех обусловленных прав в сроки и в объеме предусмотренные договором. При этом специфика франчайзинга выражается в том, что физической передачи какого-либо имущества не происходит, ибо оно нематериально. Лицензиар в вышеуказанных целях обязан передать лицензиату техническую и коммерческую документацию, с помощью которых он сможет осуществлять переданные ему права. В некоторых случаях, чтобы дать лицензиату возможность осуществлять права, лицензиар будет обязываться предоставить определенную информацию.

Как ранее отмечалось, франчайзинг может совмещать в себе элементы оказания услуг. Поэтому лицензиар может обязываться договором провести обучение и консультирование лицензиата по вопросам, связанным с осуществлением переданных ему прав.

Ключевые слова: франчайзинг, договор, лицензиар, комплексная предпринимательская лицензия, стороны, юридическое лицо.

КЕШЕНДІ КӘСІПКЕРЛІК ЛИЦЕНЗИЯ ШАРТЫНЫҢ БАСТАЛУЫ, ӨЗГЕРУІ НЕМЕСЕ ТОҚТАТЫЛУЫ ЖАҒДАЙЛАРЫ

Түйіндеме. франчайзинг шарты консенсуалды болғандықтан, қатысушылар арасындағы заңды байланыс олар шарттың маңызды шарттары бойынша келісімге қол жеткізген кезде пайда болады. Сондықтан лицензиар оған тиісті лицензиялық кешенді беруді талап етуге міндетті, ал лицензиат құқылы. Барлық келісілген құқықтарды шартта көзделген мерзімде және көлемде беру. Сонымен қатар, франчайзингтің ерекшелігі кез-келген мүлікті физикалық беру болмайтындығында, өйткені ол материалдық емес. Лицензиар жоғарыда көрсетілген мақсаттарда лицензиатқа өзіне берілген құқықтарды жүзеге асыра алатын техникалық және коммерциялық құжаттаманы беруге міндетті. Кейбір жағдайларда лицензиатқа құқықтарды жүзеге асыруға мүмкіндік беру үшін лицензиар белгілі бір ақпаратты беруге міндеттенеді.

Жоғарыда айтылғандай, франчайзинг қызмет көрсету элементтерін біріктіре алады. Сондықтан лицензиар өзіне берілген құқықтарды жүзеге асыруға байланысты мәселелер бойынша лицензиатқа оқыту мен консультация жүргізуге Шартпен міндеттене алады.

Түйін сөздер: франчайзинг, шарт, лицензиар, кешенді кәсіпкерлік лицензия, тараптар, заңды тұлға.

CASES OF OCCURRENCE, MODIFICATION OR TERMINATION OF THE COMPLEX BUSINESS LICENSE AGREEMENT

Abstract. since the franchise agreement is consensual, the legal relationship between the participants occurs when they reach an agreement on the essential terms of the agreement. Therefore, the licensor is obliged, and the licensee has the right to demand the transfer of the corresponding license complex to it. Transfer of all stipulated rights within the terms and to the extent stipulated by the agreement. At the same time, the specifics of franchising are expressed in the fact that there is no physical transfer of any property, because it is immaterial. For the above-mentioned purposes, the licensor is obliged to transfer to the licensee technical and commercial documentation that will enable it to exercise the rights transferred to it. In some cases, in order to enable the licensee to exercise rights, the licensor will be required to provide certain information.

As previously noted, franchising can combine elements of providing services. Therefore, the licensor may be obligated by contract to provide training and advice to the licensee on issues related to the exercise of the transferred rights.

Keywords: franchising, contract, licensor, comprehensive business license, parties, legal entity.

Из общего правила, если договор заключен на определенный срок, то он действует в течении этого срока. Если же договор заключен без указания срока, то он действует до прекращения в установленном законом порядке. Но и до прекращения срока действия договор комплексной предпринимательской лицензии может быть изменен или вовсе прекращен. Общие правила изменения или прекращения договора, рассматриваемые главой 24 ГК распространяются и на договор франчайзинга. Однако, помимо общих, существуют еще и специальные условия изменения, прекращения договора.

Первым обстоятельством, которое может изменить или расторгнуть договор комплексной предпринимательской лицензии является изменение франшизы договора. Лицензиар имеет право изменить фирменное наименование, лицензиат же в таком случае имеет полное право потребовать расторжение договора и возмещения убытков. Или же договор может сохранить свое действие, но лицензиат может потребовать соразмерного уменьшения суммы вознаграждения, причитающегося лицензиару. В последнем случае, может возникнуть спор о «соразмерности», который решается судом. Суд и определяет размер вознаграждения.

Бывают и такие случаи, когда лицензиат считает, что его права в результате изменения фирменного наименования абсолютно не пострадали, тогда договор комплексной предпринимательской лицензии продолжает действовать в отношении нового фирменного наименования лицензиара. Те же последствия наступают, если лицензиар изменяет несколько исключительных прав, переданных в пользование. Статья 908 предусматривает случаи прекращения договора комплексной предпринимательской лицензии.

Пункт 1 гласит, что договор расторгается в соответствии с правилами Кодекса.

Пункт 2 указывает, что сторона в договоре вправе отказаться от бессрочного договора комплексной предпринимательской лицензии, известив об этом другую сторону за шесть месяцев, если договором не предусмотрен более продолжительный срок извещения.

Также договор комплексной предпринимательской лицензии прекращается в случаях: а) прекращения юридического лица – лицензиара; б) смерти физического лица – лицензиата.

Юридическое лицо прекращается в результате ликвидации или реорганизации. Реорганизация влечет за собой исчезновение прежнего фирменного наименования. Договор в этом случае прекращается, т.к. лицензиат платит именно за прежнее фирменное наименование. Имеет свои отличия, порядок расторжения договора в зависимости от того является ли он срочным или бессрочным. Как уже было указано п.2 ст.908 гласит, что сторона в договоре может отказаться от бессрочного договора, предупредив об этом другую сторону за шесть месяцев, если договором не предусмотрен более длительный срок извещения.

Что касается срочного договора комплексной предпринимательской лицензии, то здесь изменение или расторжение договора может произойти по соглашению сторон, если иное не предусмотрено законодательными актами или договором. По требованию одной из сторон срочный договор может быть изменен или расторгнут по решению суда при существенном нарушении договора одной из сторон, которое влечет для другой стороны такой ущерб, что она в значительной степени лишается того, на что была вправе рассчитывать при заключении договора (п. 1 ст. 401 ГК). При существенном нарушении договора комплексной предпринимательской лицензии одной из сторон другая сторона имеет право требовать возмещения убытков, причиненных расторжением договора [1].

Односторонний отказ от исполнения договора допускается в случаях, предусмотренных ГК или иными законодательными актами. В частности:

в случае невозможности исполнения обязательства, основанного на договоре; признания в установленном порядке другой стороны банкротом;

изменения или отмены акта государственного органа, на основании которого заключен договор;

В случае одностороннего отказа от исполнения договора сторона должна предупредить об этом другую сторону не позднее, чем за месяц, если иное не предусмотрено ГК, другими законодательными актами или соглашением сторон.

Соглашение об изменении и расторжении договора совершается в той же форме, что и договор, если из законодательства, договора или обычаев делового оборота не вытекает иное. Требование об изменении или расторжении договора может быть заявлено в суд стороной, только в случае, если другая сторона отказала в таком изменении или прекращении, или вовсе не ответила в срок, установленный законодательством или договором, а при его отсутствии – в тридцатидневный срок.

В случае изменения или расторжения договора комплексной предпринимательской лицензии обязательства считаются прекращенными или измененными с момента соглашения сторон, если иное не вытекает из характера изменения договора. При расторжении или изменении договора в судебном порядке, обязательства считаются измененными или прекращенными с момента вступления в законную силу решения суда о расторжении или изменении договора. Стороны не вправе требовать возвращения того, что было исполнено или по обязательству до момента расторжения или принятия договора, если иное не установлено законодательными актами или соглашением сторон (п.п. 3, 4 ст. 403 ГК). Статья 374 ГК предусмотрела, что при прекращении обязательства невозможностью исполнения, каждая сторона, исполнившая обязательство, вправе требовать возвращения исполненного. Однако, в случае невозможности исполнения должником обязательства, вызванной виновными

действиями кредитора, последний не вправе требовать возвращения исполненного им по обязательству [2].

Главой 45 ГК отдельно рассмотрен вопрос о правопреемстве в договоре комплексной предпринимательской лицензии.

В соответствии с п.1 ст. 909 «Переход к другому лицу какого-либо отдельного исключительного права, входящего в лицензионный комплекс, не является основанием для изменения или расторжения договора. Новый правообладатель вступает в договор в части прав и обязанностей, относящихся к перешедшему исключительному праву». Понятно, что здесь речь идет не о прекращении прежнего исключительного права, а о его возмездном или безвозмездном переходе к другому лицу. В таких случаях в силу ст.909 ГК переход исключительного права на какой-либо объект, входящий в предмет договора, не влечет изменения условий или одностороннего расторжения договора. Но при этом должны соблюдаться правила перехода исключительных прав, установленные специальным законодательством.

Возможно также субсидиарное применение к данным договорным отношениям соответствующих правил главы 19 ГК РК о переходе прав кредитора к другому лицу. Новый лицензиар становится стороной договора, принимая на себя права и обязанности, связанные с перешедшим к нему правом.

Возможна ситуация, когда срок действия какого-либо исключительного права, входящего в комплекс переданных в пользование по договору, истек либо такое право прекратилось по иному основанию. В этом случае договор комплексной предпринимательской лицензии сохраняется, за исключением положений, относящихся к прекратившемуся праву, а лицензиат, если иное не предусмотрено договором, вправе потребовать соразмерного уменьшения причитающегося лицензиару вознаграждения.

Прекращение юридического лица – лицензиара прекращает действие договора франчайзинга. В этом случае лицензиат имеет право на возмещение убытков из ликвидационной массы. Однако с согласия ликвидационной комиссии до момента исключения из регистра юридических лиц лицензиара возможно продление договора комплексной предпринимательской лицензии.

В случае смерти лицензиара – гражданина его права и обязанности по договору франчайзинга переходят к наследнику при условии, что последний зарегистрирован или в течении шести месяцев со дня открытия наследства регистрируется в качестве предпринимателя [3].

В ином случае договор прекращается. Тогда расчеты с наследником и возмещение возложенных убытков лицензиатов осуществляются доверительным управлением из наследственной массы лицензиара.

Управление лицензионным комплексом в период до принятия наследником соответствующих прав и обязанностей или до регистрации наследника в качестве предпринимателя осуществляется доверительным управляющим, назначенным нотариусом в установленном порядке. Статус доверительного управляющего рассмотрен положением главы 44 ГК «Доверительное управление имуществом» с особенностями, предусмотренными специальным законодательством.

Статьей 909 ГК не рассмотрены случаи правопреемства при продаже или приобретении комплексной предпринимательской лицензии лицензиаром.

Продажа лицензиаром комплексной предпринимательской лицензии третьему лицу не является основанием к изменению или расторжению договора. Но договором может быть предусмотрено иное. По другому следует подходить к уступке своих прав по договору лицензиатом. Лицензиат не имеет права продавать, перепоручать, передавать,

---

закладывать, производить слияние или отдавать любые права, которыми он наделен по договору комплексной предпринимательской лицензии, если на это нет предварительного письменного согласия лицензиара.

Лицензиат, надлежащим образом исполнивший свои обязанности, имеет по истечении договора комплексной предпринимательской лицензии право на заключение договора на тот же срок на тех же условиях. Это право обеспечивается довольно серьезными гарантиями. Необходимость этих гарантий заключается в ограничении монополистических тенденций в деятельности лицензиаров и в защите интересов лицензиатов как более слабой стороны. Лицензиат в течение срока договора продвигает на рынок товары, работы и услуги лицензиара, вносит в развитие своей деятельности инвестиции и потому вправе рассчитывать на стабильность своего положения. Однако стабильность может быть достигнута только при условии длительности срока. Но и после окончания этого срока вклад лицензиата в развитие бизнеса продолжает оставаться значительным. Наоборот, лицензиар чаще заинтересован в коротком сроке с тем, чтобы после его истечения заставить лицензиата принять более жесткие условия. Гарантии прав лицензиатов при окончании срока договора необходимы для устранения такого противоречия интересов сторон [4].

Все основные вопросы, касающиеся изменения и прекращения договора являются освещенными. Теперь хотелось бы осветить недостатки франчайзинга в качестве бизнес концепции, как для лицензиара, так и для лицензиата.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Сулейменов М.К., Басин Ю.Г. Гражданское право. - Алматы, 2012. - 624 с.
2. Мендельсон М. Руководство по франчайзингу. - М., 2015. - 502 с.
3. Мауленов Д.С. Основы гражданского законодательства. Учебное пособие для ВУЗов. - Алматы: Жеты - Жаргы, 2011. - 160 с.
4. Сулейменов М.Н., Басин Ю.Г. Гражданское право. Учебник для ВУЗов. - Алматы, 2010. - 310 с.

УДК 347.4

ПОНЯТИЕ, ОСНОВАНИЕ И УСЛОВИЯ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЕЙ

Кожатаева Эльмира

магистрант 2 курса Евразийской юридической академии им.Д.А.Кунаева

Аннотация: Действующими положениями гражданского законодательства установлены основания гражданско-правовой ответственности за нарушение обязательства. Данная статья посвящена основаниям и условиям возникновения гражданско-правовой ответственности.

Совокупность условий, необходимых для привлечения к гражданско-правовой ответственности, образует состав гражданского правонарушения. Необходимыми условиями для всех видов гражданско-правовой ответственности являются, по общему правилу, противоправное поведение и вина должника. Для

привлечения к ответственности в виде возмещения убытков необходимо наличие самих убытков, а также причинной связи между противоправным поведением должника и наступившими убытками. Таким образом, состав гражданского правонарушения, служащего основанием для возмещения убытков, является наиболее полным и охватывает элементы составов иных гражданских правонарушений, лежащих в основе других видов гражданско-правовой ответственности.

Ключевые слова: Предпринимательская деятельность, гражданско-правовая ответственность, форма собственности, имущество, договор.

КӘСІПКЕРЛЕРДІҢ АЗАМАТТЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАУАПКЕРШІЛІГІ ҰҒЫМЫ, ОНЫҢ НЕГІЗІ МЕН ШАРТТАРЫ

Аннотация: азаматтық заңнаманың қолданыстағы ережелері міндеттемені бұзғаны үшін азаматтық-құқықтық жауапкершіліктің негіздерін белгілейді. Бұл мақала азаматтық-құқықтық жауапкершіліктің пайда болу негіздері мен шарттарына арналған.

Азаматтық-құқықтық жауаптылыққа тарту үшін қажетті жағдайлардың жиынтығы азаматтық құқық бұзушылықтың құрамын құрайды. Азаматтық-құқықтық жауапкершіліктің барлық түрлері үшін қажетті шарттар, жалпы ереже бойынша, Заңсыз мінез-құлық және борышкердің кінәсі болып табылады. Шығындарды өтеу түрінде жауапкершілікке тарту үшін шығындардың өздері, сондай-ақ борышкердің заңсыз әрекеті мен келтірілген шығындар арасындағы себептік байланыс болуы керек. Осылайша, шығындарды өтеуге негіз болатын азаматтық құқық бұзушылықтың құрамы неғұрлым толық болып табылады және азаматтық-құқықтық жауапкершіліктің басқа түрлерінің негізінде жатқан басқа азаматтық құқық бұзушылықтар құрамының элементтерін қамтиды.

Кілтті сөздер: кәсіпкерлік қызмет, азаматтық-құқықтық жауапкершілік, меншік нысаны, мүлік, шарт.

THE CONCEPT, BASIS AND CONDITIONS OF CIVIL LIABILITY OF ENTREPRENEURS

Abstract: the current provisions of civil legislation establish the grounds for civil liability for breach of an obligation. This article is devoted to the grounds and conditions for the occurrence of civil liability.

The set of conditions necessary for bringing to civil liability constitutes a civil offense. The necessary conditions for all types of civil liability are, as a General rule, illegal behavior and fault of the debtor. To be held liable for damages, it is necessary to have the losses themselves, as well as a causal relationship between the debtor's illegal behavior and the resulting losses. Thus, the composition of a civil offense that serves as the basis for compensation for damages is the most complete and covers elements of other civil offenses that underlie other types of civil liability.

Keyword: Business activity, civil liability, form of ownership, property, contract.

Говоря о гражданско-правовой ответственности, необходимо выделить один весьма специфичный субъект этой ответственности - индивидуального предпринимателя. Специфичность его в качестве субъекта гражданско-правовой ответственности заключается в том, что он, с одной стороны, является гражданином, а с другой стороны осуществляет предпринимательскую деятельность.

Предпринимательская деятельность - одна из форм участия граждан в бизнес - отношениях. Это самостоятельная, осуществляемая на свой риск деятельность, направленная на систематическое получение прибыли. Из этого определения для многих главными являются слова «самостоятельность» и «прибыль».

Однако, прежде всего, предпринимательская деятельность гражданина - это риск: предпринимательство объективно сопряжено с некоторой неопределенностью и неустойчивостью, возможной невостребованностью результатов своей деятельности, угрозой потери времени, ресурсов и прибыли.

Наконец, еще одной опасностью, поджидающей предпринимателя, является юридическая ответственность. Казахское законодательство содержит немало норм, на основании которых бизнесмен может быть привлечен к ответственности. Они рассредоточены в самых разных законодательных актах, что делает задачу представить все разнообразие опасностей, поджидающих предпринимателей, крайне сложной.

Однако в рамках этой работы, мы рассмотрим только гражданско-правовые нормы об ответственности индивидуального предпринимателя.

Итак, индивидуальные предприниматели отвечают по своим обязательствам всем имуществом. В состав такого имущества входит и личное имущество, за исключением предметов первой необходимости. Это, как правило, единственное жилье, земля под ним, предметы домашней обстановки и обихода, одежда, обувь, продукты [1].

Если предприниматель причинит имущественный вред физическим или юридическим лицам (чаще всего - контрагентам по сделкам), то его ответственность будет выражена в возмещении убытков.

Как мы уже отмечали, убытки представляют собой не только реально понесенные имущественные потери (прямой ущерб), но и неполученный доход (упущенная выгода).

Гражданско-правовые договоры могут предусматривать не только возмещение убытков, но и иные санкции имущественного характера. Наиболее распространенные из них уже упоминавшиеся неустойки. Неустойки могут быть установлены в виде твердой суммы (штраф) или в виде платежа, зависящего от длительности нарушения (пени).

Тут надо особо отметить, что контрагенты не вправе требовать от предпринимателя выплаты неустойки за ненадлежащее исполнение обязательств, если ответственность за такое исполнение не была предусмотрена в договоре.

Гражданское законодательство устанавливает специальные правила в соотношении убытков и неустойки. Если договором не предусмотрено иное, убытки возмещаются в части, не покрытой неустойкой. Однако стороны договора могут установить иные варианты: по выбору кредитора взыскиваются либо убытки, либо неустойка; взыскивается только неустойка; взыскивается неустойка и сверх нее убытки в полном объеме.

Гражданско-правовые отношения допускают добровольное исполнение обязанности по уплате неустойки и убытков. В противном случае взыскание происходит по суду. Тогда предпринимателю, возможно, придется дополнительно возместить судебные затраты взыскателя, включая расходы на адвоката и государственную пошлину [2].

Суд может предоставить рассрочку либо отсрочку уплаты неустойки. Кроме того, суд может уменьшить размер неустойки, если ее величина явно несоразмерна последствиям нарушения.

Спецификой ответственности именно индивидуального предпринимателя в области договорных отношений является то, что даже если предприниматель лично не виноват в срыве сделки или в причиненном ущербе, то он все равно отвечает за неисполнение обязательств по договору. Он может быть освобожден от ответственности, только если обстоятельства непреодолимой силы (форс-мажор) помешали исполнить обязательства. Такие факты должны быть подтверждены документально. Однако условие о безвиновной ответственности устанавливается в договоре по желанию сторон.

Это значит, что партнеры по сделке могут указать, что предприниматель будет отвечать только за то, в чем он непосредственно виноват.

При этом непосредственно в законе могут содержаться такие ограничения. Например, производитель сельскохозяйственной продукции, не исполнивший свои обязанности по договору контрактации, отвечает только при наличии своей вины. А если перевозчик докажет, что он не виноват в утрате, недостаче или порче груза, то он не будет отвечать за это [3].

Специфика деятельности индивидуального предпринимателя заключается еще и в том, что в своей деятельности он может использовать труд наемных работников. Таким образом, индивидуальный предприниматель может нести ответственность не только по договорным обязательствам, но и в качестве работодателя в области трудовых отношений. В частности, предприниматель-работодатель несет материальную ответственность перед своими работниками.

Так, бизнесмен обязан возместить работнику его неполученный заработок в случае незаконного отстранения от работы и увольнения, задержки выдачи трудовой книжки. Кроме того, за такие действия работник может потребовать возмещение морального вреда. А если работодатель нанес ущерб имуществу работника, то предприниматель должен возместить ему урон в полном объеме по рыночным ценам, действующим на момент компенсации. Речь идет об имуществе, не только используемом работником для выполнения трудовых функций, но и о его личных вещах, находящихся в офисе в рабочее время.

Интересно, что работник не обязан в суде доказывать неправомерность действий работодателя или его виновность для требования о возмещении вреда. Достаточно доказать наличие факта причинения вреда имуществу и размер причиненного вреда. Вместе с тем, если работодатель докажет, что не нарушил закон, то ответственности он нести не будет.

Главная особенность трудовых договоров, заключаемых предпринимателями-работодателями, состоит в обязательной регистрации таких договоров. Законодатель возложил эту обязанность на работодателя. Если бизнесмен решил оформить «временный» трудовой договор или не заключать соглашение по принципу «приглядимся к работнику, а там видно будет», то за это ему грозит штраф по КоАП РК. Кроме того, предприниматель не сможет уменьшить свой доход на зарплату работников, с которыми заключены «липовые» договоры.

Если бизнесмен «попадет» на аналогичном нарушении дважды, то он может быть дисквалифицирован на срок до трех лет. Такое наказание заключается в лишении лица права занимать руководящие должности в исполнительном органе управления юридического лица, входить в совет директоров (наблюдательный совет), осуществлять предпринимательскую деятельность по управлению юридическим лицом, а также осуществлять управление юридическим лицом в иных случаях, предусмотренных законом.

Бизнесмен не может быть «навечно» привлечен к административной ответственности. Это состояние длится один год со дня окончания исполнения постановления о назначении наказания.

Если работодатель уклоняется от участия в переговорах о заключении коллективного договора или нарушает допустимый срок его заключения, то бизнесмену придется заплатить штраф. Также работодателя оштрафуют, если он не предоставит информацию для проведения коллективных переговоров, и, если необоснованно откажется заключить коллективный договор. Бизнесмен, не выполнивший или нарушивший обязательства по коллективному договору, заплатит за это штраф.

Но все-таки больше в такой ситуации теряет работник. Ведь время, отработанное у предпринимателя по незарегистрированному трудовому договору, может быть не засчитано в его трудовой стаж.

Если же сам индивидуальный предприниматель работает по найму (оказывает услуги по управлению компанией), тогда важным становится вид договора, который он заключает с организацией. Если предприниматель оформляет гражданско-правовой договор (возмездного оказания услуг, доверительного управления имуществом), то он не будет подчиняться трудовому законодательству. А, работая по трудовому договору, предприниматель может быть привлечен к дисциплинарной ответственности, включая увольнение. Отметим, что предприниматель-руководитель может быть уволен по любым основаниям, перечисленным в трудовом контракте.

Не менее важным моментом является ответственность индивидуального предпринимателя в области налоговых правоотношений. За некоторые нарушения налогового законодательства установлены штрафы в твердой сумме. Например, бизнесмен должен заплатить государству пятьсот тысяч тенге за нарушение сроков представления сведений об открытии и закрытии счетов в банках.

Порядок привлечения индивидуального предпринимателя к ответственности за совершение налоговых правонарушений тот же, что и для юридических лиц. По общему правилу, санкции взыскиваются в судебном порядке. Вместе с тем с 2006 года налоговые органы получили право взыскивать с предпринимателей налоговые санкции самостоятельно (во внесудебном порядке) на основании решения руководителя налоговой инспекции. Это касается штрафа по каждому неуплаченному налогу за налоговый период и (или) иному нарушению налогового законодательства.

Привлечение индивидуального предпринимателя к ответственности не освобождает его от уплаты соответствующих налогов и пеней. Взыскание недоимки и пеней производится в порядке, предусмотренном ранее только для юридических лиц. Указанный порядок представляет собой направление требования об уплате налога, а в случае неисполнения требования - взыскание за счет денежных средств налогоплательщика (направление инкассового поручения в банк) либо за счет иного имущества налогоплательщика (в очередности, установленной НК РК).

И только если налоговый орган упустил все эти возможности, он обращается в арбитражный суд.

Отметим, что сроки для применения всех указанных выше мер ограничены Налоговым кодексом. В частности, если инспекторы пропустили срок для обращения в суд, то они не смогут в дальнейшем взыскать соответствующие суммы. Обратной стороной этой ситуации является то, что и списать такую задолженность с лицевого счета налогоплательщика инспекция не имеет возможности. Следовательно, если предпринимателю важно отсутствие каких-либо долгов (например, для получения

кредита в банке), у него не будет никаких альтернатив, кроме как уплатить недоимку в бюджет.

В цивилистической литературе выделяются два подхода к определению основания гражданско-правовой ответственности. В соответствии с первым основанием являются условия ответственности (состав правонарушения). Согласно второму подходу основание и условия ответственности различаются. В качестве основания ответственности выступает правонарушение, но при этом необходимо также наличие некоторых условий.

В настоящее время появилась тенденция к отрицанию категории состава правонарушения в гражданском праве как основания ответственности. Основанием гражданско-правовой ответственности предпринимателей выступает нарушение обязательства. Различают виды нарушения обязательства: неисполнение и ненадлежащее исполнение. Отсутствие реального исполнения означает неисполнение обязательства, а совершение действия (воздержание от действия) не в соответствии с предъявляемыми требованиями к предмету, сроку, месту, субъектам, способу есть ненадлежащее исполнение обязательства. При этом неверно разграничивать противоправное поведение и нарушение обязательства. Нарушение обязательства является разновидностью противоправного поведения. Это вытекает из того, что противоправное поведение относится не к деятельности по исполнению обязательства, а к предложению исполнения [4].

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1 Гражданское право. Том 1. Учебник для вузов (академический курс) // Отв. Ред. М.К. Сулейменов, Ю.Г. Басин. – Алматы. – 200. – 569 с.

2 Горячева Е.В. Ответственность предпринимателей за нарушение договорных обязательств: Алматы. – 2004. – 23 с.

3 Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общая часть). Комментарий. В двух книгах. Книга 2. Ответственные редакторы: М.К. Сулейменов, Ю.Г. Басин. Алматы: Жеті жарғы. – 2006. – 272 с.

4 Амиров Ф. Возмещение убытков: закон и правоприменительная практика: Юрист, 2004. - №9. – 3-4 с.

УДК 351.74.176(574)

ПРАВОВОЙ МЕХАНИЗМ РЕАЛИЗАЦИИ УПРАВЛЕНИЯ В ОРГАНАХ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

Культемирова Л.Т.

*кандидат юридических наук, ассоциированный профессор (доцент), начальник
кафедры профессионально-психологической подготовки и управления ОВД
Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М.Есбулатова, г.Алматы,,
lelkultemirova@mail.ru*

Аннотация: В статье рассматриваются особенности реализации управления в органах внутренних дел.

Как объект и субъект управления, органы внутренних дел должны соответствовать критериям, характеризующим их как систему управления. Автор проводит анализ таких критериев, как: наличие управляющего параметра; наличие в системе обратных связей; информационное и аналитическое обеспечение принятия управленческого решения. Любая информация, возникающая в процессе деятельности субъекта управления, детерминирует организацию соответствующих действий. И наоборот, любая организация действий, возникающих и развивающихся в ходе выполнения субъектом управления своих полномочий, обуславливает выработку определенной информации. Результаты аналитической работы и ее оценка лежат в основе управленческого решения, воздействующего на объект управления.

Автором подчеркивается, что правовое регулирование общественных отношений обеспечивает достижение конкретных результатов. В зависимости от регулируемой сферы общественных отношений и поставленной цели право обеспечивает процесс управления различными методами и формами воздействия; определяет внутреннюю управляющую подсистему; закрепляет процесс управленческого воздействия; является средством организации и совершенствования процесса управления, гарантией его законности, обеспечения надлежащего выполнения компетентными органами управления своих управленческих функций.

Ключевые слова: аналитическая работа, информация, органы внутренних дел, правоприменительная деятельность, правотворческая деятельность, субъект и объект управления, управление, управленческое решение.

ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫНДА БАСҚАРУДЫ ІСКЕ АСЫРУДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ТЕТІГІ

Түйіндеме. Мақалада ішкі істер органдарында басқаруды жүзеге асыру ерекшеліктері қарастырылады.

Басқару объектісі және субъектісі ретінде ішкі істер органдары оларды басқару жүйесі ретінде сипаттайтын өлшемдерге сәйкес келуі тиіс. Автор келесі критерийлерге талдау жүргізеді: басқарушы параметрдің болуы; кері байланыс жүйесінде болуы; басқарушылық шешім қабылдаудың ақпараттық және талдамалық қамтамасыз етілуі. Басқару субъектісінің қызметі процесінде туындайтын кез келген ақпарат тиісті іс-әрекеттерді ұйымдастыруды нақтылайды. Керісінше, басқару субъектісінің өз өкілеттіктерін орындау барысында туындайтын және дамып келе жатқан кез келген іс-қимыл ұйымы белгілі бір ақпаратты әзірлеуге себепші болады. Талдау жұмысының нәтижелері және оны бағалау басқару объектісіне әсер ететін басқару шешімінің негізінде жатыр.

Автор қоғамдық қатынастарды құқықтық реттеу нақты нәтижелерге қол жеткізуді қамтамасыз ететінін атап көрсетеді. Қоғамдық қатынастардың реттелетін саласына және қойылған мақсатқа байланысты құқық Ықпал етудің әртүрлі әдістері мен нысандарын басқару процесін қамтамасыз етеді; ішкі басқарушы кіші жүйені айқындайды; басқарушылық ықпал ету процесін бекітеді; басқару процесін ұйымдастыру және жетілдіру құралы, оның заңдылығының кепілдігі, Құзыретті басқару органдарының өз басқарушылық функцияларын тиісінше орындауын қамтамасыз ету болып табылады.

Түйін сөздер: аналитикалық жұмыс, ақпарат, ішкі істер органдары, құқық қолдану қызметі, құқық шығармашылық қызмет, субъект және басқару объектісі, басқару, басқару шешімі.

LEGAL MECHANISM FOR IMPLEMENTING MANAGEMENT IN INTERNAL AFFAIRS BODIES

Abstract. The article discusses the features of management in the internal Affairs bodies.

Internal Affairs bodies as an object and subject of management must meet the criteria that characterize their management system. The author analyzes the following criteria: the presence of a control parameter; the presence of feedback in the system; information and analytical support for management decision - making. Any information that occurs in the course of the management entity's activities clarifies the organization of appropriate actions. On the contrary, any organization of actions that arises and develops during the performance of the management entity's powers will contribute to the development of certain information. The results of analytical work and its evaluation are based on management decisions that affect the object of management.

The author notes that the legal regulation of public relations ensures the achievement of concrete results. Provides the management process with various methods and forms of legal influence, depending on the regulated area of public relations and the goal; defines the internal management subsystem; approves the process of managerial influence; is a means of organizing and improving the management process, guaranteeing its legality, ensuring the proper performance of the competent management bodies of their managerial functions.

Keywords: analytical work, information, internal Affairs bodies, law enforcement activities, law-making activities, subject and object of management, management, management decision.

Решение стоящих перед государством задач невозможно без глубокого и всестороннего осмысления сущности и тенденций развития основообразующих институтов государства. Построение эффективной модели государственного управления, осуществляемое в рамках проводимых административных реформ, сопровождается преобразованиями в различных сферах деятельности, в том числе, правоохранительной. Являясь самым многочисленным и многофункциональным сегментом правоохранительной системы Республики Казахстан, органы внутренних дел подчинены общим закономерностям государственного управления.

Чтобы органы внутренних дел работали как целостный механизм, необходима организация и координация их деятельности, нормативное правовое регулирование, кадровое, материально-техническое и финансовое обеспечение, учет и анализ результатов деятельности, мониторинг их качества. Все эти функции в совокупности образуют управление, сущность которого заключается в обеспечении эффективного функционирования органов внутренних дел, согласованного взаимодействия всех служб и подразделений. Как система мер структурного, функционального, кадрового, методологического обеспечения, управление напрямую зависит от управляемого объекта. Как подчеркнул В.М. Марчук, управление – обоюдосторонний процесс [1, с.21].

Выступая одновременно как объект и субъект управления, органы внутренних дел должны соответствовать критериям, характеризующим органы внутренних дел как систему управления. В юридической литературе к числу таких критериев относят: 1) детерминированность элементов системы; 2) динамичность системы; 3) наличие в системе управляющего параметра; 4) наличие в системе усилительного свойства; 5) наличие в системе минимум одной обратной связи [2, с.43].

Детерминированность элементов характеризует взаимосвязь подсистем единой системы управления. Так, субъект управления (орган внутренних дел в целом либо его структурное подразделение) обуславливает порядок и качественные характеристики деятельности объекта управления (нижестоящего органа внутренних дел, структурных подразделений органа внутренних дел), его организацию, порядок взаимодействия с другими элементами данной подсистемы (например, взаимодействие служб криминальной полиции и миграционной службы).

Динамичность раскрывается в способности системы управления своевременно реагировать на изменяющуюся ситуацию внешней среды. В частности, это может быть связано с осложнением оперативной обстановки на определенном участке обслуживаемой территории, что вызывает необходимость произвести передислокацию сил и средств, обеспечивающих общественный порядок и общественную безопасность. Динамичность системы позволяет маневрировать в процессе управленческого воздействия, изменять в соответствии с внешними условиями методику и тактику обеспечения общественного порядка и общественной безопасности.

Наличие управляющего параметра определяет квалификационные требования к субъекту управления, его профессиональным характеристикам. Способность оперативно принимать управленческие решения, своевременно реагировать на факторы внешней среды, обуславливающие в дальнейшем специфику управленческой деятельности, осуществлять организационное и методическое руководство, обеспечивать координацию и взаимодействие элементов единой системы управления относятся к числу таких требований. Любое управленческое решение должно быть законным, выполнимым, иметь организационный, материально-технический и кадровый потенциал реализации, согласованным с иными, ранее принятыми, управленческими решениями.

Наличие в системе обратных связей обеспечивает обмен информацией между субъектом и объектом управления, направляемой по каналам прямой и обратной связи. Специфика такого обмена информацией обусловлена принципами единоначалия и субординации в системе органов внутренних дел. Управленческое решение в виде распоряжений, приказов, указаний по соответствующим каналам связи передается от субъекта управления к объекту управления, проходя процедуры согласования на различных уровнях управления. Подобная система связи обеспечивает согласованность деятельности многочисленных структурных подразделений в решении конкретных задач. Упрощенный механизм системы обратных связей позволит получить положительные результаты. Это объясняется тем, что своевременная информированность субъекта управления о деятельности объектов управления, их исполнительской дисциплины обеспечивает эффективность системы управления в целом. Координация действий, оперативное реагирование на внештатные ситуации, корректировка сил и средств объекта управления – все это обеспечивается в процессе ускоренного получения управленческого решения.

Управленческое решение, пройдя по каналам прямых и обратных связей от субъекта к объекту управления, подвергается воздействию различных факторов (ведомственных, организационных, смысловых, географических), способных нивелировать их первоначальное значение. Это может произойти вследствие географической отдаленности; несогласованности действий между государственными органами различной ведомственной принадлежности; двойственного толкования управленческого решения. Для преодоления подобных барьеров в системе управления в качестве усилительного свойства используются различные средства

(информационные, технические, организационные и др.). Усилительное свойство системы управления органами внутренних дел выражается в способности этой системы учесть возможные препятствия на пути управленческого воздействия, принять меры их нейтрализации и обеспечить эффективный управленческий процесс.

Подобная система управления «субъект управления – управленческое решение – объект управления – результат» характерна как для внутриорганизационной деятельности органов внутренних дел, так и для особенностей их взаимодействия с гражданами, организациями, учреждениями. Объектом информации, лежащей в основе управленческого решения и поступающей по каналам прямой и обратной связи, являются права граждан, их безопасность, общественный порядок, общественная безопасность, интересы государства. При этом качество управленческого воздействия обусловлено характером его связи с внешней средой: чем большим объемом достоверной информации располагает субъект управления, тем выше эффективность его внутриорганизационной и внешнеуправленческой деятельности. Сведения о состоянии объекта управления и внешней среды, в которой он функционирует, составляют основу при подготовке управленческих решений. Отсутствие данных о состоянии преступности, динамике ее роста или снижения, причинах, влияющих на криминогенную ситуацию в данной местности, не позволит принять обоснованное, адекватное, аргументированное управленческое решение.

Процесс принятия управленческого решения проходит в несколько этапов, находящихся в логической связи друг с другом и именуемых стадиями. В юридической литературе процесс подготовки и принятия управленческих решений рассматривается с учетом сложности и многогранности их содержания, особенностей этапов, стадий, на которых осуществляются необходимые действия. Так, Л.Г. Венделин выделяет следующие стадии: анализ ситуации, выявление и формулировка проблем и подпроблем, определение и формулировка фактов; выработка альтернативных решений проблем; выявление преимуществ и недостатков выбранных альтернативных путей решения; оценка альтернативных решений проблемы; принятие решений [3, с.105]. Другой автор – Й. Кхол обосновывает следующую последовательность процесса принятия управленческого решения: уяснение проблемы и накопление информации; обработка информации; разработка вариантов решения; выбор оптимального решения и объявление решения; реализация решения [4, с.60]. Мнение авторов, несмотря на редакционные отличия, по своему существу, идентично.

Информационное и аналитическое обеспечение охватывает как процесс управления в целом, так и каждую из его стадий. Этим определяется значение информации и ее анализа в достижении конкретных целей управления, стоящих перед органами внутренних дел, каждым из его структурных подразделений.

В литературе наряду с понятием «информация» используется термин «система информации», означающий совокупность различных видов информации о конкретных объектах и функциях управления. При этом предложено выделить ряд признаков, характеризующих систему информации в органах внутренних дел как субъекта управления: 1) система информации охватывает все необходимые виды информации, находящие применение в конкретной области управления; 2) о системе информации можно говорить в том случае, если имеют место двусторонние информационные связи: прямая и обратная; 3) наличие в системе управления определенной организации информационных потоков, связывающих как составляющие ее элементы, так и систему управления с внешней средой [2].

Систему информации составляет совокупность сведений, характеризующих состояние оперативной обстановки, динамику роста или снижения совершаемых правонарушений и их качественную характеристику, причины и условия изменения состояния общественного порядка и безопасности, а также иные данные, используемые в управленческой деятельности органов внутренних дел. Источниками информации могут быть различные формы статистической отчетности о работе органов внутренних дел в целом и их отдельных подразделений, сведения иных правоохранительных и государственных органов, предприятий, учреждений, различные обзоры, аналитические справки, материалы средств массовой информации, обращения граждан в форме заявлений, жалоб, предложений.

На основе анализа полной и достоверной информации субъект управления получает возможность обоснованного перспективного и текущего планирования, выработки способов реализации планов, эффективного распределения сил и средств. Комплексный анализ оперативной обстановки на обслуживаемой территории, информации за определенный период времени (год, полугодие, квартал, месяц, сутки), обзор данных структурных подразделений органов внутренних дел составляют содержание аналитической работы, лежащей в основе управления в органах внутренних дел.

Любая информация, возникающая в процессе деятельности субъекта управления, детерминирует организацию соответствующих действий. И наоборот, любая организация действий, возникающих и развивающихся в ходе выполнения субъектом управления своих полномочий, обуславливает выработку определенной информации. Таким образом, информация и организация деятельности находятся в зависимости друг от друга. При этом, чем целесообразней организована управленческая деятельность, тем эффективнее обеспечивается решение задач, реализация предписаний, достижение результатов и других факторов, послуживших источниками информации.

Текущая аналитическая работа отдельных служб и подразделений органов внутренних дел имеет те же цели, формы и методы, что и аналогичная работа органа внутренних дел в целом. При этом результаты работы, отражающие специфику деятельности конкретного подразделения, будут служить основой управленческой деятельности именно данного подразделения. Так, анализ деятельности административной полиции составляет основу дальнейшей работы органов внутренних дел по совершенствованию мер профилактики правонарушений, охраны общественного порядка и обеспечения общественной безопасности, организации деятельности служб и подразделений административной полиции.

Результаты аналитической работы и ее оценка лежат в основе управленческого решения, воздействующего на объект управления. Право, являясь одним из средств воздействия, определяет механизм, именуемый в юридической литературе механизмом правового регулирования. И.Я. Дюрягин использует понятие «юридический механизм управления» [5, с.53].

Право устанавливает полномочия субъекта и объекта управления, пределы должного и возможного поведения, определяет механизм реализации управленческого решения. Не являясь самоцелью, правовое регулирование общественных отношений обеспечивает достижение конкретных результатов. В зависимости от регулируемой сферы общественных отношений и поставленной цели право обеспечивает процесс управления различными методами и формами воздействия; определяет внутреннюю управляющую подсистему; закрепляет процесс управленческого воздействия; является средством организации и совершенствования процесса управления, гарантией его

законности, обеспечения надлежащего выполнения компетентными органами управления своих управленческих функций.

Одной из форм управленческого решения, принимаемого субъектом управления в органах внутренних дел, являются правовые акты. В соответствии с Законом Республики Казахстан «О правовых актах», правовой акт представляет собой письменный официальный документ установленной формы, содержащий нормы права или индивидуальные властные правовые предписания, принятый на республиканском референдуме либо уполномоченными органами [6]. Деление правовых актов на нормативные правовые и ненормативные правовые дает основание выделить правотворческую и правоприменительную деятельность органов внутренних дел. Так, нормативные правовые акты являются результатом правотворческой деятельности субъекта управления и главным средством правового воздействия на управляемые процессы. Устанавливая нормы права, изменяя, дополняя, прекращая или приостанавливая их действие, нормативные правовые акты выполняют функции организации, упорядоченности общественных отношений, деятельности объектов управления. Правотворческие отношения занимают особое место в системе всех управленческих отношений. В процессе их реализации устанавливается, изменяется или полностью отменяется правовое регулирование управленческих общественных отношений. Они опосредуют задачи исполнительно-распорядительной деятельности. В своей совокупности правотворческие отношения раскрывают сущность правовой формы исполнительно-распорядительной деятельности субъектов управления. Ненормативные правовые акты принимаются субъектом управления на основе нормативных правовых актов в целях их реализации. Поэтому в юридической литературе их нередко называют правоприменительными актами [5, с.58].

Применение в своей деятельности действующих нормативных правовых актов, их распространение на объекты управления характеризуют правоприменительную деятельность субъектов управления органов внутренних дел. Сущность правоприменительной деятельности заключается в издании субъектом управления индивидуально-конкретных предписаний в отношении персонально определенных объектов управления. Посредством правоприменительной деятельности осуществляется государственно-властное управленческое воздействие на индивидуально определенные объекты управления, организуется реализация правовых норм.

Правоприменительные акты являются формой управленческого воздействия в отношении конкретных вопросов, действий, персонально определенных лиц. Они служат средством обеспечения нормативных правовых актов.

Таким образом, правовой аспект процесса управления в органах внутренних дел выражается в правотворческой и правоприменительной деятельности субъектов управления и в деятельности объекта управления по реализации норм права. Нормотворчество и правоприменение являются правовыми формами управления, обуславливающими наступление или изменение юридических фактов. Это юридический способ выражения управленческого воздействия и ее организации, главным свойством которого является способность действовать, вызывая определенные правовые последствия. Сущность правовой формы управления заключается в надлежащем оформлении управленческой деятельности, упорядоченности управленческого воздействия на объекты управления, организованности процесса управления, в императивности управленческого решения.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Марчук В.М. Основы научной организации государственного управления: Учеб. пособие. – Киев, 1979. – 97 с.
2. Основы управления в органах внутренних дел: Учеб. пособие /Под ред. А.П. Коренева. – М., 2002. – 396 с.
3. Венделин Л.Г. Процесс принятия решения. – Таллин, 1973. – 214 с.
4. Кхол Й. Эффективность управленческих решений. – М., 1975. – 195 с.
5. Дюрягин И.Я. Право и управление. – М., 1981. - 168 с.
6. Закон Республики Казахстан от 6 апреля 2016 года № 480-V ЗРК «О правовых актах» // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1600000480>

УДК 347.78(574)

ИМУЩЕСТВЕННЫЕ ПРАВА АВТОРОВ

Каратас Д.

магистрант Евразийской юридической академии им. Д.А. Кунаева, Республика Казахстан, г. Алматы

Аннотация. Авторское право- это совокупность правовых норм, регулирующих отношения в области интеллектуальной собственности, возникающие в связи с созданием, использованием произведений науки, литературы и искусства. Закон РК «Об авторском праве и смежных правах» от 10 июня 1996 года № 6-І, характеризуя содержание авторского права, определяет его как совокупность имущественных и личных неимущественных прав автора. Оба вида правомочий занимает первенствующее место.

Некоторые ученые выдвигают на первое место имущественные права автора, исходя из того, что споры, возникающие по поводу авторского права, чаще всего имеют место по поводу имущественных правомочий и, кроме того, имущественные правоотношения регулируются нормами авторского права более детально.

Другие же юристы обращают внимание на особое значение личных неимущественных прав автора, и считают, что их следует поставить на первое место.

Ключевые слова: автор, авторское право, интеллектуальная собственность, закон, имущественные правоотношения, неимущественные права.

АВТОРЛАРДЫҢ МҮЛІКТІК ҚҰҚЫҚТАРЫ

Түйіндеме. Авторлық құқық-бұл ғылым, әдебиет және өнер туындыларын жасауға, пайдалануға байланысты туындайтын зияткерлік меншік саласындағы қатынастарды реттейтін құқықтық нормалардың жиынтығы. "Авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы" 1996 жылғы 10 маусымдағы № 6-І ҚР Заңы авторлық құқықтың мазмұнын сипаттай отырып, оны автордың мүліктік және жеке мүліктік емес құқықтарының жиынтығы ретінде айқындайды. Биліктің екі түрі де бірінші орынға ие.

Кейбір ғалымдар авторлық құқық туралы туындайтын даулар көбінесе мүліктік құқықтар туралы орын алатындығына және сонымен қатар мүліктік қатынастар

авторлық құқық нормаларымен толығырақ реттелетініне сүйене отырып, автордың мүліктік құқықтарын бірінші орынға қояды.

Басқа заңгерлер автордың жеке мүліктік емес құқықтарының ерекше маңыздылығына назар аударады және оларды бірінші орынға қою керек деп санайды.

Түйін сөздер: автор, авторлық құқық, зияткерлік меншік, заң, мүліктік құқықтық қатынастар, мүліктік емес құқықтар.

PROPERTY RIGHTS OF AUTHORS

Abstract. Copyright is a set of legal norms regulating relations in the field of intellectual property that arise in connection with the creation and use of works of science, literature and art. The law of the Republic of Kazakhstan "On copyright and related rights" dated June 10, 1996 No. 6-I, describing the content of copyright, defines it as a set of property and personal non-property rights of the author. Both types of entitlements take precedence.

Some scientists put the author's property rights in the first place, based on the fact that disputes arising over copyright most often take place over property rights and, in addition, property legal relations are regulated by copyright rules in more detail.

Other lawyers pay attention to the special importance of the author's personal non-property rights, and believe that they should be put first.

Keywords: author, copyright, intellectual property, law, property relations, non-property rights.

Действующее законодательство закрепляет за автором исключительные права на использование созданного им произведения. Это означает, что автор не только решает вопрос об обнародовании произведения, но и определяет, с какого момента, в каких формах, объеме и пределах будет открыт доступ к произведению для неопределенного круга лиц.

Право на использование произведения есть не что иное, как возможность автора самостоятельно решать все вопросы, связанные с представлением третьим лицам доступа к произведению и с его использованием. Открывая третьим лицам доступ к произведению, автор определяет и те способы, с помощью которых его произведение будет использовано. При этом произведение может быть использовано как в своей первоначальной, так и в измененной форме (например, в переводе или в переработанном виде), с воспроизведением той материальной формы, с которой связано произведение (например, переиздание книги), или без такового воспроизведения (например, публичное исполнение) и т. д.

В соответствии с п. 2 ст. 16 Закона РК «Об авторском праве и смежных правах» исключительные права автора на использование произведения означают право осуществлять или разрешать осуществлять следующие действия: воспроизводить произведение; распространять экземпляры произведения любым способом; импортировать экземпляры произведения в целях распространения; публично показывать произведение; публично исполнять произведение; сообщать произведение для всеобщего сведения путем передачи в эфир и (или) последующей передачи в эфир; сообщать произведение для всеобщего сведения по кабелю, проводам или с помощью иных аналогичных средств; переводить произведение; переделывать, аранжировать или другим образом перерабатывать произведение.

Исключительные права автора на использование дизайнерского, архитектурного, градостроительного и садово-паркового проектов включает также практическую реализацию таких проектов.

Перечень конкретных авторских правомочий, конкретизирующий принадлежащие автору исключительные права на использование произведения, охватывает собой лишь типичные случаи использования произведений и не носит исчерпывающего характера. Любые другие способы использования произведений, как существующие ныне, так и те, которые могут появиться в дальнейшем, должны применяться лишь с согласия автора или его правопреемников [1].

Права на использование произведения могут осуществляться как самим автором, так и другими лицами, которым автор разрешает использовать произведение. Чаще всего, особенно если избранный способ использования произведения требует особых технических средств, авторы передают соответствующие права специализированным организациям (издательствам, киностудиям, театрам и т. д.) заключая с ними авторские договоры. Права на использование произведения носят в основном имущественный характер, хотя в них также присутствуют явные элементы. После смерти автора, данные права переходят к наследникам, по усмотрению которых осуществляется допуск к произведению всех остальных лиц. Использование коллективных произведений осуществляется по взаимному согласию соавторов. При невозможности достижения согласия вопрос решается судом по иску любого из соавторов. Если произведение соавторов образует одно неразрывное целое, то ни один из соавторов не вправе без достаточных к тому оснований запретить использование произведения.

Право на воспроизведение и право доступа. Возможность воспроизведения творческого результата, достигнутого создателем произведения, имеющаяся у других лиц, послужила одной из главных причин возникновения авторского права. Закрепление за автором права на воспроизведение является и сейчас важнейшей основой авторского права. Право на воспроизведение есть право на повторное придание произведению объективной формы, допускающей его восприятие третьими лицами.

Право на воспроизведение чаще всего реализуется одновременно с правом на опубликование, однако происходит это отнюдь не всегда. Воспроизведением в точном смысле признается само изготовление копий произведения в любой материальной форме, независимо от того, где и когда они будут выпущены в обращение и произойдет ли это вообще. Кроме того, для воспроизведения не требуется изготовления такого количества экземпляров произведения, которое удовлетворяло бы, разумные потребности публики. Им будет считаться изготовление нескольких или даже одной копии произведения [2].

В ст.2 Закона РК «Об авторском праве и смежных правах» подчеркивается, что воспроизведением среди прочего, является изготовление экземпляров произведения в форме звуко- и видеозаписи, изготовление в трех измерениях одного или более экземпляров двухмерного произведения и в двух измерениях — одного или более экземпляров трехмерного произведения, а также указывается, что запись произведения в память ЭВМ также является воспроизведением.

Воспроизведением будет являться не только придание произведению той же объективной формы, в которой оно было первоначально выражено, что имеет место, например, при переиздании произведения, но и воплощение произведения в иную объективную форму. Так, например, если музыкальное произведение было

первоначально обнародовано в виде нотного издания, то его запись на магнитную пленку или грампластинку должна рассматриваться как его воспроизведение.

Особым видом воспроизведения признается репродуцирование, т.е. факсимильное воспроизведение в любых размерах и форме одного или более экземпляров оригиналов или копий письменных и других графических произведений путем фотокопирования или с помощью других технических средств, иных, чем издание. Выделение в законе данного вида репрографического воспроизведения обусловлено тем, что современные технические средства позволяют за лица быстро и относительно недорого получать такие копии произведения, которые по своему качеству не уступают оригиналу или даже превосходят его. Поэтому в ряде норм Закона РК (Об авторском праве и смежных правах) специально оговариваются условия и пределы репродуцирования произведений третьими лицами. Репрографическое воспроизведение не включает в себя хранение или воспроизведение копий произведения в электронной (включая цифровую), оптической или иной машиночитаемой форме [3].

С правом воспроизведения, принадлежащим авторам произведений изобразительного искусства, неразрывно связано право доступа. Сущность данного права заключается в том, что автор произведения изобразительного искусства вправе требовать от собственника произведения предоставления возможности осуществления права на воспроизведение своего произведения.

Закон не определяет, носит ли право доступа имущественный или личный характер. Э.П.Гаврилов относит данное право к личным правам авторов произведений изобразительного искусства, мотивируя данный вывод тем, что в противном случае оно было бы перечислено среди имущественных прав авторов в п. 2 ст. 16 Закона РК «Об авторском праве и смежных правах» [4]. По мнению АП. Сергеева, право доступа предоставляется авторам произведений изобразительного искусства с вполне конкретной целью, а именно для обеспечения возможности воспроизведения произведения, т.е. для реализации имущественного права. Отсутствие же указания на это право в п. 2 ст. 16 Закона РК «Об авторском праве и смежных правах» объясняется тем, что, как уже отмечалось, перечень закрепленных в Законе имущественных прав авторов не носит исчерпывающего характера.

Закон не определяет условий осуществления и пределов рассматриваемого права, кроме единственного указания на то, что от собственника произведения нельзя требовать доставки произведения автору. Наше мнение заключается в том, что при реализации автором права доступа в одинаковой мере должны быть гарантированы как интересы собственника произведения, так и интересы автора. В частности, собственник, безусловно, должен терпеть те дополнительные неудобства, которые могут возникнуть в сфере его прав в связи с осуществлением права на доступ. Однако, эти неудобства должны быть сведены к возможному минимуму и носить оправданный характер. Если при приобретении произведения не было специально оговорено иное, собственник сам решает вопрос, в каком месте, и в какое время автору обеспечивается доступ к произведению. В любом случае собственник может требовать от автора гарантий обеспечения сохранности произведения. В свою очередь, автору должна быть предоставлена реальная возможность для воспроизведения результата его творческой деятельности. Ни собственник, ни автор не должны злоупотреблять своими правами и осуществлять их в противоречии с их назначением. В связи с этим в законодательстве нужно конкретизировать реализацию прав доступа автора.

Другим имущественным правом является право на распространение и право на импорт. Самостоятельным способом использования произведения является его распространение.

Закон РК «Об авторских и смежных правах» определяет рассматриваемое право, указывая лишь на то, что автор может распространять экземпляры произведения любым способом, в частности продавать, сдавать в прокат и т. д. (п. 2 ст. 16). Прежде всего, закон связывает распространение только с теми произведениями, которые зафиксированы на материальном носителе. Это следует хотя бы из того, что продать и сдать в прокат можно лишь сам материальный носитель, на котором зафиксировано произведение, а не само произведение как таковое. Поэтому публичное исполнение, публичный показ, передача в эфир и иные аналогичные способы использования произведения распространением не являются [5].

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Никитина М.И. Авторское право на произведения науки, литературы и искусства. – М: Издательство «Юридическая литература», 1989. – 62 с.
2. Сергеев А.П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. Учебник. – М.: Издательство «ПБОЮЛ Гриженко Е.М.», 2000. – 404 с.
3. Хаметов Р. Присвоение авторства в диссертациях // Российская юстиция. - 2000. - № 8. – С. 27-28.
4. Решение Верховного Суда Российской Федерации № ГКПИОО – 543 от 26.06.2000 // Бюллетень Верховного Суда Российской Федерации. - 2000. - № 12. – С. 4-5.
5. Закон Республики Казахстан от 23 июля 1999 года № 451-І «О средствах массовой информации» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 29.03.2016г.) [Электронный ресурс] // <http://online.zakon.kz>: 07.04.2016

УДК 347.78(574)

АВТОРЛЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ ЖЕКЕЛЕГЕН АВТОРЛЫҚ ҚҰҚЫҚ ҰҒЫМДАРЫНЫҢ СИПАТТАМАСЫ

Мамыров Е.

Д.А. Қонаев атындағы еуразиялық заң академиясының магистранты, Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы

Түйіндеме. Авторлық құқық — программалық бұйымды әзірлеуге қатысты автордың құқықтық жағдайын анықтайтын заң шығаратын нормалар жиынтығы.

Авторлық құқық ғылым, әдебиет, өнер шығармаларын шығару және пайдалануға байланысты қатынасты реттейтін азаматтық құқық тарауы; ол ұлттық құқық пен авторлық құқықты қорғау жөніндегі халықаралық конвенциялармен реттеледі.

Ғылым, әдебиет және өнер шығармаларын жасаумен және пайдаланумен (басып шығару, орындау және т.б.) байланысты қатынастарды реттейтін азаматтық құқық бөлімі. Авторлық құқықты қорғау жөніндегі ұлттық құқықпен және халықаралық конвенциялармен реттеледі. Құқықты қалпына келтіру, сондай-ақ

келтірілген залалды өтеу туралы талап арыздың көмегімен, бұзылған құқықтарды қорғау, сотта істі қарау тәртібімен жүзеге асырылады.

Түйін сөздер: Авторлық құқық, әдебиет, азаматтық құқық, заң, конвенция.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТИЙ АВТОРСКОГО ПРАВА И ОТДЕЛЬНЫХ АВТОРСКИХ ПРАВ

Аннотация. Авторское право — совокупность норм, законодательных участие в разработке программного изделия, определяющих правовое положение автора.

Авторское право раздел Гражданского права, регулирующий отношения, связанные с изданием и использованием произведений науки, литературы, искусства, регулируется международными конвенциями по защите национального права и авторских прав.

Отдел гражданского права, регулирующий отношения, связанные с созданием и использованием (Изданием, исполнением и т. д.) произведений науки, литературы и искусства. Регулируется национальным правом и международными конвенциями по охране авторских прав. Причинение вреда, а также возмещение причиненного ущерба осуществляется с помощью искового заявления, в порядке защиты нарушенных прав, судебного рассмотрения.

Ключевые слова: Авторское право, литература, гражданское право, закон, конвенция.

DESCRIPTION OF THE CONCEPTS OF COPYRIGHT AND INDIVIDUAL COPYRIGHT

Abstract. copyright is a set of legislative norms that determine the legal status of the author in relation to the development of a software product.

Copyright is a civil law Chapter regulating relations related to the production and use of works of science, literature, and art; it is regulated by international conventions on national law and copyright protection.

Department of civil law, which regulates relations related to the creation and use of works of science, literature and art (printing, execution, etc.). It is regulated by National Copyright Law and international conventions. Restoration of rights, as well as protection of violated rights, is carried out by means of a statement of claim for compensation for damage caused, in the order of consideration of the case in court.

Keywords: copyright, literature, Civil Law, Law, Convention.

Қазақстан Республикасының "Авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы" Заңының әртүрлі баптарында бұл мүмкіндіктер жалпы авторлық құқық, авторлық құқық немесе жеке авторлық құқық деп аталады [1]. Осыған байланысты құқықтық әдебиеттерде субъективті авторлық құқықтың құрылымын түсінудің бірыңғай тәсілі жоқ. Көптеген сарапшылардың пікірінше, туындыларды жасаушылар біртұтас авторлық құқыққа ие, олар мүліктік құқықтар сияқты күрделі және жеке авторлық құқықтардан тұрады [2]. Бұл құқықтарға авторлық құқық, ат қою құқығы, автордың беделін қорғау құқығы, туындыны жариялау құқығы және т.б. басқа ғалымдардың пікірінше, туындының авторы бірқатар субъективті құқықтарға ие және субъективті мағынада бір авторлық құқық туралы тек шартты түрде айтуға болады.

А.П. Сергеевтің пікірінше, заң шығарушы "авторлық құқық" терминін Заңның әртүрлі баптарында әр түрлі мағынада қолданатыны анық. Көбінесе ол авторға берілген барлық мүмкіндіктерді қамтиды, ал басқа жағдайларда оған кейбір авторлық құқықтар кіреді (мысалы, авторлық құқық туралы заң авторлық құқық мұрагерлерінің авторлық құқығы туралы айтқан кезде), кейде ол жеке авторлық құқықты, мысалы, аударма құқығын, жариялау құқығын және т.б. білдіреді. Ұқсас жағдай басқа елдердің авторлық заңнамасында, сондай-ақ маңызды халықаралық конвенцияларда байқалады [3].

Қазақстандық заң ғылымында "авторлық құқық" және "авторлық өкілеттігі" терминдерін бірыңғай түсінбеушілік бар. Көптеген сарапшылар олардың арасындағы түбегейлі айырмашылықтарды көрмейді және осы терминдерді синоним ретінде қолданады. Алайда, кейде авторларға берілген және авторлық құқық иелерінің өздері белгілі бір оң әрекеттерді орындаумен байланысты мүмкіндіктер ғана құқықтар деп аталады. Бұл тәсіл тұрғысынан туындыны жариялау, көбейту және тарату құқығын тек құқық ретінде қарастыруға болады; авторға берілген қалған мүмкіндіктер авторлық құқық болып көрінеді. Субъективті авторлық құқықтың оң және теріс мазмұнын ажыратуға тырысуға жақын мұндай көзқарасты жемісті деп санауға болмайды. Өзінің белсенді әрекеттеріне құқық және басқа адамдардан белгілі бір мінез-құлықты талап ету құқығы кез-келген субъективті құқықтың ажырамас элементтері болып табылады. Әрине, әр түрлі субъективті құқықтарда, соның ішінде әр түрлі авторлық құқықтарда бір немесе басқа элемент бірінші немесе екінші орында, бірақ бұл олардың субъективті құқықтарға ие болуына кедергі келтірмейді. Сондықтан субъективті авторлық құқықтарды олардың мазмұнына қарай белгілеуде қосымша терминологиялық айырмашылықтарды енгізген жөн.

Қазақстан Республикасының қолданыстағы авторлық заңнамасында алдыңғы заңнамамен салыстырғанда субъективті авторлық құқықтардың анағұрлым толық тізбесі бар. Нақты авторлық құқықтар "авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы" Қазақстан Республикасының Заңында тікелей аталған авторлық құқықтардың түрлерімен шектелмейді. Біріншіден, "авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы" Қазақстан Республикасы Заңының 15-16-бабында аталған жеке мүліктік емес және мүліктік құқықтар, шын мәнінде, авторлық құқықтар шеңбері шектелмеген. Осы Заң, атап айтқанда, бейнелеу өнері туындыларының авторларына бекітіліп берілген қол жеткізу құқығын және оларды ұстану құқығын (17-бап), музыкалық туынды авторының дыбыс-бейнежазу туындысын көпшілік алдында орындаған кезде оның музыкалық туындысын көпшілік алдында пайдаланғаны үшін арнайы сыйақы алу құқығын (13-бап) және т. б. айқындайды.

Екіншіден, заңның нақты субъективті құқықты анықтамайтындығы заңның өзі жоқ дегенді білдірмейді. Мәселен, көптеген жылдар бойы кеңестік авторлық құқық шығармашылық туындыларды жасаушылардың негізгі құқықтарының бірі — авторлық құқықты тікелей орнатпағаны белгілі. Алайда, ғылыми әдебиеттерде де, іс жүзінде де бұл құқықтың бар екендігіне ешкім күмән келтірген жоқ. Әрине, бұл жағдай қалыпты емес және автордың пікірінше, заңның жетілмегендігін көрсетеді. Көптеген құқықтар туралы олар заңда тікелей көрсетілген жағдайда ғана айтуға болатынына күмән жоқ. Мысалы, бейнелеу өнері авторларының *droit de Suite* "авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы" заңмен тікелей қамтамасыз етілгендіктен пайда болды. Алайда, заңда тікелей көрсетілмеген кейбір авторлық құқықтар оның ережелерінің мағынасынан нақты анықталуы мүмкін. Мысалы, заң шығарманың "жариялануы" мен "жариялануы" ұғымдарының арасында нақты айырмашылық жасайды. Сонымен бірге ол авторларға жариялау құқығын бекітеді (13-бап), бірақ белгісіз себептермен жариялау құқығы

туралы үндемейді. Сонымен бірге, тәуелсіз мазмұны бар және басқа авторлық құқықпен, атап айтқанда тарату құқығымен қамтылмаған жариялау құқығы маңызды авторлық құқықтардың бірі болып табылады.

Сонымен қатар, Заңда қамтылған туындыларды пайдалану жөніндегі нақты әрекеттердің тізімін толық деп санауға болмайды. "авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы" Қазақстан Республикасы Заңының 16-бабының 2-тармағында туындыларды пайдаланудың неғұрлым кең таралған тәсілдері ғана көрсетілген. Негізінде, бұл мәселе авторларға жұмысты кез-келген түрде және кез-келген жолмен пайдалану құқығын беретін сол мақаланың бірінші абзацында шешіледі. Осыған байланысты, заң авторларға қазіргі уақытта бар туындыларды пайдалану тәсілдерін ғана емес, сонымен бірге болашақта пайда болуы мүмкін жұмыстарды да жүктейді деп айта аламыз. Осылайша, қолданыстағы авторлық құқық туралы заңнама нақты авторлық құқықтардың толық тізімін қамтыса да, оларды толық сипаттамайды.

Заңда көзделген немесе одан туындайтын құқықтар, әрине, заңмен қорғалатын туындылардың барлық түрлеріне қолданылмайды. Мысалы, бейнелеу өнері туындыларының авторлары көпшілік алдында орындауға немесе аударма жасауға құқылы емес, ал әдеби шығармаларды жасаушылар оларды көпшілік алдында көрсету құқығын пайдаланбайды. Шығармашылық туындылардың авторларында туындайтын нақты субъективті құқықтардың құрамы соңғысының түріне, яғни авторлық құқыққа және, тиісінше, оларды қолданудың мүмкін тәсілдеріне байланысты. Осы тармақшаны қарау қорытындысы бойынша автор мынадай тұжырымдар жасады: "авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы" ҚР Заңының әртүрлі баптарында мемлекет кепілдік берген мүмкіндіктер шеңбері жалпы авторлық құқыққа, авторлық құқыққа, жеке авторлық құқыққа жатқызылған. Осыған байланысты құқықтық әдебиеттерде субъективті авторлық құқықтың құрылымын түсінудің бірыңғай тәсілі жоқ. Туындыларды жасаушылардың бірыңғай авторлық құқығы бар, ол мүліктік құқықтар сияқты құрамы жағынан күрделі және жеке авторлық құқықтардан тұрады. Бұл құқықтарға авторлық құқық, есім алу құқығы, авторлық беделді қорғау құқығы, туындыны жариялау құқығы және т. б. кіреді.

Осыған байланысты туындыға авторлық құқықтың иесі ғана авторлық құқықты жүзеге асыру кезінде оның авторлық құқығы бұзылғанын анықтай алады. Құқық иеленуші туындыны өз қалауы бойынша, бірақ заңмен танылған басқа адамдардың құқықтары мен мүдделерін ескере отырып пайдалануға құқылы, сондай-ақ басқа адамдардың туындыны оның келісімінсіз пайдалануына тыйым сала алады [4].

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Никитина М.И. ғылым, әдебиет және өнер туындыларына Авторлық құқық. – М: "Заң әдебиеті", 1989. – 162 б.
2. Сергеев А.П. Зияткерлік меншік құқығы.- М.: "Искра", 2009. – 194 б.
3. ҚР Заңы "бұқаралық ақпарат құралдары туралы" 23.07.1999 [Электрондық ресурс] // [http://online.zakon.kz.:](http://online.zakon.kz.) 17.04.18
4. Гаврилов Э. П. авторлық құқық және сабақтас құқық туралы заңға түсініктеме. – М: "НОРМА", 2006. – 201 б.

ПОНЯТИЕ, СОДЕРЖАНИЕ И СИСТЕМА ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Нұрлан Е.Е.

*магистрант Евразийской юридической академии им. Д.А. Кунаева, Республика
Казахстан, г. Алматы*

Аннотация. Существование коррупции в системе государственного управления и борьба с данным явлением является одним из самых актуальных вопросов государства. Предметом исследования настоящей статьи являются труды отечественных и зарубежных ученых, нормы законодательства Республики Казахстан о противодействии коррупции и иные нормативные правовые акты. В данной работе рассматривается понятие, содержание и система противодействия коррупции по законодательству Республики Казахстан. Исходя из круга источников, автор рассматривает ответственность за коррупцию в Республике Казахстан в рамках уголовного, административного и дисциплинарного плоскостях.

В целом следует отметить, что начиная с периода независимости, Казахстан уверенно идет по пути усиления и повышения эффективности противодействия коррупции.

Так, наша страна первой на постсоветском пространстве приняла антикоррупционный закон, ввела соответствующие изменения в сопутствующее законодательство. Более того, Республика Казахстан подтверждает свои антикоррупционные инициативы и на международном уровне.

Автор рассматривает определение дефиниции как «противодействие коррупции» и «содержание коррупции» в нормативно-правовых актах Республики Казахстан.

Ключевые слова: слова: коррупция, предупреждение, противодействие, профилактика, преступность, правонарушение, антикоррупционная политика.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЗАҢНАМАСЫ БОЙЫНША СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚҚА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛДЫҢ ТҮСІНІГІ, МАЗМҰНЫ ЖӘНЕ ЖҮЙЕСІ

Түйіндеме. Мемлекет басқару жүйесінде сыбайлас жемқорлықтың бар болуы және осы құбылыспен күресу мәселелері мемлекеттің өзекті сұрағыболып табылады. құбылысы Осы мақаланың зерттеу заты болып отандық және шетел ғалымдардың еңбектері, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы нормалары және басқа нормативтік құқықтық актілер табылады. Осы жұмыста Қазақстан Республикасының заңнамасы бойынша сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың түсінігі, мазмұны және жүйесі қарастырылған. Автор сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл бойынша қазіргі заңнаманы талдау жүргізуде. Қайнар көздердің шеңбері шегінде, келесі қорытынды жасауға болады, Қазақстан Республикасында сыбайлас жемқорлығы үшін қылмыстық, әкімшілік және тәртіп жауапкершілік көрсетілген.

Жалпы алғанда, тәуелсіз алғаннан бастап, Қазақстан сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-әрекет ету тиімділігін күшейту мен көтеру жолын ұстап келе жатыр.

Осылай, біздің мемлекет бірініші болып посткеңестік кеңістікте сыбайлас жемқорлыққа қарсы заңдарын қабылдады және заңнама сәйкестендірілген өзгрістер енгізді.

Талдау жүргізу барысында, автор көрсетілген нормативтік-құқықтық актілерде «жыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-әрекет» және «сыбайлас жемқорлық мазмұны» бойынша түсініктері жоқтығын анықтайды.

Осындай елеулі кемшіліктердің бар болуы, фактіліктілік заңнамалық алшақтылығына байланысты, өзінің шешімін табу керек. Өйткені, «сыбайлас жемқорлық қарсы іс-әрекет» термині мемлекет Басшының сөз алу мәтінен де, сонымен қатар, газеттік жарияланымдарда, ғылыми дауларда, басқару партия құжаттарында және басқа материалдарында кездеседі.

Осыған байланысты автор «сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-әрекет» өзінің түсінігін және заңнамалық дәрежеде оны бекітуге ұсыныс жасайды.

Түйін сөздер: сыбайлас жемқорлық, алдын алу, қарсы іс-қимыл, профилактика, қылмыстылық, сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясат.

CONCEPT, CONTENT AND ANTI-CORRUPTION SYSTEM UNDER THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract. The existence of corruption in the public administration system and the fight against this phenomenon is one of the most pressing issues of the state. The subject of this article is the works of domestic and foreign scientists, the norms of the legislation of the Republic of Kazakhstan on anti-corruption and other normative legal acts. This paper examines the concept, content and system of anti-corruption under the legislation of the Republic of Kazakhstan. Based on a range of sources, the author considers responsibility for corruption in the Republic of Kazakhstan in the criminal, administrative and disciplinary spheres.

In General, it should be noted that since the period of independence, Kazakhstan has been steadily moving towards strengthening and improving the effectiveness of anti-corruption.

Thus, our country was the first in the post-Soviet space to adopt an anti-corruption law and introduce appropriate changes to the accompanying legislation. Moreover, the Republic of Kazakhstan confirms its anti-corruption initiatives at the international level.

The author considers the definition of "anti-corruption" and "content of corruption" in the legal acts of the Republic of Kazakhstan.

Keywords: corruption, prevention, counteraction, prevention, crime, offense, anti-corruption policy.

«Реализация последовательной и скоординированной политики противодействия коррупции – одна из насущнейших задач государственного строительства» – справедливо замечает О.С. Капинус [1].

Круг фундаментальных законодательных актов, регламентирующих противодействие коррупции в Республике Казахстан, включает в себя:

- Конституцию РК (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года;
- Уголовный кодекс РК от 3 июля 2014 года № 226-V;
- Кодекс об административных правонарушениях РК от 5 июля 2014 года № 235-V;
- Закон Республики Казахстан от 18 ноября 2015 года № 410-V «О противодействии коррупции»;

-
- Закон Республики Казахстан от 23 ноября 2015 года № 416-V «О государственной службе»;
  - Закон Республики Казахстан от 4 мая 2008 года № 31-IV «О ратификации Конвенции Организации Объединенных Наций против коррупции»;
  - Закон Республики Казахстан от 6 января 2011 года № 380-IV «О правоохранительной службе»;
  - Указ Президента РК «О дополнительных мерах по усилению борьбы с преступностью и коррупцией и дальнейшему совершенствованию правоохранительной деятельности в Республике Казахстан» от 22 апреля 2009 года № 793;
  - Концепция правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года, утвержденная Указом Президента РК от 24 августа 2009 года № 858;
  - Этический кодекс государственных служащих Республики Казахстан (Правила служебной этики государственных служащих), утвержденный Указом Президента РК от 29 декабря 2015 года № 153;
  - Антикоррупционная стратегия Республики Казахстан на 2015-2025 годы, утвержденная Указом Президента РК № 986 от 26 декабря 2014 года;
  - Указ Президента РК от 29 декабря 2015 года № 155 «Об утверждении Правил проведения внешнего анализа коррупционных рисков»;
  - приказ Министра по делам государственной службы Республики Казахстан от 29 декабря 2015 года № 18 «Об утверждении Типовых правил проведения внутреннего анализа коррупционных рисков»;
  - приказ Министра финансов Республики Казахстан от 30 ноября 2015 года № 599 «Об утверждении типового положения о службах внутреннего аудита»;
  - приказ Министра по делам государственной службы Республики Казахстан от 29 декабря 2015 года № 16 «Об утверждении Правил проведения антикоррупционного мониторинга».

Помимо этого, вопросы противодействия коррупции также раскрываются в иных, в том числе ведомственных нормативных актах, которые имеют локальный, ограниченный характер.

Исходя из круга источников, можно сделать вывод, что ответственность за коррупцию в Республике Казахстан носит уголовный, административный и дисциплинарный характер.

В целом следует отметить, что начиная с периода независимости, Казахстан уверенно идет по пути усиления и повышения эффективности противодействия коррупции. Так, наша страна первой на постсоветском пространстве приняла антикоррупционный закон, ввела соответствующие изменения в сопутствующее законодательство. Более того, Республика Казахстан подтверждает свои антикоррупционные инициативы и на международном уровне.

При этом следует отметить, что, несмотря на достаточно совершенное законодательство и наличие политической воли руководства страны к противодействию коррупции, говорить о минимизации коррупции как негативного социально-политического явления еще рано. Примером этому могут служить коррупционные скандалы в административно-политической сфере, фигурантами которых выступают отдельные представители властных структур. Однако сам факт выявления и публичного расследования таких фактов говорит об открытости Казахстана к противодействию коррупции.

В данной работе мы намерены подробно проанализировать законодательные основы противодействия коррупции в Республике Казахстан на основе методологии

юридической герменевтики и, при наличии пробелов, дать обоснованные рекомендации по их устранению.

Говоря о понятии противодействия коррупции по законодательству Республики Казахстан, следует отметить, что категориально-понятийная работа в данном направлении еще недостаточна и требует активизации.

Так, ни ранее действовавший Закон Республики Казахстан от 2 июля 1998 года № 267-І «О борьбе с коррупцией», ни Указ Президента РК «О дополнительных мерах по усилению борьбы с преступностью и коррупцией и дальнейшему совершенствованию правоохранительной деятельности в Республике Казахстан» от 22 апреля 2009 года № 793 не содержали дефиниции понятия противодействия коррупции. Отсутствует такое определение и в Антикоррупционной стратегии Республики Казахстан на 2015-2025 годы, утвержденной Указом Президента РК № 986 от 26 декабря 2014 года. При этом подчеркнем, что также до сих пор нет законодательно установленного определения понятия «борьба с коррупцией».

Отметим, что в 2013 году в Республике Казахстан встал вопрос о необходимости смены антикоррупционной парадигмы от борьбы с коррупцией к противодействию коррупции и, соответственно, кардинальной смены антикоррупционного законодательства. Был разработан проект закона «О противодействии коррупции» и размещен для общего обсуждения [2]. 18 ноября 2015 года этот проект утвержден Главой государства. Так вот, пунктом 9) статьи 1 данного закона дано следующее определение противодействия коррупции: «противодействие коррупции – деятельность субъектов противодействия коррупции в пределах своих полномочий по предупреждению коррупции, в том числе по формированию антикоррупционной культуры в обществе, выявлению и устранению причин и условий, способствующих совершению коррупционных правонарушений, а также по выявлению, пресечению, раскрытию и расследованию коррупционных правонарушений и устранению их последствий» [3]. Как видно из текста определения, оно имеет несколько недостатков:

- является тавтологичным, то есть определяется само из себя (противодействие – деятельность субъектов противодействия);

- полномочия указаны как пределы деятельности субъектов противодействия коррупции. В то же время статья 18 данного закона относит к субъектам: 1) уполномоченный орган по противодействию коррупции; 2) иных субъектов противодействия коррупции – государственные органы, субъекты квазигосударственного сектора, общественные объединения, а также иные физические и юридические лица. Возникает вопрос – каковы полномочия иных физических и юридических лиц в данном процессе?

- нет указания на тот факт, что противодействие коррупции непременно должна включать в себя комплекс мер по устранению последствий коррупции, являющейся, несомненно, одним из наиболее опасных социальных явлений;

- формулировка дефиниции не позволяет отделить предупреждение коррупции от выявления, пресечения, раскрытия и расследования коррупционных правонарушений и устранения их последствий.

Наличие таких существенных недостатков, фактически, законодательного пробела, требует своего разрешения, поскольку сам термин «противодействие коррупции» встречается как в текстах выступлений Главы государства, так и в газетных публикациях, научной полемике, документах правящей партии и иных материалах.

По этой причине автор предлагает собственное понимание и определение понятия «противодействие коррупции» и вносит предложение о закреплении его на законодательном уровне.

Интересным с практической точки зрения видится нам определение противодействия коррупции, данное в ведомственном документе под названием «Политика противодействия коррупции в АО «Фонд недвижимости «Самрук-Қазына», гласящее: «Противодействие коррупции – и деятельность должностных лиц Фонда недвижимости в пределах их полномочий:

- по предупреждению коррупции, в том числе по выявлению и последующему устранению причин коррупции (профилактика коррупции);

- по выявлению, предупреждению, пресечению, раскрытию и расследованию коррупционных правонарушений (борьба с коррупцией)» [4].

Других сколько-нибудь значимых определений понятия «противодействия коррупции» в казахстанских источниках нами не было найдено.

Итак, данное понятие должно быть определено как деятельность, результатом которой будет минимизация коррупции. При этом данная деятельность, как это продемонстрировано в предыдущих дефинициях и с чем согласен автор, должна включать в себя как устранение последствий уже совершенных коррупционных правонарушений, так и определенные превентивные меры по недопущению совершения новых правонарушений. Очевидно, что второй вид деятельности должен быть приоритетен.

Здесь также следует остановиться на принципиальной разнице между противодействием коррупции и борьбой с коррупцией. Эти термины зачастую соседствуют в текстах СМИ и публичных выступлениях, тем не менее, они далеко не равнозначны. Вывод об этом можно сделать как из факта разработки нового законопроекта «О противодействии коррупции», пришедшего на смену действовавшему до этого закону «О борьбе с коррупцией», так и из факта смены ориентира соответствующего правоохранительного ведомства – Агентство Республики Казахстан по борьбе с экономической и коррупционной преступностью (финансовая полиция) передало свои полномочия вновь созданному Агентству Республики Казахстан по делам государственной службы и противодействию коррупции.

В этой связи и с учетом изученных нами источников предлагаем следующее определение понятия «противодействие коррупции»:

«Противодействие коррупции – это любые действия физических и юридических лиц в пределах действующего законодательства по:

- выявлению, изучению и устранению причин и условий совершения коррупционных правонарушений;

- выявлению, пресечению, раскрытию и расследованию коррупционных правонарушений;

- устранению общественно опасных последствий коррупционных правонарушений».

Так, например, указанное специально в определении противодействия коррупции, данном в законе «О противодействии коррупции» формирование антикоррупционной культуры целиком и полностью входит в первую часть определения.

Аналогичная ситуация недостаточности дефиниций наблюдается в определении понятий «содержание противодействия коррупции» и «система противодействия коррупции». Поэтому налицо необходимость дать им обоснованное определение.

Говоря о термине «содержание», отметим, что его смысл довольно неоднозначен и требует своего уточнения применительно к нашей проблематике. Толковый словарь русского языка С.И. Ожегова и Н.Ю. Шведовой (онлайн версия) дает следующее толкование термина «содержание»:

- «1. см. содержать.
2. Единство всех основных элементов целого, его свойств и связей, существующее и выражаемое в форме (в 1 знач.) и неотделимое от нее. Единство формы и содержания.
3. Основная суть изложения; фабула. Пересказать с. доклада. Книга с интересным содержанием.
4. Перечень разделов в начале или в конце книги, оглавление. С. в конце книги.
5. Количество чего-н., находящегося в чем-н. другом. С. витаминов в черной смородине.
6. Заработная плата, жалованье (офиц.). Отпуск с сохранением содержания.
7. Средства, к-рые даются кому-н. для обеспечения существования, иждивение (устар.). Назначить с. кому-н. Жить у кого-н. на содержании» [5].

Большой толковый словарь современного русского языка Д.Н. Ушакова (онлайн версия) дает следующее толкование:

- «1. Действие по гл. содержать в 1, 2, 3, 4 и 5 знач. Содержание дома в чистоте. Содержание преступников в домах заключения. Аккуратное содержание имущества.
2. Издержка на кого-что-нибудь, совокупность затрат, расходов, необходимых для обеспечения жизни, существования или действия кого-чего-нибудь. Содержание семьи. Деньги на содержание штатного состава служащих. Довольствие, оборудование, деньги или материальный инвентарь, необходимый для поддержания кого-чего-нибудь (офиц. канц.). Денежное содержание. Ремонтное содержание. Получить месячное содержание.
3. Иждивение, материальные средства (устар.). Жить или быть на содержании у кого-нибудь (вести паразитическое существование на чьи-нибудь средства).
4. То, что составляет сущность кого-чего-нибудь. «...Период диктатуры пролетариата и строительства социализма в СССР есть период расцвета национальных культур, социалистических по содержанию» [6].

Отметим, что известный толковый словарь живого великорусского языка В.И. Даля не содержит термина «содержание» [7].

Подводя итог небольшому герменевтическому экскурсу, подчеркнем, что для нашего исследования в череде данных определений наиболее важными являются «Единство всех основных элементов целого, его свойств и связей, существующее и выражаемое в форме (в 1 знач.) и неотделимое от нее» и «То, что составляет сущность кого-чего-нибудь». Из смысла данного толкования мы будем исходить при анализе содержания противодействия коррупции.

Следует отметить, что содержательная сторона такого сложного и долговременного процесса, как противодействие коррупции, даже с учетом отсутствия его четкого определения, наиболее логично и последовательно раскрывается в двух программных документах нашего государства. Это, с одной стороны, Программа противодействия коррупции партии «НұрОтан» на 2015-2025 годы (далее – Программа партии) и, с другой, Антикоррупционная стратегия Республики Казахстан на 2015-2025 годы (далее – Антикоррупционная стратегия).

Структура данных документов как нельзя лучше раскрывает содержание противодействия коррупции и полностью соответствует данному нами выше определению противодействия коррупции.

Так, основными компонентами содержания коррупции являются, согласно Программе партии:

- формирование антикоррупционной культуры, образования и воспитания;
- снижение предпосылок возникновения коррупции посредством снижения административных барьеров для бизнеса, повышения качества оказания государственных услуг и совершенствования системы государственной службы, квазигосударственного сектора;

- усиление партийного и общественного контроля деятельности государственных органов, квазигосударственного сектора и субъектов монополий через повышение открытости, прозрачности и подотчетности перед обществом государственных органов, квазигосударственного сектора и субъектов монополий и обеспечение прозрачности деятельности правоохранительных и судебных органов;

- расширение полномочий местного самоуправления.

Эти компоненты корреспондируют с компонентами Антикоррупционной стратегии, а именно:

- противодействие коррупции в сфере государственной службы;
- внедрение института общественного контроля;
- противодействие коррупции в квазигосударственном и частном секторе;
- предупреждение коррупции в судебных и правоохранительных органах;
- формирование уровня антикоррупционной культуры;
- развитие международного сотрудничества по вопросам противодействия коррупции.

Таким образом, мы видим, что в вопросе содержания противодействия коррупции есть определенное концептуальное единство, которое позволяет нам выработать обобщенное понимание данного понятия и дать ему следующую дефиницию:

«Содержанием противодействия коррупции выступают действия, направленные на:

- 1) формирование общественной атмосферы нетерпимости к коррупции;
- 2) вовлечение общественности в контроль за деятельностью коррупциогенных секторов экономики и политики;
- 3) совершенствование законодательства, затрагивающего вопросы противодействия коррупции.
- 4) изучение и имплементацию норм международного права в сфере противодействия коррупции».

Развивая логику изложения, дадим определение понятию «система противодействия коррупции».

Используя методологию юридической герменевтики, изучим смысл понятия «система».

Толковый словарь русского языка С.И. Ожегова и Н.Ю. Шведовой (онлайн версия) дает следующее толкование:

- «1. Определенный порядок в расположении и связи действий. Привести в систему свои наблюдения. Работать по строгой системе.

2. Форма организации чего-н. Избирательная с. С. земледелия.

3. Нечто целое, представляющее собой единство закономерно расположенных и находящихся во взаимной связи частей. Грамматическая с. языка. Периодическая с. элементов (Д. И. Менделеева). С. взглядов. Философская с. (учение). Педагогическая с. Ушинского. С. каналов.

4. Общественный строй, форма общественного устройства. Социальная с. Капиталистическая с.

---

5. Совокупность организаций, однородных по своим задачам, или учреждений, организационно объединенных в одно целое. Работать в системе Академии наук.

6. Техническое устройство, конструкция. Самолет новой системы.

7. То, что стало нормальным, обычным, регулярным (разг.). Зарядка по утрам превратилась в систему (вошла в систему, стала системой)» [8].

Большой толковый словарь современного русского языка Д.Н. Ушакова (онлайн версия) дает следующее толкование:

«1. Порядок, обусловленный правильным, закономерным расположением частей в определенной связи. Привести в систему свои наблюдения. Строгая система в работе. Расположить книги на полках в определенной системе. Нарушить систему.

Обычный, установленный распорядок чего-нибудь. У него вошли в систему прогулки по утрам.

2. Метод действий, устанавливающий порядок, правила чего-нибудь. Система воспитания. Система работы. «Все у ней делалось по системе, и дочь свою она воспитала по системе.» А.Тургенев.

3. Совокупность мыслей и положений, подчиняющихся каким-нибудь принципам, идеологическое построение (книж.). «Гегель повел философию далее границ, которых не могла переступить система Шеллинга.» Чернышевский. «...Плеханов уже в 80-х годах нанес основной удар народнической системе взглядов...» История ВКП(б). Педагогическая система Песталоцци. Поэтическая система футуризма. Философская система Декарта. Художественная система романтизма.

Классификация (книж.). Ботаническая система Линнея.

4. Устройство, структура, представляющая собой единство закономерно расположенных и функционирующих частей (книж.). Нервная система. Кровеносная система. Солнечная система. Шведская система. Система гимнастики. Система международных союзов. Система уравнений (мат.). Периодическая система элементов (хим.). Речная система (река с ее притоками). Мариинская система (Совокупность каналов, соединяющих притоки Волги с Онежским озером).

5. Форма общественного устройства. «Партия есть основная руководящая сила в системе диктатуры пролетариата» И.Сталин. Экономическую основу Советского Союза составляют социалистическая система хозяйства.

Система налогов. Система обложения.

6. Конструкция, техническое устройство (книж.). Самолет новой системы. Велосипед старой системы.

7. Совокупность пластов земной коры, по времени образования соответствующая определенному геологическому периоду (см. период в 3 знач.; геол.).

8. Совокупность хозяйственных единиц, учреждений, организационно объединенных в единое целое (неол.). Работать в системе Центросоюза. Система ОГИЗА» [8].

Толковый словарь живого великорусского языка В.И. Даля дает следующее определение:

«СИСТЕ́МА ж. греч. план, порядок расположенья частей целого, предначертанное устройство, ход чего-либо, в последовательном, связном порядке. Солнечная система, солнечная вселенная. Ботаническая система Линнея, распределенье, распорядок. Система ученья, воспитанья, порядок, способ, образ, род. Системати́чное, систематическое ученье, стройное, порядочное, порядливое, последовательное, разумное, правильное, обдуманное, постепенное. Системати́ка ж. научное разьясненье систем. Систематик изобретатель новой системы или охотник до строгих,

---

последовательных порядков» [8]. Для нас в данном исследовании из всех многогранных дефиниций наиболее важными являются следующие: «Устройство, структура, представляющая собой единство закономерно расположенных и функционирующих частей», «Нечто целое, представляющее собой единство закономерно расположенных и находящихся во взаимной связи частей», «План, порядок расположения частей целого, предначертанное устройство, ход чего-либо, в последовательном, связном порядке». В таком аспекте система противодействия коррупции, учитывая наши предыдущие выводы, должна представлять собой:

«Система противодействия коррупции – это совокупность объектов, в отношении которых ведется антикоррупционная деятельность, субъектов, ведущих данную деятельность, а также мер антикоррупционного характера».

Таким образом, учитывая факт отсутствия законодательно закрепленных дефиниций понятий «содержание противодействия коррупции» и «система противодействия коррупции», а также несовершенства определения понятия «противодействие коррупции», нами в рамках данного исследования даны собственные определения и вносится предложение об их законодательном закреплении.

Вывод по работе: учитывая сложный и общественно опасный характер коррупционных правонарушений, автором вносится предложение о законодательном закреплении следующих понятий:

1. «Противодействие коррупции – это любые действия физических и юридических лиц в пределах действующего законодательства по:

- выявлению, изучению и устранению причин и условий совершения коррупционных правонарушений;
- выявлению, пресечению, раскрытию и расследованию коррупционных правонарушений;
- устранению общественно опасных последствий коррупционных правонарушений».

2. «Содержанием противодействия коррупции выступают действия, направленные на:

- 1) формирование общественной атмосферы нетерпимости к коррупции;
- 2) вовлечение общественности в контроль за деятельностью коррупциогенных секторов экономики и политики;
- 3) совершенствование законодательства, затрагивающего вопросы противодействия коррупции;
- 4) изучение и имплементация норм международного права в сфере противодействия коррупции».

3. «Система противодействия коррупции – это совокупность объектов, в отношении которых ведется антикоррупционная деятельность, субъектов, ведущих данную деятельность, а также мер антикоррупционного характера».

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Капинус О.С. Современные проблемы противодействия коррупции // Вестник Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации. 2015. № 3 (47). С. 3.

2. Досье на проект Закона Республики Казахстан «О противодействии коррупции». URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31387138 (дата обращения: 17.09.2020).

---

3. Закон Республики Казахстан от 18 ноября 2015 года № 410-V «О противодействии коррупции» // URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000410> (дата обращения: 15.09.2020).

4. Официальный сайт акционерного общества «Фонд недвижимости «Самрук-Қазына». URL: https://fnsk.kz/images/content/k_statyam/no-corrup-rus.pdf. Систем. требования: Adobe Acrobat Reader (дата обращения: 14.09.2020).

5. Classes.ru. Иностранные языки для всех. Словари онлайн. URL: <http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Ozhegov-term-32861.htm> (дата обращения: 15.08.2020).

6. Classes.ru. Иностранные языки для всех. Словари онлайн. URL: <http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Ushakov-term-70644.htm> (дата обращения: 15.08.2020).

7. Classes.ru. Иностранные языки для всех. Словари онлайн. URL: <http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Dal.htm> (дата обращения: 15.08.2020).

8. Classes.ru. Иностранные языки для всех. Словари онлайн. URL: <http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Ozhegov-term-31868.htm> (дата обращения: 15.08.2020).

УДК 343.102:351.745.7

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ ПРИНЦИПА НУЛЕВОЙ ТЕРПИМОСТИ К ПРАВОНАРУШЕНИЯМ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Телеубек Д.Б.

*магистрант Алматинской академии МВД Республики Казахстан им.
М.Есбулатова, старший лейтенант полиции*

Аннотация. В статье рассматриваются некоторые аспекты реализации принципа нулевой терпимости к правонарушениям в Республике Казахстан. Задача любого государства – защита интересов граждан, их прав и свобод, обеспечение безопасности, внутренней стабильности и спокойствия, создание условий для устойчивого развития общества. Решение задач возможно благодаря совокупности факторов, которые отражены в статье.

Автором подчеркивается значимость механизма вовлечения граждан в управление делами государства, их мотивации для инвестирования своего интеллектуального потенциала в поступательное развитие страны, различных сфер жизнедеятельности, установления сотрудничества по вопросам обеспечения правопорядка.

Автором раскрывается суть принципа нулевой терпимости к правонарушениям – формирование у граждан устойчивой нетерпимости к противоправным действиям, повышения уровня их правовой культуры и правового сознания.

Акцентируется внимание на правовых и организационных аспектах реализации принципа нулевой терпимости. На примере участия граждан в обеспечении

общественного порядка, противодействию коррупции проводится краткий анализ методов убеждения и принуждения в деятельности государства.

Автор подчеркивает, что принцип нулевой терпимости не является новым критерием, характеризующим законопослушность общества. Его основная идея заложена с самого начала формирования правовой системы Республики Казахстан, как демократического правового государства.

Ключевые слова: нулевая терпимость к правонарушениям; общественный диалог; правовая культура; правовое сознание; профилактика правонарушений; формирование правомерного поведения.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРҒА МҮЛДЕМ ТӨЗБЕУШІЛІК ҚАҒИДАТЫН ІСКЕ АСЫРУДЫҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ

Түйіндеме. Мақалада Қазақстан Республикасында құқық бұзушылықтарға мүлдем төзбеушілік принципін іске асырудың кейбір аспектілері қарастырылады. Кез келген мемлекеттің міндеті – азаматтардың мүдделерін, олардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау, қауіпсіздікті, ішкі тұрақтылық пен тыныштықты қамтамасыз ету, қоғамның тұрақты дамуы үшін жағдай жасау. Міндеттерді шешу мақалада көрсетілген факторлар жиынтығының арқасында мүмкін болады.

Автор азаматтарды мемлекет істері басқармасына тарту тетігінің маңыздылығын, олардың елдің үдемелі дамуына, өмірдің түрлі салаларына өзінің зияткерлік әлеуетін инвестициялау үшін уәждемесін, құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету мәселелері бойынша ынтымақтастықты орнату маңыздылығын атап көрсетеді.

Автор құқық бұзушылықтарға мүлдем төзбеушілік принципін мәнін ашып көрсетеді – азаматтардың құқыққа қарсы әрекеттерге тұрақты төзбеушілігін қалыптастыру, олардың құқықтық мәдениеті мен құқықтық санасының деңгейін арттыру.

Нөлдік төзімділік принципін іске асырудың құқықтық және ұйымдастырушылық аспектілеріне назар аударылады. Азаматтардың қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылға қатысуы мысалында мемлекет қызметінде сендіру мен мәжбүрлеу әдістеріне қысқаша талдау жүргізіледі.

Автор нөлдік төзімділік принципі қоғамның заңға бағынушылығын сипаттайтын жаңа критерий болып табылмайды деп санайды. Оның негізгі идеясы демократиялық құқықтық мемлекет ретінде Қазақстан Республикасының құқықтық жүйесін қалыптастырудың басынан бастап қаланған.

Түйін сөздер: құқық бұзушылықтарға мүлдем төзбеушілік; қоғамдық диалог; құқықтық мәдениет; құқықтық сана; құқық бұзушылық профилактикасы; құқықтық мінез-құлықты қалыптастыру.

SOME ASPECTS OF THE IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLE OF ZERO TOLERANCE FOR OFFENSES IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract. The article discusses some aspects of the implementation of the principle of zero tolerance for offenses in the Republic of Kazakhstan. The task of any state is to protect the interests of citizens, their rights and freedoms, ensure security, internal stability and calm, and create conditions for sustainable development of society. The solution of problems is possible due to the combination of factors that are reflected in the article.

The author emphasizes the importance of the mechanism for involving citizens in the management of state affairs, their motivation for investing their intellectual potential in the progressive development of the country, various spheres of life, and establishing cooperation on law enforcement issues.

The author reveals the essence of the principle of zero tolerance for offenses – the formation of a stable intolerance of citizens to illegal actions, increasing the level of their legal culture and legal consciousness.

Attention is focused on the legal and organizational aspects of implementing the principle of zero tolerance. Using the example of citizens participation in ensuring public order and countering corruption, a brief analysis of methods of persuasion and coercion in the activities of the state is conducted.

The author emphasizes that the principle of zero tolerance is not a new criterion that characterizes the law-abiding society. Its main idea was laid down from the very beginning of the formation of the legal system of the Republic of Kazakhstan as a democratic legal state.

Keywords: zero tolerance for offenses; public dialogue; legal culture; legal consciousness; prevention of offenses; formation of lawful behavior.

Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания – под таким заголовком было озвучено Послание, с которым обратился Президент страны К.-Ж.К. Токаев к народу Казахстана 2 сентября 2019 года. «Наша общая задача – воплотить в жизнь концепцию «Слышащего государства», которое оперативно и эффективно реагирует на все конструктивные запросы граждан. Только путем постоянного диалога власти и общества можно построить гармоничное государство, встроенное в контекст современной геополитики», - подчеркнул Глава государства [1]. Главная задача любого государства – защита интересов граждан, их прав и свобод, обеспечение безопасности, внутренней стабильности и спокойствия, создание условий для устойчивого развития общества. Решение этой и других задач возможно благодаря совокупности целого ряда факторов: профессиональный государственный аппарат, способный адекватно и динамично реагировать на потребности общества; соответствующая международным стандартам и Конституции страны правовая система; эффективные технологии взаимодействия государственной власти с институтами гражданского общества; система уполномоченных субъектов, реализующих функции государства и оказывающих населению государственные услуги; высокий уровень правовой культуры и правового сознания граждан и т.д. Каждый из перечисленных факторов определяет потенциал и возможности государства решать свои задачи, противостоять вызовам, посягающим на политические, экономические, социальные и иные потребности страны, подрывающим способность обеспечивать реализацию прав человека, их защиту от противоправных действий, а также ценностей казахстанского общества и основ конституционного строя.

Правовые и организационные средства, имеющиеся в арсенале государства, обеспечивают выполнение им своих задач. Национальное законодательство, регламентируя различные аспекты общественных отношений, находит свою реализацию в деятельности субъектов данных отношений. Качество правовых актов, степень регулирования ими общественных отношений, уровень правоприменительной практики и правоохранительной деятельности соответствующих субъектов, полнота соблюдения гражданами правовых норм, установленных запретов и ограничений – все это является гарантией правопорядка в стране, действенности инструментов государства. При этом, крайне важен механизм вовлечения граждан в управление

делами государства, их мотивации для инвестирования своего интеллектуального потенциала в поступательное развитие страны, различных сфер жизнедеятельности, установления сотрудничества по вопросам обеспечения правопорядка.

На сегодняшний день в правоохранительной деятельности государства, осуществляемой через соответствующие государственные структуры, а также общественные формирования правоохранительной направленности, одним из основных принципов является принцип нулевой терпимости. Суть данного принципа заключается в формировании у граждан устойчивого неприятия правонарушений, нетерпимости к противоправным действиям, повышения уровня их правовой культуры и правового сознания. О реализации данного принципа в Казахстане впервые озвучено в программном документе «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства», презентованном Первым Президентом страны Н.Назарбаевым в своем послании народу Казахстана в 2012 году: «Развитое общество начинается с дисциплины и порядка во всем: комфортного подъезда, аккуратного двора, чистых улиц и приветливых лиц. Мы не должны мириться даже с самыми малыми правонарушениями, хулиганством, бескультурьем, поскольку это нарушает общественный покой, снижает качество жизни. Ощущение беспорядка и вседозволенности создает почву для более серьезных преступлений. Атмосфера нетерпимости к мелким правонарушениям – важный шаг в укреплении общественной безопасности, борьбе с преступностью. Нам нужно преодолеть правовой нигилизм и включить общество в дело охраны общественного порядка» [2]. Реализация в данном направлении принципа нулевой терпимости находит свое отражение в действующем законодательстве и проводимой работе. Прежде всего, следует отметить определенную правовую базу, сформировавшую основу профилактической работы в Республике Казахстан: Закон Республики Казахстан от 29 апреля 2010 года № 271-IV «О профилактике правонарушений», Закон Республики Казахстан от 4 декабря 2009 года № 214-IV «О профилактике бытового насилия», Закон Республики Казахстан от 9 июля 2004 года № 591 «О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждении детской безнадзорности и беспризорности», Закон Республики Казахстан от 17 апреля 2014 года № 194-V ЗРК «О дорожном движении», Закон Республики Казахстан от 18 ноября 2015 года № 410-V ЗРК. «О противодействии коррупции и др. Следует подчеркнуть, что идея нулевой терпимости была заложена и в ранее принятом законодательстве, действовавшем до 2012 года, и в последующем, сформированном в рамках реализации Стратегии «Казахстан-2050: новый политический курс состоявшегося государства».

Первостепенное значение в правоохранительной деятельности имеет профилактика правонарушений, представляющая собой комплекс правовых, экономических, социальных и организационных мер, осуществляемых субъектами профилактики правонарушений, направленных на сохранение и укрепление правопорядка путем выявления, изучения, устранения причин и условий, способствующих совершению правонарушений. При этом, к субъектам профилактики правонарушений относятся не только уполномоченные государственные органы, но и организации, а также граждане Республики Казахстан. В соответствии с указанными правовыми актами, предусмотрены различные меры профилактики правонарушений, применение которых имеет строгую регламентацию и порядок реализации (как меры индивидуальной профилактики), социально-экономическое, идеологическое обеспечение (как меры общей профилактики). Государственные органы как субъекты профилактики правонарушений осуществляют соответствующие функции в рамках своих полномочий

в курируемых сферах деятельности. Профилактическая работа граждан и организаций осуществляется на добровольной основе в следующих формах: 1) участие в организации правовой пропаганды; 2) участия в работе консультативно-совещательных и экспертных органов; 3) содействия другим субъектам профилактики правонарушений.

Дальнейшая детализация установленных законодательством мер профилактики находит свое отражение в иных правовых актах. Так, одной из форм реализации принципа нулевой терпимости к правонарушениям является участие граждан в охране общественного порядка. Регламентирован данный вид деятельности правоохранительной направленности Законом Республики Казахстан Закон Республики Казахстан от 9 июля 2004 года № 590 «Об участии граждан в обеспечении общественного порядка» [3]. Участие граждан в обеспечении общественного порядка осуществляется путем добровольного оказания ими содействия органам внутренних дел и выполнения следующих полномочий: 1) оказание содействия органам внутренних дел в мероприятиях по обеспечению общественного порядка, не связанных с контрольными и надзорными функциями; 2) предупреждение и пресечение уголовных и административных правонарушений; 3) применение в целях пресечения правонарушений и задержания правонарушителей физической силы и других средств, если иными способами достичь указанных целей не представляется возможным; 4) задержание и доставление в правоохранительные или иные органы государственной власти лиц, совершивших уголовное или административное правонарушение. При необходимости, когда есть основания полагать, что при задержанном лице находятся оружие или иные опасные предметы либо предметы, имеющие значение для уголовного дела, граждане, участвующие в охране общественного порядка, вправе осматривать одежду задержанного и изымать их для передачи в указанные органы; 5) участие в оказании медицинской и иной помощи гражданам, пострадавшим от противоправных посягательств, дорожно-транспортных происшествий, стихийных бедствий и иных чрезвычайных ситуаций; 6) осуществление разъяснительной и правовой работы по профилактике правонарушений, алкоголизма, наркомании и токсикомании; 7) требование от граждан соблюдения общественного порядка.

Несмотря на наделение граждан, участвующих в охране общественного порядка, определенными полномочиями правоохранительной направленности, им запрещается: 1) осуществлять процессуальную и иную деятельность, отнесенную в соответствии с законодательством Республики Казахстан к исключительной компетенции правоохранительных и других государственных органов; 2) присваивать полномочия сотрудников правоохранительных органов; 3) препятствовать законной деятельности сотрудников правоохранительных органов; 4) выступать понятиями при участии в мероприятиях по обеспечению общественного порядка; 5) совершать действия, унижающие честь и достоинство человека и гражданина либо неправомерно ограничивающие права и свободы граждан; 6) использовать при участии в мероприятиях по обеспечению общественного порядка специальные средства, находящиеся на вооружении правоохранительных органов.

Следует отметить, что участие граждан в обеспечении общественного порядка является поощряемым видом деятельности, за которую предусмотрены такие меры поощрения, как объявление благодарности; награждение грамотой; выдача денежной премии; иные меры, определяемые местными представительными и исполнительными органами в пределах своей компетенции.

Другой формой реализации принципа нулевой терпимости к противоправным действиям является участие общественности в противодействии коррупции. «Государство и общество должны единым фронтом выступить против коррупции. Коррупция – не просто правонарушение. Она подрывает веру в эффективность государства и является прямой угрозой национальной безопасности. Мы должны резко усилить борьбу с коррупцией, в том числе посредством совершенствования антикоррупционного законодательства, с тем чтобы достичь нашей конечной цели – искоренить коррупцию как явление» - говорится в Стратегии «Казахстан-2050: новый политический курс состоявшегося государства» [2].

В соответствии с Законом Республики Казахстан «О противодействии коррупции» [4], физические лица, общественные объединения и иные юридические лица как субъекты противодействия коррупции: 1) сообщают об известных им фактах совершения коррупционных правонарушений в порядке, установленном законодательством Республики Казахстан; 2) вносят предложения по совершенствованию законодательства и правоприменительной практики по вопросам противодействия коррупции; 3) участвуют в формировании антикоррупционной культуры; 4) осуществляют взаимодействие с другими субъектами противодействия коррупции и уполномоченным органом по противодействию коррупции; 5) запрашивают и получают в порядке, установленном законодательством Республики Казахстан, от государственных органов информацию о деятельности по противодействию коррупции; 6) проводят исследования, в том числе научные и социологические, по вопросам противодействия коррупции; 7) проводят разъяснительную работу в средствах массовой информации и организуют социально значимые мероприятия по вопросам противодействия коррупции.

Как видим, решение задач, сформулированных в стратегических документах страны, осуществляется в двух формах: правовой и организационной. Достижение поставленной цели обеспечивается управленческим воздействием, реализуемым различными способами и приемами анализа и оценки ситуации, выбора оптимальной модели действий. В теории управления в органах внутренних дел такие способы и приемы воздействия называют методами управления, которые по характеру воздействия делятся на методы прямого и косвенного воздействия [5]. Прямое воздействие означает непосредственное влияние на поведение субъекта, сопровождаемое применением государственно-властных полномочий. Так, субъекты профилактики правонарушений в лице государственных органов и их должностных лиц при применении мер индивидуальной профилактики используют метод прямого воздействия на волю и поведение лица, в отношении которого проводится профилактика, либо пресечение правонарушения. Кроме того, установление правил поведения, предписаний, запретов, осуществление контроля и надзора – эти и другие действия характеризуют метод прямого воздействия, именуемый также методом принуждения.

Что касается метода косвенного воздействия, то суть его, в контексте нашей статьи, заключается в создании условий, при которых граждане выбирают модель правомерного поведения, соблюдения установленных норм и правил, непринятия противоправных действий, непосредственного участия в формировании законопослушного общества и развития правового государства.

Методы косвенного воздействия, которые называют также методом убеждения, могут выражаться в мерах экономического, морального, психологического воздействия на поведение людей, их сознание. В отличие от метода принуждения,

---

убеждение может применяться всеми субъектами профилактики правонарушений и заключаться в разъяснительной работе, проведении научно-теоретических и научно-практических мероприятий по обсуждению проблемных вопросов, участие в мероприятиях правоохранительной направленности и т.д. Так, за активное участие граждан в обеспечении общественного порядка предусмотрены такие меры поощрения, как объявление благодарности, награждение грамотой, денежное поощрение. Для лиц, сообщивших о факте коррупционного правонарушения или иным образом оказывающих содействие в противодействии коррупции, устанавливаются поощрения, осуществляемые в форме единовременного денежного вознаграждения. Размеры вознаграждения утверждены Правительством Республики Казахстан соответствующим постановлением [6].

Безусловно, что применение мер поощрения является лишь одним из способов, направленных на формирование в сознании граждан непринятия противоправных действий, их вовлечение в деятельность по предупреждению и пресечению правонарушений. Идея принципа нулевой терпимости к правонарушениям должна основываться на совокупности целого ряда факторов. Одним из таких факторов считаем повышение роли семьи, ее статуса и авторитета в обществе. Именно в семье закладывается модель поведения и фундамент человеческих ценностей, культуры, традиций. Семья является фактором стабильности и развития. Проблема насилия в семье, признанная во всем мире, разрушает семейные ценности и основы дальнейшего развития человека, формирует искаженное восприятие личности и ее прав, приводит к социальной дезадаптации и социальной депривации жертв насилия. Принимаемые сегодня меры по противодействию насилию в семье, оказанию правовой и организационной помощи жертвам насилия, привлечению общественности к данной проблеме, поиск и внедрение наиболее эффективных способов борьбы с насилием – вся проводимая работа направлена на формирование у населения нулевой терпимости к нарушениям прав человека, нарушениям норм закона, нарушениям интересов общества, государства. В рамках реализации Стратегии «Казахстан-2050: новый политический курс состоявшегося государства» утверждена Концепция семейной и гендерной политики в Республике Казахстан до 2030 года [7]. Первичные навыки социального общения, сформированные в семье ценностные ориентиры на соблюдение и уважение прав и свобод личности, ее чести и достоинства являются прочным фундаментом нетерпимости к любым проявлениям противоправного поведения.

В заключение отметим, что принцип нулевой терпимости не является новым критерием, характеризующим законопослушность общества. Создавая основную идею – профилактика правонарушений, формирование правомерного поведения, правовой культуры, правового сознания – он раскрывает содержание все правовой системы Республики Казахстан, формирование которой начато с первых дней становления демократического правового государства.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Послание Главы государства народу Казахстана от 2 сентября 2019 года «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана» // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1900002019>.

2. Послание Президента Республики Казахстан - Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана, г. Астана, 14 декабря 2012 года «Стратегия "Казахстан-2050":

новый политический курс состоявшегося государства» // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1200002050>

3. Закон Республики Казахстан от 9 июля 2004 года № 590 «Об участии граждан в обеспечении общественного порядка» // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z040000590>

4. Закон Республики Казахстан от 18 ноября 2015 года № 410-V ЗРК. «О противодействии коррупции» // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000410>

5. Культемирова Л.Т. Административная деятельность органов внутренних дел. Общая часть: Учеб. пособие. – Алматы: ООНИиРИР Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М.Есбулатова, 2018. – 248 с.

6. Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 декабря 2015 года № 1131 «Об утверждении Правил поощрения лиц, сообщивших о факте коррупционного правонарушения или иным образом оказывающих содействие в противодействии коррупции» // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1500001131>

7. Указ Президента Республики Казахстан от 6 декабря 2016 года № 384 «Об утверждении Концепции семейной и гендерной политики в Республике Казахстан до 2030 года» // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1600000384>

Ғылыми журнал

**ВЕСТНИК
ЕВРАЗИЙСКОЙ ЮРИДИЧЕСКОЙ АКАДЕМИИ
ИМЕНИ Д.А. КУНАЕВА**

№ 3 (74), 2020г.

Научный журнал

Подписано в печать 29.09.2020г. Формат 60x84 ^{1/8}.
Печать цифровая. Бумага офсетная. Усл. печ. л.9,25. Тираж 500 экз.
Заказ № 5-2000.

Адрес издательства:
г. Алматы, ул. Ади Шарипова 120
+7 (777) 214-02-50, +7 (707) 214-02-50
almaprintmaster@gmail.com